

ԱՅՉԱՅՉ
ԲՄՄՄ

ԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

1953

1 1995

Լույս է տեսնում տարին վեց անգամ

Выходит в свет шесть раз в год

ԱՅՎԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ ԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

ՈԱԶՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՈՒՅՍ ԲՈԵՆՈ-ՈԱՄՈՒՄԱԿԱՆ ԺՈՐՈՒՅՈՒՆ

Մտայնողական օգտագործման համար • Для служебного пользования № 000519 *

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈՒԼԵԳԻԱ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- Տեր-Գրիգորյան Ե. Գ. (նախագահ)
Քոթանջյան Հ. Ս. (հանդեսի գլխավոր խմբագիր)
Աբրահամյան Ա. Ս.
Ավագյան Ռ. Հ.
Ավետիսյան Մ. Վ.
Գորդինյան Ի. Վ.
Հայրապետյան Վ. Ա.
Հարոյան Հ. Վ.
Հարությունյան Ա. Թ.
Հարությունյան Մ. Հ.
Մարդանյան Ա. Գ.
Մարտիրոսով Լ. Ա.
Միրզոյան Ս. Վ.
Շահումյան Ս. Ն.
Պետրոսյան Ա. Ա.
Պետրոսյան Ա. Ս.
Պետրոսյան Գ. Լ.
Սարգսյան Ա. Գ.
Սարգսյան Ա. Ե.
Սարգսյան Մ. Ս.
Տեր-Թադևոսով Ա. Ի.
Օհանջանյան Մ. Վ.

Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարի դիմումը «Հայկական բանակ» հանդեսի առաջին համարի լույսընծայման առթիվ 3
Տեր-Գրիգորյան Ե. Գ., Հանդեսի դերի, տեղի և նշանակության մասին. 5
ՈԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ✓
Տեր-Գրիգորյան Ե. Գ., Հայաստանի ռազմական անվտանգությունը 9
ԶԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐԻ ԵՆՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ✓
Հարությունյան Մ. Հ., ՀՀ վիճված ուժերի շինարարության պայմաններում պորքերի և շտաբների մարտական ու պորահավաքային պատրաստականության և պատրաստության մասին . . . 15
ՕՊԵՐԱՏԻՎ ԱՐՎԵՏՍ ✓ Մ
Մարտիրոսով Վ. Ա., Զորամիավորման պաշտպանական օպերայիայում ջանքերի ծավալման պրոբլեմը 20
ՄԱՐՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ✓
Սարգսյան Մ. Ս., Պաշտպանության առանձնահատկությունները լեռնաանտառային տեղանքում ձմեռային պայմաններում . . 23
Հայրապետյան Վ. Ա., Պաշտպանությունում հակառակորդի կրակային խոցման պլանավորումը և կազմակերպումը 26
ՈԱԶՄԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ
Մարդանյան Ա. Գ., Մոտոհրաձգային զուսարտակի ինժեներային ապահովումը լեռներում 30
ՀԵՏԱԽՈՒՋՈՒԹՅՈՒՆ
Սարգսյան Ա. Ա., Ռազմական հետախույզության խնդիրները հակառակորդի կողմից ՀՀ-ի դեմ ուղղված ագրեսիայի նախապատրաստումը ժամանակին բացահայտելու ուղղությամբ 33
ՀՕՊ-Ի ԶՈՐԹԵՐՈՒՄ
Սարգսյան Ա. Գ., Հակաօդային պաշտպանության պորքերը. դրանց նշանակությունը և կազմակերպական կառուցվածքը. 36

РЕДАКЦИОННАЯ
КОЛЛЕГИЯ

Тер-Григорьянц Н. Г.
(председатель)
Котанджян Г. С.
(главный редактор
журнала)
Абрамян А. С.
Айрапетян В. А.
Ароян А. В.
Арутюнян А. Т.
Арутюнян М. А.
Гордиенко И. В.
Марданян А. Г.
Мартirosов Л. А.
Мирзоян С. В.
Оганджян М. В.
Петросян А. А.
Петросян А. С.
Петросян Г. Л.
Саркисян А. Г.
Саркисян А. Е.
Саркисян М. С.
Тер-Татевосов А. И.
Шахсуварян С. Н.

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение Министра обороны РА по случаю издания
первого номера журнала "Айкакан банак" 4
Тер-Григорьянц Н. Г. О роли, месте и предназначении
журнала 7

СТРАТЕГИЯ

Тер-Григорьянц Н.Г. Военная безопасность Армении 41

СТРОИТЕЛЬСТВО ВООРУЖЕННЫХ СИЛ

Арутюнян М. А. О боевой и мобилизационной готов-
ности и подготовке войск и штабов в условиях строитель-
ства ВС РА 47

ОПЕРАТИВНОЕ ИСКУССТВО

Мартirosов Л. А. Проблема наращивания усилий в
оборонительной операции соединения 52

ТАКТИКА

Саркисян М. С. Особенности ведения обороны в горно-
лесистой местности в зимних условиях 55
Айрапетян В. А. Планирование и организация огневого
поражения противника в обороне 58

ВОЕННАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Марданян А. Г. Инженерное обеспечение мотострелко-
вого батальона в горах 61

РАЗВЕДКА

Саркисян А. А. Задачи военной разведки по своевре-
менному вскрытию подготовки противника к агрессии против РА 64

В ВОЙСКАХ ПВО

Саркисян А. Г. Войска ПВО: их предназначение и органи-
зационная структура 67

Շապիկի առաջին էջում. Սարդարապատի հուշահամալիրի մի հատված:
Ճարտարապետ՝ Ռ. Իսրայելյան, քանդակագործ՝ Ա. Հարությունյան:
Շապիկի երկրորդ էջում լուսանկարը՝ Գ. Հարությունյանի:
Շապիկի երրորդ էջում լուսանկարը՝ Ռ. Սարգսյանի:
Ներդիրներում լուսանկարները՝ Ա. Շարաթյանի:

На первой странице обложки: фрагмент Сардарапатского мемориального
комплекса. Архитектор Р. Исраелян, скульптор А. Арутюнян.
Фото на второй странице обложки Г. Арутюняна.
Фото на третьей странице обложки Р. Саркисяна.
Фото на вкладышах А. Шарбатяна.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ

Դ Ի Մ ՈՒ Մ Ը

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ» ՀԱՆԴԵՍԻ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՐԻ

ԼՈՒՅՍԸՆԾԱՅՄԱՆ ԱՌԹԻՎ

Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի հարգելի գորականներ:

Պետական անկախության ձևավորման դժվարին ու պատասխանատու ժամանակաշրջանում մեզ վիճակվել է նրա կարեվորագույն տարրերից մեկի՝ Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի ստեղծման պատիվը:

Այսօր ես հնարավորություն ունեմ պաշտպանության նախարարության և անձամբ իմ անունից շնորհավորելու ձեզ «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի առաջին համարի լույսընծայման առթիվ:

Մեր զինված ուժերի պատմության մեջ առաջին անգամ հրատարակվում է մի հանդես, որը պետք է կարևոր դեր խաղա ազգային բանակի գիտականորեն հիմնավորված և արդյունավետ կառուցման գործում: Հանդեսը կոչված է անգնահատելի օգնություն ցույց տալու ձեզ՝ զինված ուժերի անձնակազմը դաստիարակելու հայրենիքին նվիրվածության, Հայաստանի ճակատագրի համար պատասխանատվության ոգով, ծառայողական գործունեության տարբեր ուղղություններում ռազմական գիտելիքների յուրացման մակարդակի բարձրացման ոգով:

Ցանկանում եմ ձեզ ստեղծագործական հաջողություններ և հուսով եմ, որ «Հայկական բանակ» հանդեսն արժանի տեղ կգրավի զինված ուժերի կենսագործունեության մեջ և կնպաստի անձնակազմի մարտական ու բարոյական դաստիարակությանը, Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի մարտունակության կատարելագործման բնագավառում գիտելիքների հարստացմանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ

Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

О Б Р А Щ Е Н И Е
МИНИСТРА ОБОРОНЫ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ПО СЛУЧАЮ ИЗДАНИЯ ПЕРВОГО НОМЕРА
ЖУРНАЛА "АЙКАКАН БАНАК"

*Уважаемые воины Вооруженных Сил Республики Армения!
В трудное и ответственное время становления
государственной независимости нам выпала честь созда-
ния одного из ее важнейших элементов—Вооруженных Сил
Республики Армения.*

*Сегодня я имею возможность поздравить вас от имени
Министерства обороны и себя лично с выходом в свет
первого номера военно-научного журнала "Айкакан банак".*

*Впервые в истории наших Вооруженных Сил издается
журнал, который должен сыграть важную роль в деле
научно-обоснованного и эффективного строительства
национальной армии. Журнал призван оказать неоценимую
помощь делу воспитания личного состава Вооруженных
Сил в духе преданности Отечеству, ответственности за
судьбу Армении, повышения уровня военных знаний в раз-
личных направлениях служебной деятельности.*

*Желаю вам творческих успехов и надеюсь, что журнал
"Айкакан банак" займет достойное место в жизнедея-
тельности Вооруженных Сил и будет способствовать
боевому и нравственному воспитанию личного состава,
обогащению знаний в области совершенствования боеспо-
собности Вооруженных Сил Республики Армения.*

МИНИСТР ОБОРОНЫ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
С. САРКИСЯН

ՀԱՆՂԵՍԻ ԳԵՐԻ, ՏԵՂԻ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հանդեսի հարգարժան ընթերցողներ, մարտական ընկերներ ու բարեկամներ:

Մենք թևակոխել ենք Հայաստանի Հանրապետության պինված ուժերի շինարարության նոր փուլ: Այսօր մենք դրել ենք պինված ուժերի հիմքերը, և այժմ մեր խնդիրն է՝ առավելագույն կարճ ժամկետում դրանք վերածել արդյունավետ գործող կառույցի՝ ենթարկված գլխավոր նպատակին՝ հայրենիքի պաշտպանությանը: Այդ գործում, իմ խորին համոզմամբ, անգնահատելի դեր կխաղա «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսը, որի առաջին համարը ներկայացվում է ձեռք: Հանդեսը մեծ օգնություն ցույց կտա հայրենիքին նվիրվածության ոգով անձնակազմի դաստիարակությանը, ռազմական գիտելիքների մակարդակի բարձրացմանը, մարտում և ամենօրյա գործունեության ընթացքում ստորաբաժանումների ու զորամասերի կառավարման հրամանատարական հատկությունների և գործնական հմտությունների մշակմանը, պինժառայողների շրջանում ռազմական գիտելիքների տարածմանը, Հայաստանի Հանրապետության և արտասահմանյան պետությունների պինված ուժերի առաջավոր փորձի ուսումնասիրմանն ու ընդհանրացմանը:

Հանդեսում դուք կգտնեք հոդվածներ, որոնք լուսաբանում են՝

— մարտական գործողությունների նախապատրաստման և վարման փորձը,

— մարտի, օպերացիայի մարտական, թիկունքային, տեխնիկական և բժշկական ապահովումը,

— զորքերի մարտական հերթապահությունը, դրա կատարելագործմանն ու համակողմանի ապահովմանն ուղիները,

— ամենօրյա ծառայողական գործունեության մեջ հրամանատարների և զորքերի առավել ուսանելի գործողությունները,

— զորքերի և զենքի կառավարումը, կառավարման ավտոմատ համակարգերը,

— պինվորների մարտական պատրաստության առաջավոր փորձը, այդ պատրաստության կատարելագործմանն ուղիները,

— սերժանտների ու սպաների մեթոդական պատրաստությունը, ինչպես նաև պինժառայողների կողմից ծրագրերի խոր յուրացմանը նպաստող առաջավոր փորձը,

— մարտական գործողությունների և տեղաբաշխման կետերում մարտական հերթապահության ժամանակամիջոցում սպաների հրամանատարական պատրաստման մեթոդիկայի բարելավմանն ուղիները,

— մարտական իրադրության, տեղանքի, տարվա և օրվա տարբեր պայմաններում պորատեսակների ու ծառայությունների կիրառման փորձը և առանձնահատկությունները,

— պորքերի համակողմանի ապահովման կազմակերպումը ամենօրյա մարտական պատրաստության, նրանց կյանքի ու ծառայության ընթացքում,

— տեխնիկայի ու սպառազինության ռապիդնալ շահագործման, դրանք սեպոնային շահագործման փոխադրելու ուղիներն ու եղանակները,

— սինվորների պատրաստումը սինվորական ստորաբաժանումներում, նրանց կոմպլեքսային պատրաստումը պորամասերում՝ ըստ առարկաների,

— պարապմունքների մեթոդիկական ըստ պորատեսակների ու ծառայությունների՝ դրանց գործունեության կատարելագործման վերաբերյալ առաջարկություններով,

— ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ այլ պետություններում մարտավարության, օպերատիվ արվեստի, ռազմավարության բնագավառներում, ինչպես նաև սպառազինության, տեխնիկայի և նյութատեխնիկական այլ միջոցների արտադրության ու կիրառման բնագավառում առկա գիտական նվաճումները,

— Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության սինվորական բուհերում և Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական ուսումնական հաստատություններում մասնագետների պատրաստման առաջավոր փորձը,

— պորքերի և ռազմական արվեստի պատմական փորձը,

— սինվորների, ենթասպաների և սպաների բարոյահոգեբանական պատրաստության խնդիրները, կարգապահ ու պրոֆեսիոնալ սինծառայողների դաստիարակությունը հայրենիքին, բանակին և վիրավաճության ոգով,

— պորքերի մարտական ու պորահավաքային պատրաստականության, պորակոչի և համալրման հարցերը, ուսումնական հավաքները, առաջավոր փորձը սինկոմիսարիատների գործունեության մեջ,

— պորքերի ծառայությունը և դրա դաստիարակչական ուղղվածությունը,

— պորքերի մարտունակության, մարտական պատրաստականության բարձրացմանը վերաբերող այլ կարևոր հարցեր:

Խմբագրական կոլեգիան միշտ կողջունի հանդեսում լուսաբանվող հարցերում ձեր ցուցաբերած նախաձեռնությունը: Մենք մշտապես կուսումնասիրենք նաև հրապարակվող նյութերի վերաբերյալ ձեզանից ստացվող արձագանքները, ինչը անկասկած մեզ կօգնի ձեզ հետ միասին ստեղծելու իրոք հրատապ, ռազմական բնագավառում ժամանակակից պահանջներին համապատասխանող հանդես:

Ծանկանում ենք ձեզ ստեղծագործական հաջողություններ ամենօրյա մարտական գործունեության ասպարեզում, առողջություն և բարեբախտություն ձեր ընտանիքներին:

О РОЛИ, МЕСТЕ И ПРЕДНАЗНАЧЕНИИ ЖУРНАЛА

Уважаемые читатели журнала, боевые товарищи и грузья!

Мы приступили к новому этапу строительства Вооруженных Сил Республики Армения. Сегодня нами заложена основа ВС, и теперь наша задача—в максимально сжатые сроки превратить их в эффективно функционирующую структуру, подчиненную главной цели—защите Родины. В этом деле, по моему глубокому убеждению, неоценимой будет роль военно-научного журнала "Айкакан банак", первый номер которого представляется вам. Журнал окажет вам большую помощь в деле воспитания личного состава в духе преданности Отечеству, повышения уровня военных знаний, привития командирских качеств и практических навыков в управлении подразделением и частями в бою и повседневной деятельности, распространения военных знаний среди военнослужащих, изучения и обобщения передового опыта в ВС РА и зарубежных государств.

В нем вы найдете статьи, освещающие:

- опыт подготовки и ведения боевых действий;*
- боевое, тыловое, техническое и медицинское обеспечение боя, операции;*
- боевое дежурство войск, пути его совершенствования и всестороннего обеспечения;*
- наиболее поучительные действия командиров и войск в ходе повседневной служебной деятельности;*
- управление войсками и оружием, АСУ;*
- передовой опыт боевой подготовки воинов, пути ее совершенствования;*
- методическую подготовку сержантов и офицеров, а также передовой опыт, способствующий глубокому освоению программ военнослужащими;*
- пути улучшения методики командирской подготовки офицеров в период боевых действий и боевого дежурства в пунктах дислокации;*
- опыт и особенности применения родов войск и служб в различных условиях боевой обстановки, местности, времени года и суток;*
- организацию всестороннего обеспечения войск в ходе повседневной боевой подготовки, жизни и службы войск;*

—пути и способы рациональной эксплуатации техники и вооружения, их перевода на сезонную эксплуатацию;

—подготовку воинов в учебных подразделениях, комплексную подготовку воинов в войсковых частях по предметам обучения;

—конспекты занятий по родам войск и службам с предложениями по совершенствованию их деятельности;

—научные достижения в областях тактики, оперативного искусства, стратегии как в Армении, так и в других государствах, а также в области производства и применения вооружения, техники и других материально-технических средств;

—переговой опыт подготовки специалистов в ВВУЗ-ах МО и гражданских учебных заведениях РА;

—исторический опыт войск и военного искусства;

—проблемы морально-психологической подготовки солдат, прапорщиков и офицеров, воспитание воинов, воспитание дисциплинированных и профессиональных военнослужащих в духе преданности Родине, армии;

—вопросы боевой и мобилизационной готовности войск, призыва и комплектования, учебно-сборные мероприятия, переговой опыт в деятельности военкоматов;

—службу войск и ее воспитательную направленность;

—другие важные вопросы, касающиеся повышения боеспособности и боеготовности войск.

Редакционная коллегия всегда будет приветствовать вашу инициативу в вопросах, освещаемых в журнале. Мы постоянно будем изучать также отклики, получаемые от вас на публикуемые материалы, что, несомненно, поможет нам вместе с вами создать действительно актуальный журнал, отвечающий современным требованиям в военной области.

Желаю вам творческих успехов в повседневной боевой деятельности, здоровья и благополучия вашим семьям!

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ,
ПЕРВЫЙ ЗАМЕСТИТЕЛЬ МИНИСТРА ОБОРОНЫ РА,
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ
Н. ТЕР-ГРИГОРЬЯНЦ

ՌԱԶՄԱՎԱՐ ՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գեներալ-լեյտենանտ Ն. Գ. Տեր-ԳրիգորՅԱՆԸ, ՀՀ պաշտպանության նախարարի առաջին տեղակալ

Բազմադարյան պատմության ընթացքում Հայաստանի առջև ծառայած է եղել սեփական անվտանգության ապահովման խնդիրը: Ներքին և արտաքին հանգամանքների ազդեցությամբ հաճախ այն առանձնահատուկ սրություն է ստացել: Այսօր, երբ առկա է սահմանակից պետությունների հետ ռազմական շփում, ռազմական տեսակետից երկրի անվտանգության ապահովումը հատուկ տեղ է գրավում պետության գործունեության մեջ: Տարածաշրջանում առկա իրադարձությունների ընթացքը, աշխարհում ու երկրի ներսում կատարվող փոփոխությունները, տեղի ունեցող գործընթացների ոչ միանշանակ բնույթը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքական ու վիճակական դեկավարությանը ստիպում են սենեռուն ուշադրություն դարձնել ազգային անվտանգության ապահովման հարցերին, որի բաղկացուցիչ մասերն են անվտանգության քաղաքական, տնտեսական, ռազմական, իրավական, էկոլոգիական և այլ տեսակները: Այդ բնագավառներում ծավալված գործունեությունը նպատակաուղղված է անձի և որպես ամբողջություն վերցված հասարակության և պետության պաշտպանությունը արտաքին սպառնալիքից:

Սույն հոդվածում քննարկվում են ռազմական անվտանգությանը վերաբերող հարցերը: Սակայն ազգային-պետական անվտանգության բոլոր տեսակների փոխադարձ սերտ կապը ստիպում է ուշադրություն դարձնել նաև նրա այլ բաղկացուցիչ մասերի առանձին կողմերին:

Ռազմական անվտանգության էությունը ճանաչելու հնարավորությունը հատկապես ներկայումս պայմանավորված է մեր պետության որակապես նոր վերաբերմունքով՝ պատերազմի և խաղաղության, Ադրբեյջանի հետ հանրապետության ունեցած սահմանում կոնֆլիկտային իրադրության նկատմամբ, իր անկախության, տարածքային ամբողջականության, իր ապագայի համար ԼՂՀ ժողովրդի պայքարի պրոբլեմների նկատմամբ: Ներկայումս մեր երկրի արտաքին քաղաքականության գլխավոր նպատակն է՝ դադարեցնել առճակատումը հարևան երկրի հետ, կանխել պատերազմը և գտնել կոնֆլիկտային իրադրության քաղաքական լուծումներ: Այն կանխադրությք, որ պատերազմն ամենա-

սարսափելի աղետներից մեկն է աշխարհում, և որ այն պետք է բացառվի հասարակության կյանքից, մեզ մոտ բարձրացված է օրենքի աստիճանի: Սակայն մինչև այսօր էլ առաջանում են միջպետական կոնֆլիկտներ, որպիսիք դարեր ի վեր լուծվել են ռազմական ուժով: Ներկայումս աշխարհի պետությունների մեծ մասը բավականաչափ ուժեղ բանակ ունի, մեր տարածաշրջանում այդպիսի պետություններ են Թուրքիան, Իրանը և Ադրբեյջանը: Ուստի քաղաքական նպատակների հասնելու միջոցների վիճակից պատերազմի բացառումը իդեալիզմ և կարճատեսություն կլինի:

Անվտանգությունն ավանդաբար սահմանվում է որպես «մի դրություն, որի դեպքում վտանգ չի սպառնում որևէ մեկին, որևէ բանի»: Բայց ներկայումս «անվտանգություն» նշանակում է ոչ միայն վտանգի բացակայությունը որպես այդպիսին, այլև սպառնալիքի առաջացման դեպքում օբյեկտի (սուբյեկտի) պաշտպանվածության միճակ, աստիճան: Հիմնվելով այս բնորոշման վրա, ինչպես նաև հաշվի առնելով սպառնալիքի յուրահատկությունը՝ ռազմական անվտանգությունը նպատակահարմար է սահմանել որպես արտաքին ու ներքին ռազմական սպառնալիքից պետության, հասարակության ու անձի կենսականորեն կարևոր շահերի պաշտպանվածության դրություն: Այս սահմանման մեջ պաշտպանվածության դրությունը ենթադրում է անվտանգության սուբյեկտի (առաջին հերթին՝ պետության) ընդունակությունը՝ ոչ միայն կանխելու, այլև հաջողությամբ հետ մղելու ռազմական հարձակումը:

ՀՀ ռազմական անվտանգության ապահովումը ձեռք է բերվում պետական գործունեության քաղաքական, ռազմական, տնտեսական, սոցիալական և այլ բնագավառներում անցկացվող միջոցառումների համալիրի շնորհիվ:

Այս համալիրում արտաքին քաղաքական կառույցների դերը հետևյալն է. առաջին՝ գոյություն ունեցող կամ ծագող այնպիսի միջպետական և այլ հակասությունների թուլացման ուղիների հայտնաբերումը, որոնց սրումը հանգեցնում է ռազմաքաղաքական իրադրության լարվածության, երկրորդ՝ այն երկրների հետ բարեկամական կապերի հաստատումը և ամրապնդումը,

որոնք կարող են դաշնակիցներ դառնալ մեր պետության դեմ ռազմական ագրեսիայի սպառնալիքի կամ արդեն սանձազերծված պատերազմի դեպքում, երրորդ՝ կոնֆլիկտային իրադրությունների տեղայնացումը քաղաքական միջոցներով:

Երկրի անվտանգության ապահովման գործում չափազանց մեծ է էկոնոմիկայի դերը: Նրա հնարավորություններից է կախված պետության ռազմական ներուժը, որն արտահայտվում է ինչպես խաղաղ ժամանակ, այնպես էլ պատերազմի ընթացքում անհրաժեշտ քանակի ու որակի ՁՈՒ պահելու, դրանք բավականաչափ սպառազինությամբ, տեխնիկայով և նյութական ռեսուրսներով ապահովելու ընդունակությամբ:

Ռազմական անվտանգության վիճակի վրա ուղղակի ազդեցություն է թողնում պետությունում գործող ուսուցման համակարգը, ժողովրդի իրավական ու բարոյական դաստիարակությունը: Զգալիորեն դրանցից է կախված բնակչության վերաբերմունքն իր անցյալին ու ներկային, նրա պատրաստակամությունը ինքնապոհողության հանուն հայրենիքի ազգային շահերի:

Ռազմական անվտանգության ապահովման գործում խիստ նշանակալի է պետության իրավական կառույցների դերը, քանի որ դրանք մասնակցում են երկրի պաշտպանության հարցերով օրինաստեղծ գործունեությանը և կոչված են հասնելու ընդունված օրենքների և այլ իրավական ակտերի անշեղ կատարման:

Հայաստանի ռազմական անվտանգության համակարգի ուժային կառույցների հիմքը նրա ՁՈՒ-ն են, որոնք պետք է պատրաստ լինեն կատարելու երկու հիմնական գործառույթ՝ ագրեսորի ռազմական հարձակման փորձի կասեցում և նրա ջախջախում, եթե, այնուամենայնիվ, հարձակում կատարվի:

Մեր պետության ռազմական անվտանգության համակարգում բանակի առաջնային դերը թելադրում է այդ առումով նրա հնարավորությունների օբյեկտիվ վերլուծության անհրաժեշտությունը, հատկապես այսօր, երբ Ադրբեջանը, Թուրքիայի և մի շարք այլ երկրների աջակցությամբ, դիմում է ռազմական շարադրման (պրովոկացիայի) մեր սահմաններում, ոտնձգություն է կատարում մեր տարածքային ամբողջականության, մեր քաղաքացիների կյանքի նկատմամբ, փորձում է ցեղասպանության միջոցով ճնշել ԼՂՀ բնակչության ապատության ձգտումը:

Հայաստանի համար ռազմական վտանգի մասին: Ամեն մի պետության պաշտպանվածությունը ռազմական հարձակումից հիմնականում կախված է նրա ՁՈՒ-ի և, որպես ամբողջություն վերցված, երկրի մարտական հզորությունից: Մի շարք պետություններում այդ ուժերը առավել

լազույն մակարդակի վրա պահելը հաճախ հանգեցրել է գերլարվածության և էկոնոմիկայի միակողմանի վարձազանցման, ինչպես նաև սոցիալական խոր ցնցումների: Հայտնի է, որ մեծ տերություններից շատերի անկման գլխավոր պատճառներից մեկը եղել են ծանր բեռի նման բնակչության ուսերին ընկած չափից դուրս մեծ ռազմական ծախսերը: Նման դրության մեջ հայտնըվեց նաև Խորհրդային Միությունը:

Այժմ՝ միջազգային լարվածության թուլացման, բայց և մեր տարածաշրջանում դրա խորացման, տնտեսական լուրջ դժվարություններ տանող մեր պետության կողմից խաղաղափրության ցուցադրման պայմաններում, Հայաստանի ռազմական անվտանգության հիմքում կարող է ժամանակավորապես դրվել մեր պինված ուժերի մարտական հզորության համապատասխանությունը ռազմական սպառնալիքին: Հայաստանի տնտեսական հնարավորությունների աճումը պետք է տարածվի նաև նրա ռազմական հզորության տարբերի վրա: Ռազմական անվտանգության սկզբունքը նպատակահարմար է ձևափոխել ՀՀ ՁՈՒ-ի մարտական հզորության ու մարտական պատրաստականության այնպիսի մակարդակի վրա պահպանման դոկտրինային պահանջի, որն ապահովի ագրեսորի զսպումը և հետմղումը: Նշված սկզբունքի իրացումը պետք է ուղեկցվի տարածաշրջանում ռազմաքաղաքական իրադրության շարունակական հետապոտությամբ և կանխատեսմամբ, մեր պետությանն սպառնացող ռազմական վտանգի աստիճանի որոշմամբ:

Արդ, Հայաստանի համար այժմ գոյություն ունի՝ ռազմական վտանգ, իսկ եթե գոյություն ունի, ապա ի՞նչ աստիճանի: Հարցի առաջին մասին կարելի է տալ միանշանակ պատասխան՝ այո, գոյություն ունի:

Նկատվում է սահմանակից երկրների հետ Հայաստանի ազգային-պետական շահերի խրճրճում և բախում: Ազգի գոյատևման, անկախության, տարածքային ամբողջականության և անձեռնմխելիության համար ԼՂՀ-ի և ՀՀ-ի կողմից մղվող պայքարը մեզ շրջապատող երկրներին դրդում է որոշակի միջոցներ ձեռնարկել պրոբլեմը լուծելու ռազմական ուժով, երկրի շրջափակմամբ, Հայաստանի գեոքաղաքական անբարենպաստ դրության օգտագործումով ժողովրդին խեղդելու ձգտմամբ: Այս ամենը շարունակ կարի հակասությունները, որոնք հղի են առձակատմամբ ու ռազմական մշտական բախումներով:

Գլոբալ մասշտաբով աշխարհը փոխվել է, նախկինում թշնամաբար տրամադրված տերություններում նկատվում է ձգտում՝ վիճելի հարցերը լուծելու բանակցությունների միջոցով:

Սակայն ամեն ինչ չէ, որ ընթանում է այնպես, ինչպես կցանկանայինք մենք: Հաճախ ականատես ենք լինում, թե ինչպես աշխարհի առաջատար պետությունները՝ ԱՄՆ-ը և ՆԱՏՕ-ի որոշ երկրներ, անտեսում են իրենց քաղաքական հայտարարությունները: Մասնավորապես ԱՄՆ-ը, երբ դա իրեն ձեռնառու է, «առանց քաշվելու» հենվում է իր ռազմական ուժի վրա՝ որպես աշխարհում տիրապետող դիրքի ապահովման գլխավոր միջոցի: ՆԱՏՕ-ն իր ՁՈՒ-ն պահում է բարձր մարտական պատրաստականության մեջ, այն դեպքում, երբ Վարշավայի պայմանագրի ՁՈՒ-ն այլևս գոյություն չունեն: Նա անցկացնում է խոշորամասշտաբ պորավարժություններ, որոնցում մշակվում են պատերազմի սկզբնական շրջանում բրկի թեքում ռազմավարական ծավալման և մարտական գործողությունների վարման հարցեր՝ նկատի ունենալով, որ ռիսկի գլխավոր գոտին նախկին ԽՍՀՄ երկրներն են, հատկապես Ռուսաստանը: Այստեղ խիստ կարևոր դեր է խաղում Թուրքիան (ՆԱՏՕ-ի անդամ): Նա առիթը բաց չի թողնում տարածաշրջանային առաջատարի դեր ստանձնելու համար, հատկապես ԽՍՀՄ փլուզումից հետո: Ամերիկյան փորձագետների գնահատմամբ իրականացվում է Հարավում Թուրքիայի գլխավորությամբ լայնամասշտաբ տարածաշրջանային քաղաքական դաշինք ստեղծելու պլան: Այդ ուղղությամբ Թուրքիայի կողմից արդեն մի շարք գործնական քայլեր են արվել, ԽՍՀՄ մի շարք նախկին հանրապետություններ նրա հետ տընտեսական համաձայնագիր են կնքել, օրինակ, ՌԿԿԵԿատանին տրվել է 500 միլիոն դոլլարի փոխառություն՝ նրա համար չափազանց նպաստավոր պայմաններով, Ղազախստանին՝ 200 մլն, Ղրղզստանին՝ 75 մլն: Սկսվել է ազգային սպայական կադրերի պատրաստումը Ադրբեջանի բանակի համար:

Ռազմաքաղաքական իրադրության բարդությունը խորանում է Թուրքիայի, Իրանի, Պակիստանի, Աֆղանստանի, Ռուսաստանի շահերի բախմամբ: Բացի դրանից, նկատվում է իսլամական ֆունդամենտալիզմի ազդեցության աճման միտում, իսկ այդ ֆունդամենտալիզմը կարող է Թուրքիայի կամ Իրանի գլխավորությամբ տարածաշրջանային դաշինքների ստեղծման հիմք հանդիսանալ՝ այդ ուժերի մեջ նախկինում Խորհրդային Միության կազմի մեջ մտնող պետությունների ներգրավմամբ:

Ի մի բերելով շարադրված փաստերը՝ կարելի է պնդել, որ, չնայած աշխարհում լարվածության թուլացմանը և լայնամասշտաբ միջուկային պատերազմի սանձազերծման հավանականության նվազմանը, Հայաստանի համար ռազմական

վտանգը տարածաշրջանում, այնուամենայնիվ, պահպանվում է:

Իսկ Հայաստանի անվտանգության ամրապնդման համար գործունեության ի՞նչ նպատակահարմար ուղղություններ կան: Ամենից առաջ, ինչպես մեզ թվում է, անհրաժեշտ է կարճ ժամկետում պետական մակարդակով մշակել ու հաստատել Հայաստանի ռազմական անվտանգության ապահովման հայեցակարգ և ռազմական դոկտրինա: Առանց այդպիսի հայեցակարգի ՁՈՒ-ի շինարարության պրոբլեմների, ռազմական տեսության ու պրակտիկայի զարգացման հետ կապված հետագա բոլոր խնդիրների լուծումը կարող է չափազանց դժվարանալ: Մեզ համար ամենագլխավորը հանրապետության ՁՈՒ-ի՝ մեր անվտանգության երաշխավորի, ստեղծումը և ամրապնդումն է:

Իսկ ինչպիսի՞ն ենք մենք տեսնում ՀՀ ՁՈՒ-ն, որոնք կոչված են զսպելու ագրեսորին զինված բախումների ու պատերազմների սանձազերծումից, ինչպես նաև հարձակման դեպքում արագորեն ջախջախելու նրան: Այս հարցին օբյեկտիվ պատասխան տալու համար նպատակահարմար է դիմել ռազմական անվտանգության հիմնական սկզբունքներին, որոնք մշակվել են նրա օրենքների, ինչպես նաև արդի պատերազմների նախապատրաստման ու վարման փորձի հիման վրա:

Ռազմական անվտանգության *առաջին սկզբունքը* ագրեսորին զսպելու նպատակով ՁՈՒ-ի նախապատրաստման ու կիրառման կանոնների ամբողջությունն է: Տվյալ սկզբունքի հաջող իրացման համար անհրաժեշտ է, որ գլխավոր հարվածի հավանական ուղղություններում մեր պաշտպանական խմբավորման մարտական հզորությունը առադրեյի լինի նրա հարվածային խմբավորումների մարտական հզորության հետ, որ օդային հարձակումը հետ մղելու համար նախատեսված մեր ՁՈՒ-ի բոլոր կառույցները լինեն քանակական ու որակական այնպիսի վիճակում, որը հնարավորություն տա հաջողությամբ կատարելու այդ խնդիրը: *Երկրորդ սկզբունքը* նախատեսում է ագրեսիան հաջողությամբ հետ մղելու ապահովումը: Գրա էությունն այն է, որ երկիրը կարողանա ագրեսորից ավելի արագ մեծացնել իր պաշտպանական, իսկ այնուհետև, ռազմավարական նախաձեռնությունն իր ձեռքը վերցնելուց հետո, նաև հարձակողական խմբավորումների ուժը: *Երրորդ սկզբունքը* ագրեսիան հետ մղելու ժամանակամիջոցը նվազագույնի հասցնելու անհրաժեշտությունն է: Այս սկզբունքի անտեսումը կարող է հանգեցնել նրան, որ ուժեղ հակառակորդի կողմից մեր երկրի դեմ պատերազմի սանձա-

վերծանան դեպքում ժամանակի ձգձգումը անխուսափելիորեն ակտիվացնի պատերազմի հիմնական օրենքներից մեկի գործողությունը, և պատերազմի ելքը կախման մեջ ընկնի հակամարտ կողմերի ռազմական հզորության հարաբերակցությունից: Այս օրենքի գործողության արդյունքը տվյալ փուլում կարող է ի վնաս Հայաստանի լինել:

Ռազմական անվտանգության թվարկված սկզբունքները տարածվում են ՀՀ ՁՈՒ-ի շինարարության և ինչպես տեղական, այնպես էլ տարածաշրջանային պատերազմներին նրանց նախապատրաստման վրա: Հայկական պետության կազմավորման ժամանակաշրջանում նրա պինված ուժերը պետք է նախատեսված լինեն ռազմական ագրեսիայի գազման ու հետմղման համար:

Պաշտպանության նախարարության և գլխավոր շտաբի ջանքերը, ՀՀ ՁՈՒ-ի շինարարության հայեցակարգին համապատասխան, ուղղված են հենց այդպիսի ՁՈՒ-ի ստեղծման նպատակին: Նախատեսված է դրանց կազմում ունենալ սահմանամերձ գործեր՝ որպես ծածկապաշտպան ուժեր, ցամաքային գործերի շարժունակ ուժեր ու պահեստային ուժեր: Այդ հայեցակարգի հաջող իրացման համար անհրաժեշտ է, որ հայկական նորաստեղծ ՁՈՒ-ի հզորությունը համապատասխանի «Պաշտպանության մասին օրենքում» որոշված իրենց նշանակությանը և ռազմական անվտանգության պահանջներին:

Փորձենք ոչ հասարակ և նրբին այս հարցում կողմնորոշվել ՀՀ բանակի, սահմանապահ զորքերի, քաղաքացիական պաշտպանության, ՆԳՆ, ԱԱՊՎ զորքերի, այսինքն՝ ողջ ՁՈՒ-ի գլխավոր բաղկացուցիչ մասերի հզորության, ինչպես նաև որպես ամբողջություն վերջված պետության ռազմական հզորության որոշ տարրերի վիճակի օբյեկտիվ գնահատման դիրքերից:

ՁՈՒ-ի մարտական հզորությունը, ինչպես հայտնի է, բաղկացած է անձնակազմի թվաքանակից և որակից, պենքի ու ռազմական տեխնիկայի քանակական ու որակական բնութագծերից, ռազմական ինֆրակառուցվածքի անհրաժեշտ տարրերի առկայությունից ու վիճակից և այլն:

Անձնակազմի թվաքանակը: ՀՀ ՁՈՒ-ի շինարարության հայեցակարգի հիման վրա բանակի փուլ առ փուլ ստեղծման պլանի կատարման ընթացքում, սկսած 1992 թվականի վերջից մինչև այսօր, ՁՈՒ-ում լիակատար շրջապատույտով գործի է դրված պինվորների վորակոչի և արձակման ողջ մեխանիզմը (տարեկան երկու վորակոչ և բանակում ծառայության 1,5 տարի): 1992 թվականից հետո ժամանակի ընթացքի համեմատ

վորակոչի պլանը և վորակոչի կարգադրագիրը պինվորական կոմիսարիատները կատարում են 70-ից 95 տոկոսով: Չորակոչի ենթակա պատանիները ճնշող մեծամասնությամբ վորակոչային կետեր են գնում հայրենիքի անվտանգության նկատմամբ պատասխանատվության պայմանով: Այն դժվարությունները, որոնք բանակն ի վիճակի չէ հաղթահարել իր ուժերով, ինքնաբերաբար հանգեցնում են վորամասերի համալրվածության նվազեցման: Սակայն եղած անձնակազմը ՁՈՒ-ին սկզբունքորեն հնարավորություն է տալիս կատարելու իր առջև դրված խնդիրները: Դրա հետ մեկտեղ վորակոչի ապահովման և բանակի համալրման ուղղությամբ երկրի հնարավորություններն անսահման չեն, ուստի պինվորների թվաքանակի համալրումը կատարվում է 2-րդ փուլի պլանի համաձայն՝ հաշվի առնելով երկրի հնարավորությունները:

Անձնակազմի որակը: ՁՈՒ-ի մարտական հզորության այս բաղկացուցիչ մասը գնահատվում է հետևյալ չափանիշներով՝ պինվորական մասնագիտություններին տիրապետելու աստիճանը (մասնագիտական մակարդակը), բարոյական մակարդակը, ֆիզիկական պատրաստականությունը և կարգապահությունը: Այս ամենը պահանջում է էականորեն փոխել երեխաների ու երիտասարդության ուսուցման ողջ համակարգը: Հենց առաջին դասարանից դպրոցականի մեջ պետք է ներարկել սեր, հպարտության պայծառ իր հայրենիքի և նրա պատմական անյայլի նկատմամբ: Անհրաժեշտ է ծավալել տղաների նախնական պինվորական լիարժեք պատրաստության գործը: Պատմության դասավանդման ընթացքում հարկավոր է ուշադրությունը կենտրոնացնել պետության կազմավորման և հայրենիքի պաշտպանության գործում բանակի դերի վրա, իր անկախության համար մեր ժողովրդի մղած ողջ պայքարի ընթացքում պինվորների առավել նշանակալի հաղթանակների վրա, հանուն ժողովրդի ազատության հայերի գիտակցված պոհաբերությունների վրա:

ՀՀ ՁՈՒ-ում մարտական պատրաստության ծրագրի կատարումը պետք է դառնա անխախտելի օրենք, իսկ հայրենասիրության ու պինվորական պարտքի դաստիարակումը դիտվի որպես անձնակազմի հետ տարվող աշխատանքի գլխավոր ուղղություն: Մարտական պատրաստության համար պահանջվում է առանձնացնել մեծ միջոցներ՝ վառելիքաքաղցրային նյութեր, ուսումնական տանկեր, հետևակի մարտական մեքենաներ, կրահատանկային պենք և այլ տեխնիկա, ինչպես նաև սպառազինություն, պինամթերք, հրաձգարանի պանապան սարքավորումներ: Մար-

տական պատրաստության համար առանձնացվող միջոցները հիմնականում կախված են մեր պետության տնտեսական հնարավորություններից, բյուջեից կատարվող հատկացումներից:

Վերջին հաշվով առկա է օրինաչափություն. եթե կա ռեսուրս, կան նաև պրոֆեսիոնալ պիևվորներ, իսկ եթե պիևվորը, ստորաբաժանումը (դասակը, վաշտը, գումարտակը), գորամասը մարտունակ են, նշանակում է մարտական առաջադրանքները կատարվեն արդյունավետորեն ու նվազագույն կորուստներով:

Ձեռքի ու ռազմական տեխնիկայի քանակը և որակը: Բանակները ստեղծվում և պահվում են պիևված պայքար մղելու համար հնարավոր հավառակորդի դեմ, որին հաղթել (հետևաբար և ագրեսիան կասեցնել) կարելի է որակով կամ քանակով, բայց ավելի լավ է՝ դրանց փոքորդմամբ: Իսկ Հայաստանը ի՞նչ ՁՈՒ-ի որակի, ի՞նչ հավանական հավառակորդի նկատմամբ պետք է կողմնորոշվի, որակով ու՞մ պետք է գերազանցի: Ահա թե որն է հարցը, ահա թե որն է որակական չափանիշների առաջնության էությունը: ԽՍՀՄ-ը միշտ կողմնորոշվել է դեպի քանակի առաջնությունը՝ ընդամին ընդունելով որակի շահավետությունը:

Հայաստանը՝ որպես նախկին միութենական հանրապետություն, հարկադրված էր նույն տեսակետն ունենալ: Նախկին 7-րդ բանակից նա ստացել է որոշակի քանակությամբ տեխնիկա և սպառապիևություն: Այդ սպառապիևության որակը և քանակը համապատասխանում էին ժամանակի պահանջներին, 7-րդ բանակի հզորությունը մեծանում էր Հյուսիսային Կովկասի պիևվորական օկրուգի հզորության շնորհիվ, նա համագործակցության մեջ էր Վրաստանի տարածքում գտնվող բանակային կորպուսի և Ադրբեջանի կողմից՝ 4-րդ բանակի հետ:

Եթե քննենք քանակական կողմը, ապա առաջին հայացքից ամեն ինչ բարեհաջող է, սակայն իրականում դրանք հնացած նմուշներ են, այնպես որ, մենք որակական տեսակետից հետ ենք մնում սահմանակից երկրներից: Այսօրվա դրությամբ հայկական բանակը բացահայտորեն համարված չէ ժամանակակից զենքով, մոտոհրաձգային զորամասերն իրենց մարտական ներուժով պիջում են ոչ միայն Թուրքիայի և Իրանի, այլև Ադրբեջանի համանման զորամիավորումներին, մի բան, որ, բնականաբար, անթույլատրելի է:

Տագնապ է հարույցում զենքի և ռազմական տեխնիկայի նոր նմուշների ստեղծման կամ ՀՀ սահմաններից դուրս դրանց գնման հեռանկարը: Մեզ մոտ և ԱՊՀ երկրներում կատարված կործանարար կոնվերսիան կտրուկ կերպով կրճատեց

դրանց գնման հնարավորությունը: Հաշվի առնելով, որ մեր ՁՈՒ-ի առկա տեխնիկան և սպառապիևությունը խիստ շատ են շահագործվում, և այն, որ նույնիսկ խաղաղ պայմաններում ժամանակակից զենքի ու ռազմական տեխնիկայի ստեղծման լրիվ ցիկլը կապում է 8-10 տարի, մենք անխուսափելիորեն մտնում ենք ռազմական անվտանգությունն ապահովելու համար անթույլատրելի այնպիսի դրության, երբ ժամանակակից զենքի գնման հնարավորությունները կրճատվում են ֆինանսական հնարավորությունների պակասի պատճառով և քայքայված, որոշ պիևատեսակների թողարկման ուղղությամբ իր նախկին հնարավորությունները կորցրած պաշտպանական արդյունաբերությունը շատ տարիների ընթացքում չի կարողանա կատարել իր գլխավոր գործառույթները՝ ՁՈՒ-ին բավարար քանակությամբ որոշակի տեսակների ժամանակակից սպառապիևությունն ու տեխնիկա մատակարարել՝ ելնելով երկրի հնարավորություններից, գոնե սահմանակից պետություններից հետ չմնալ զենքի նոր տեսակների ստեղծման գործում, արտակարգ իրադրության պայմաններում պահպանել իր հզորությունն արագորեն մեծացնելու հնարավորությունը: Նման վիճակը հատկապես վտանգավոր է ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի ռազմական դոկտրինայի այն պահանջի իրացման ֆոնի վրա, որ անհրաժեշտ է սպառապիևության ու ռազմական տեխնիկայի մշտական որակական գերազանցություն ունենալ ցանկացած հնարավոր հակառակորդի նկատմամբ: Առավել ևս ներկայումս, երբ Թուրքիան սկսել է գործուն օգնություն ցույց տալ Ադրբեջանին՝ չնայած որ ՆԱՏՕ-ի անդամ է:

Ռազմական ինֆրակառուցվածքը: Սա ենթադրում է անհրաժեշտ պայմանների ստեղծում իրենց օպերատիվ դերի շրջաններում զորքերի արագ ծավալման համար, զորքերի անհրաժեշտ կազմակերպում, զորքերի կառավարման, ավիացիայի բավարարման համակարգի ստեղծում և այլն:

Այսպիսով, ՁՈՒ-ի մարտական հզորության գլխավոր բաղկացուցիչ մասերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանցից ոչ մեկը ոչ միայն չի հասնում անհրաժեշտ մակարդակի, այլև հետագա նվազման միտում ունի և կունենա, եթե շտապ կարգով չձեռնարկվեն որոշակի միջոցներ: Պետք է նաև նշել, որ ՁՈՒ-ի մարտական հզորության նշված տարրերի քննարկման ժամանակ դրսևորվող զգալի իներցիայի հետևանքով, ինչ-որ ժամանակով դրանց հեռացման դեպքում Հայաստանի ռազմական անվտանգության պահանջները բավարարելու համար մարտական հզորության մակարդակի վերականգնումը չա-

փազանց պրոբլեմատիկ կդառնա:

Իսկ ի՞նչ պետք է անել ստեղծված իրադրության մեջ:

Նախքան այս հարցին պատասխանելը հարկավոր է նշել, որ տվյալ հոդվածում մենք ցանկանում ենք ցույց տալ Հայաստանի ռազմական անվտանգության օբյեկտիվ պատկերը և չենք հավակնում տալու խնդրի լուծումը՝ այնպիսի հանձնարարականների համապարփակ համակարգի մշակումը, որոնց կատարումը հնարավորություն է ընձեռել երաշխավորելու մեր երկրի ռազմական անվտանգությունը նրա կազմավորման ամենաբարդ, դժվար կանխատեսվող ժամանակաշրջանում: Այստեղ խոսք կլինի միայն մի քանի բավականաչափ ակնհայտ առաջարկությունների մասին, առանց որոնց իրացման անլուրջ կլինի դատողություններ անել երկրի ռազմական անվտանգության ապահովման մասին:

Մարտական հպորտության հիմնական բաղկացուցիչ մասերի քննարկումը ցույց տվեց, որ դրանց մեծամասնության վիճակը կախված է մեր պետության պաշտպանության և ռազմական անվտանգության ապահովման համար բյուջետային հատկացումներից: Ներկայումս, երբ Հայաստանը գտնվում է տնտեսական ճգնաժամի մեջ, այդ հարցի լուծման դժվարությունն ակնհայտ է, հատկապես սահմանակից պետությունների հետ ունեցած առձակատման և շրջափակման պատճառով:

Առաջին և ամենագլխավոր բանը, որ անհրաժեշտ է անհապաղ անել Հայաստանի ռազմական անվտանգության մակարդակի բարձրացման համար, բանակի կարիքների համար հատկացումների էական մեծացումն է (ընդ որում՝ իրականում և ոչ թե թղթի վրա):

Սակայն պետության սահմանափակ ֆինանսական հնարավորությունների պայմաններում դա չի կարող չորշափել վանապան, այդ թվում և սոցիալական ծրագրեր: Հատկացումների մեծացումն իրատեսական կլինի միայն այն դեպքում, երբ մատչելի ու համոզիչ ձևով ժողովրդին հասցը-

վի ռազմաքաղաքական վտանգի վիճակի և աճման հեռանկարի, ինչպես նաև ՀՀ ՁՈՒ-ում առկա հնարավորությունների ու դժվարությունների մասին տեղեկատվություն:

Մեր և հարևանների միջև ներկայումս գոյություն ունեցող կոնֆլիկտային վիճակը միայն քաղաքական միջոցներով լուծելը կօգնի կտրուկ կերպով նվազեցնելու վտանգը, հետևաբար և՛ առանձնացվող հատկացումները:

Երկրորդ, անհրաժեշտ իրական միջոցներ ձեռնարկել արմատախիչ անելու երիտասարդների դասալքության պատճառները, բացառել երկրի սահմաններից նրանց դուրս գալը և միջոցներ ձեռնարկել նրանց վերադարձի համար: Այս և այլ միջոցառումները կապահովեն բանակի հետևողական համալրումը ՁՈՒ-ի շինարարության ժամանակամիջոցում:

Երրորդ, առանց որի գործնականում հնարավոր չէ բարձրացնել մեր ՁՈՒ-ի մարտական հպորտությունը, անհրաժեշտ է ռեֆորմներ անցկացնել կրթության բնագավառում՝ զգալիորեն բարելավելով երեխաների ու երիտասարդության հայրենասիրական դաստիարակությունը, ինչպես նաև կարգավորել պաշտպանական արտադրության կոնվերսիան՝ նրա հնարավորությունները հասցնելով այնպիսի մակարդակի, որը հնարավորություն է ընձեռել բանակն ապահովելու ժամանակակից պետքով ու ռազմական տեխնիկայով ինչպես ՀՀ կազմավորման շրջանում, այնպես էլ հեռանկարում: Իհարկե, այս ամենը պետք է անել՝ ելնելով մեր տնտեսական հնարավորություններից:

Վերջում կցանկանայինք նշել, որ հոդվածում շրջափակեցին Հայաստանի ռազմական անվտանգության միայն ռազմավարական տեսանկյունները: Ընդ որում ռազմավարությունը՝ որպես ճանաչողության բնագավառ և ռազմական քաղաքականությունը սպասարկող մեթոդաբանական միջոց, քննարկվում էր ավելի լայն պլանով, քան դա նախատեսված է ռազմագիտության ձևական սխեմայով:

ԶԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԶԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ԶՈՐՔԵՐԻ ԵՎ ՇՏԱԲՆԵՐԻ ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՈՒ ԶՈՐԱՀԱՎԱՔԱՅԻՆ ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գեներալ-մայոր Մ. Հ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, ՀՀ սինված ուժերի գլխավոր շտաբի սեփականատեր

Ռազմական գործողությունների նախապատրաստման և սկզբնական վերաբերյալ հավանական հակառակորդի հայացքների վերլուծության հիման վրա և հաշվի առնելով մեր ռազմական հայեցակարգի պաշտպանական բնույթը՝ կարելի է ներկայացնել որոշակի պահանջներ ՀՀ ՁՈՒ-ի ծավալմանը (համալրմանը): Այդ պահանջները հանգում են հետևյալին.

— ՁՈՒ-ի շինարարությունը պետք է իրականացվի անհրաժեշտ պաշտպանական բաժնարարության սկզբունքի հիման վրա, ինչպես նաև հավանական հակառակորդի ռազմական նախապատրաստությունները հաշվի առնելով՝ ՀՀ նկատմամբ ռազմական գերազանցության հասնելու նրա հաշվարկների վիճեցումն ապահովելու համար,

— անհրաժեշտ է հավանական հակառակորդի հնարավոր ագրեսիայի հետմղման համար ՀՀ ՁՈՒ-ի պաշտպանական օպերացիաների և մարտական գործողությունների ժամանակին նախապատրաստում,

— անհրաժեշտ է բարձրացնել խաղաղ ժամանակ և պատերազմի նախօրյակին մեր հետախույզության հուսալիությունը և արդյունավետությունը, որպեսզի ժամանակին ընդունվեն համապատասխան միջոցառումներ ինչպես ռազմական, այնպես էլ տնտեսական տեսակետից պատրաստակա՞նության առավելագույն բարձրացման համար,

— պետք է ընդունել ՁՈՒ-ի մարտական պատրաստակա՞նության և համալրման բարձր տեմպերի ապահովման գործնական միջոցառումներ՝ հակառակորդի հնարավոր պրոֆոկայիտն քայլերը և ռազմական գործողությունների հանկարծակիության հասնելու փորձերը խափանելու համար, ցանկացած ագրեսիայի հետմղման մարտական խնդիրների հաջող կատարման համար:

Նշված պահանջները պայմանավորում են համապատասխան խնդիրներ խաղաղ իրադրությունից պատերազմական իրադրության վորքերի անցումն ապահովելու համար, երբ կառավարման մարմիններում, զորամասերում և հիմնարկություններում իրականացվում են ըստ մարտական պատրաստակա՞նության աստիճանների կազմված պլանով նախատեսվող միջոցառումներ,

որոնք, իրադրության և հակառակորդի հարձակման սպառնալիքի համեմատ, կարող են հաջորդաբար իրականացվել վարից վեր կամ միանգամից՝ ՁՈՒ-ն հասցնելով մարտական պատրաստակա՞նության բարձրագույն աստիճանի առանց անցնելու միջանկյալ աստիճանները:

Այս հիման վրա մշակվում է մեր ժամանակակից ռազմական դոկտրինան: Նրա գլխավոր առանձնահատկությունն այն է, որ, օբյեկտիվորեն բխելով մեր հասարակարգի բնույթից, քաղաքականությունից, այն ծառայում է գլխավոր խընդրին՝ թույլ չտալ պատերազմ, պաշտպանվել հնարավոր ագրեսիայից:

ՀՀ գեղաքաղաքական դրությունը պարտավորեցնում է ամենօրյա գործունեության մեջ գլխավոր ուշադրությունը դարձնել վորքերի մարտական և վորահավաքային պատրաստակա՞նությունը այնպիսի մակարդակի վրա պահելու վրա, որն ապահովի հայրենիքի պաշտպանության սրբազան պարտքի արժանավայել կատարում:

Ռազմական վտանգը մեր հանրապետության համար չի վերացել, Թուրքիայի և Ադրբեջանի հետ հարաբերություններում դրական փոփոխություններ դեռևս չեն նկատվում: Ռուսի, որպեսզի մեր ժողովրդի խաղաղ կյանքը հուսալիորեն ապահովված լինի, մենք պետք է հանրապետության պաշտպանակա՞նությունը պահենք խելամիտ և հուսալի մակարդակի վրա:

ՀՀ հետագա վարգայման, նրա նորացման, խաղաղ աշխատանքի երաշխիքի ապահովման, պատերազմի սպառնալիքի վերացման, անվտանգության ամրապնդման համար արտաքին բարենպաստ պայմանների ստեղծման նպատակին է ծառայում մեր պետության խաղաղասիրական քաղաքականությունը: Նրա արտաքին քաղաքական գործունեության հիմքում դրված է նոր քաղաքական մտածողության հիմնական ելակետային սկզբունքը՝ ոչ մի պատերազմ չի կարող քաղաքական, տնտեսական և այլ նպատակների հասնելու միջոց դառնալ:

Մեր երկրում սկսել են վերախմաստավորվել ստեղծված քաղաքական-ստրատեգիական իրադրությունը, նոր սոցիալական և ռազմական իրողությունները, վերանայվում են քաղաքակիրթ հասարակության կյանքում պատերազմի դերի

ըմբռնումները: Դրա հետ միաժամանակ մշակվում են նոր միջոցառումներ փոփոխված պայմաններում երկրի հուսալի պաշտպանության ապահովման ուղղությամբ, արժարժվում է նոր ստեղծվող ՁՈՒ-ի պարգայման գործում որակական պարամետրների անցնելու անհրաժեշտության գաղափարը:

Չորքերի մարտական պատրաստականությունը կախված է պորահավաքային ռեսուրսների կոմպլեկտավորման որակից և ենթադրում է համալիր միջոցառումներ՝ ուղղված ՁՈՒ-ի նոր դրության անցմանը, պատերազմի կարիքների բավարարման համար երկրի տնտեսական և պետական հաստատությունների վերակառուցմանը:

Պետությունների մեծ մասում պորահավաքը սկսել է կիրառվել համընդհանուր պինժառայության պարտիքի հիման վրա ձևավորվող պակվածային բանակների ստեղծմամբ (18-րդ դարի վերջ, 19-րդ դարի սկիզբ):

Ստրկատիրական և ֆեոդալական հասարակարգում այսօրվա ըմբռնմամբ պորահավաք չի եղել, սակայն այն ժամանակ էլ պատերազմ սկսվելուց առաջ սովորաբար տարբեր դասերից մարդկանց հավաքում պինվոր էին տանում, ստեղծվում էին աշխարհագործեր, աճում էր պենքի, հանդերձանքի, փոխադրամիջոցների արտադրությունը, բարձրացվում էին հարկերը, կուտակվում էին նյութական տարբեր միջոցներ պատերազմի կարիքների համար:

Չորահավաքի ըմբռնման մեջ էական փոփոխություններ կատարվեցին 20-րդ դարի սկզբից, առանձնապես առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, որը հսկայական մարդկային պահվածներ ներքաշեց բանակ և մեծ լարման հասցրեց տնտեսությունը: Այդ պատերազմում բանակ պորակոչված մարդկանց ընդհանուր թիվը հասավ շուրջ 70 միլիոնի: Պատերազմի կարիքների բավարարման համար մեծապղծեցին պենք, ռազմական տեխնիկա և հանդերձանք արտադրող պետական գործարանների հպորությունները, ներգրավվեցին նաև մասնավոր շատ ֆիրմաներ, օգտակար հանաժողովների արդյունահանման և վերամշակման ձեռնարկություններ, երկաթուղիներ, կապի միջոցներ, ֆինանսական իստակարգը, գիտության ու տեխնիկայի նվաճումները: Կտրուկ աճեց պետությունների ռազմական ներուժի կախվածությունը տնտեսությունից:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի սկիզբը և ամբողջ ընթացքը հետագա փոփոխություններ առաջացրին պորահավաքի բնույթի մեջ և մասշտաբներում: Այդ պատերազմը հաստատեց պորահավաքի հաջող անցկացման կախվածությունը պետության տնտեսական ներու-

ժից, մեծ չափով բացահայտեց այն նշանակությունը, որ ունի պորահավաքի համար պետության ամբողջ տնտեսության, հասարակական, գիտական և այլ հաստատությունների փոխադրումը ռազմական դրության: ՁՈՒ պորակոչվեց 110 միլիոնից ավելի մարդ:

Ներկայումս կարևորագույն պրոբլեմ են պորահավաքի ժամկետների կրճատումը և նրա անցկացման պլանաչափությունը: Այս պրոբլեմների լուծումը կառավարման բարձրագույն պետական մարմինների կարևորագույն գործառույթներից մեկն է: ԱՄՆ-ում, օրինակ, պորահավաք հայտարարելու որոշումը ընդունում է Լախագահը, Անգլիայում՝ թագավորը, ԳՖՀ-ում՝ կանցլերը, Ֆրանսիայում՝ նախագահը, Հայաստանի Հանրապետությունում, «Զինապարտության մասին օրենքի» 69-րդ հոդվածի համաձայն, ՀՀ վրա պինված հարձակման կամ արտաքին սպառնալիքի առկայության դեպքում՝ Լախագահը:

Հաջող պորահավաքի կարևորագույն գործոններն են.

— մարդկային ռեսուրսների առկայությունն ու նախապատրաստումը պորամասերի համալրման և ծավալվող պինվորական կապմավորումների ձևավորման համար:

— խաղաղ ժամանակ սպառազինության, ռազմական տեխնիկայի և այլ նյութական միջոցների անհրաժեշտ պաշարի կուտակումը,

— ՁՈՒ-ի պինապարտ պահեստայինների, ինչպես նաև հավաքման ենթակա փոխադրամիջոցների հաշվառումը, տեղեկացումը և հավաքումը:

Հայտնի է, որ աշխարհում ոչ մի երկիր չի վիճակի չէ իր ՁՈՒ-ն խաղաղ ժամանակ պահել պատերազմի պլանին համապատասխան լրիվ ծավալված. դա կպահանջեր նյութական արտադրության ոլորտից կտրել մարդկային առավել աշխատունակ ռեսուրսները, բանակում կուտակել և ստեղծել հսկայական քանակությամբ տեխնիկա, որը կործանվում է արդյունաբերության, շինարարության և գյուղատնտեսության ոլորտներից:

Ժամանակակից պորահավաքը բարդ գործընթաց է՝ պայմանավորված ապագա պատերազմի, առանձնապես նրա սկզբնական շրջանի բնույթով և դրանից բխող պահանջներով, ըստ որոնց պորքերը պետք է մշտապես պատրաստ լինեն համալրման, իսկ պինկոմիսարիատները՝ պորակոչի խստորոշ ժամկետներում լրացուցիչ մարդկային ռեսուրսներ բանակ ներգրավելուն:

Ժամանակակից պորահավաքին ներկայացվող հիմնական պահանջներն են.

— պորքերի պորահավաքային ծավալումը կարճ ժամկետներում. արդի պայմաններում ժա-

մանակի տարրը պորահավաքը հաջող անցկացնելու և մարդկային ու նյութական ռեսուրսները հակառակորդի հնարավոր անսպասելի հարվածներից պահպանելու վճռորոշ գործունեության մեկն է,

— մարտական տագնապի ազդանշանով պորքերի արագ ապակենտրոնացումը մշտական տեղաբաշխման կետերից և անցումը իրենց համար նախատեսված համալրման շրջաններ,

— յուրաքանչյուր պորամասի համալրման ինքնավարության ապահովումը. այստեղ ինքնավարությունը նշանակում է դրանց ունակությունը՝ ինքնուրույն համալրվելու (լրացրահավաք անելու) և իրենց լրիվ մարտական պատրաստության բերելու սահմանված ժամկետներում, ամենաբարդ պայմաններում և արագ փոփոխվող իրադրության մեջ:

Անհրաժեշտ է, որ պորահավաքային պլանի կազմման, նրա հերթական կամ ընթացիկ ճշտումների ժամանակ պիկնոմիսարիատները եւ պորամասերը տեղական ռեսուրսներով պորքերի համալրման բոլոր հիմնական հարցերը լուծեն համագործակցված, պորքերի մարտական ու պորահավաքային պատրաստականության մշտական բարձրացման իրենց համար ընդհանուր խնդրի կատարման տեսանկյունից:

Համագործակցություն ասելով հասկանում ենք շրջանային ու քաղաքային պիկնոմիսարիատների և պորքերի այն գործողությունները, որոնք իրար հետ համաձայնեցված են ըստ անցկացման խնդիրների, ժամանակի ու տեղի, ուղղված են շրջանի տարածքում համալրվող պորամասերի պլանային և արագ լրացրահավաքին ու մարտունակության ապահովմանը: Այդ ամենը պետք է իրականացվի մշտապես, խաղաղ ժամանակ պորահավաքային պլանների մշակման սկզբից և շարունակվի մինչև համալրումից (լրացրահավաքից) հետո պորամասի մեկնումը ըստ օպերատիվ նշանակման:

Համագործակցության ապահովման հետ կապված հարցերը կարող են տարբեր լինել և յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում կախված լինել պորահավաքային առաջադրանքների ծավալից, համալրման պայմաններից, պորակոչվող և մատակարարվող ռեսուրսների պատրաստման ժամկետներից, քանակից և այլ հանգամանքներից:

Քիմկոմիսարիատներն ու պորամասերը պորքերի համալրման ընդհանուր խնդիրը լուծում են ամենակարճ ժամկետներում: Այս կարևոր գործի հաջողությունն անպատկերացելի է առանց պորամասերի և պիկնոմիսարիատների մշտական և սերտ համագործակցության, փոխադարձ գործնական կապի: Այդ է ՀՀ ՁՈՒ-ի մարտական և պորահավաքային պատրաստության ապահովման պայմաններից մեկը:

Պատերազմի բնույթը և մեր հավանական հակառակորդի գործողությունների սկզբունքները մեզ հարկադրում են ունենալ մշտական պատրաստության պորամասեր՝ տեղակայված սահմանամերձ գոտում: Սակայն հնարավոր է, որ այդ ուժերը բավարար չլինեն պաշտպանական խընդիրներ լուծելու համար: Հետևաբար, ջանքերի ծավալումը կկատարվի պատրաստության տարբեր ժամկետներով պորամասերի կազմավորման հաշվին:

Սեղմ ժամկետներում ՁՈՒ-ի հաջող համալրումը ենթադրում է ժամանակին, հանգամանակից և համակողմանի պորահավաքային պլանավորում, որի հիմքը պորահավաքային պլանի մշակումն է:

Ձրահավաքային պլանը այն փաստաթղթերի ամբողջությունն է, որոնցում որոշվում են ՁՈՒ-ի պորահավաքային ծավալման, տնտեսությունը և տարբեր պետական հաստատություններ ռազմական պայմաններին համապատասխան գործունեության ռեժիմի փոխադրելու միջոցառումների անցկացման բովանդակությունը, ծավալը, կարգը և ժամկետները:

Ձրահավաքային պլանով նախատեսվող բոլոր միջոցառումները մշակվում են խաղաղ ժամանակ և արտացոլվում են որոշակի ժամկետներում գործող համապատասխան փաստաթղթերում: Ձրահավաք հայտարարվելու դեպքում մշակված պլանի համաձայն բոլոր պորամասերը անցնում են պատերազմական շրջանի գործունեության ու հաստիքների, կատարվում են պորակոչ ու պորահավաքային ռեսուրսների մատակարարում պորքերին:

ՁՈՒ-ի պորահավաքային պլանի մշակման անհրաժեշտությունը ծագել է 19-րդ դարի սկզբին, երբ երևան եկան կադրային բանակներ, որոնք խաղաղ ժամանակ պահվում էին կրճատ կազմով, իսկ պատերազմ սկսվելու դեպքում աճում էին մի քանի անգամ:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի նախապատրաստման ժամանակ որոշ երկրներում զգալի փոփոխության ենթարկվեցին պորահավաքի եղանակները, ինչը և պահանջում էր պորահավաքային պլանի կատարելագործում: Օրինակ՝ Գերմանիայում, երբ ֆաշիստներն իշխանության գլուխ անցան, պորահավաքային միջոցառումների տեմպերն ու թափը զգալիորեն ուժեղացան: 1938 թ. աշնանը Չեխոսլովակիայի վրա ֆաշիստական Գերմանիայի հարձակման նախապատրաստման ժամանակ («Գրիոն-պլան») պորահավաքը առաջին անգամ անցկացվեց ռեզերվը ուսումնական հավաքների և պորավարժությունների ներգրավելու անվան տակ: Փաստորեն պատերազմական ժամանակի ՁՈՒ-ի ծավալումը Գեր-

մանհայրում իրականացվեց 1939-1940 թթ. պորահավաքային պլանի հիման վրա, որը նախատեսում էր՝ արագացված պորահավաքային ծավալում պատերազմի անմիջական նախօրյակին, ընդհանուր կամ մասնակի պորահավաքի անկացում առանց պաշտոնապես պատերազմ հայտարարելու («X» տարբերակ), պորահավաքի իրականացման հնարավորությունն պաշտոնապես պատերազմ հայտարարելով («Մոք» տարբերակ), դիվիզիաների քանակի կրկնակի ավելացում (52-ից մինչև 103) և պորահավաքային ռեսուրսների պորակոչ 3,24 միլիոն մարդ ընդգրկող բանակի կազմավորման համար:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից առաջ մի շարք երկրների գլխավոր շտաբներ կազմեցին պորահավաքային պլան և պատերազմի սկզբում ու հետագա ընթացքում այդ պլանի հիման վրա ծավալեցին ՁՈՒ-ն: Նրանց փորձը ցույց տվեց, որ պլանավորման դեպքում կարևորագույն նշանակություն ունեն ՁՈՒ-ի պորահավաքային ծավալման ժամկետների կրճատումը և գաղտնիության ապահովումը, ինչպես նաև օպերատիվությունը, ինչը թույլ է տալիս ժամանակին արձագանքել ռալմաքաղաքական իրադրության փոփոխման հնարավոր փոփոխություններին:

Խաղաղ ժամանակ բանակի համալրումն անձնակազմով մնում է որպես բարդ գործընթաց: Մեր հանրապետությունում փուլ առ փուլ պետք է ապահովվի խաղը համալրման երկու բաղադրիչների՝ սպայանագրով և պորակոչով, իրավահավասար գոյությունը: Այս մտնեցումը բնորոշ է աշխարհի շատ երկրների համար և նպատակահարմար է, քանի որ թույլ է տալիս բազմաթիվ խնդիրներ լուծել:

Պետք է նշել, որ սպայանագրային ծառայությունը առայժմ թույլ է ապրում անձնակազմով ՀՀ ՁՈՒ-ի ընդհանուր համալրման վրա: Նման դրության գլխավոր պատճառներն են՝ քաղաքացիներին սպայանագրով պիկետաբանական ծառայության ընդունելու համար պորքերում և պինկոմիսարիատներում ամբողջական իրավական բազայի բացակայությունը, սպայանագրային ծառայության կազմակերպման և ղեկավարման փորձի և անհրաժեշտ կառույցների բացակայությունը, դրանում քաղաքացիների ներգրավման համար կոլեկտիվ խթանների անբավարարությունը:

Լուրջ պրոբլեմ է քաղաքացիների հերթական պորակոչների անցկացումը: Այստեղ գլխավորն է պինծառայության կանչվող քաղաքացիների համակազմի կրճատումը, ինչը բացատրվում է պորակոչի տարկետումների թվի մեծացմամբ:

Բանակի մարտական պատրաստությունը

շատ բանով կախված է պորահավաքային ռեսուրսներով, առաջին հերթին պահեստապորից պորակոչվող քաղաքացիներով պորամասերի համալրման որակից:

Զինվորական կրթությամբ մասնագետների պատրաստումը և կուտակումը պահեստապորում, որ արվում է պլանային ուսումնական հավաքներում պորամասերի համալրման որակը պահպանելու համար, հիմնական մեթոդ է: Սակայն Միության տրոհումից հետո պատրաստության այս փորձված համակարգը գործնականում արդեն աշխատել չի կարող:

Ինչպես նախկին Միության շատ հանրապետություններում, այնպես էլ մեզ մոտ տընտեսությունը շուկայական հարաբերությունների փոխադրելու վերաբերյալ ընդունված օրենսդրական ակտերը ոչ լրիվ են արտացոլում պորահավաքային պատրաստության և ուսումնական վաքային միջոցառումների ֆինանսավորման կարիքներն ու կարգը: Տվյալ հարցի չլուծվածությունը հանգեցրել է նրան, որ շատ ձեռնարկությունների ղեկավարներ հրաժարվել են պորահավաքային պատրաստության պարտավորությունների կատարումից: Հավաքներում ներգրավվող պահեստային պիկետաբանային վրա կատարվող ծախսերի ֆինանսավորումը պետք է իրականացվի ՀՀ պաշտպանության նախարարության միջոցով, պետական բյուջեից այդ նպատակների համար հատկացվող միջոցների հաշվին: Զինապարտներին աշխատանքային գործունեությունից կտրելու, տեղեկացումը կազմակերպելու, նրանց հավաքների անցկացման վայր տանելու և վերադարձնելու հետ կապված ծախսերը ծածկվում են այն վայրի տեղական բյուջեի հաշվին, որտեղ նրանք պիկետաբանական հաշվառման մեջ են: Այս դրույթները սպանելում են լրացուցիչ ուսումնասիրություն և յրավաբանական ամրապնդում ՀՀ համապատասխան օրենսդրական ակտերով:

Ավտոմոբիլային տրանսպորտի պատրաստությունը ժողովրդական տնտեսության պորահավաքային պատրաստության մի բաղկացուցիչ մասն է, որը կատարվում է խաղաղ ժամանակ՝ ավտոմոբիլային տրանսպորտի նկատմամբ ՁՈՒ-ի պահանջմունքների բավարարման համար և պատերազմի ժամանակ՝ ռազմական, էվակուացիոն և ժողովրդատնտեսական փոխադրումների համար:

Ապագա պատերազմն իր ուժեղ թափով, օպերայիաներով, լայնամասշտաբ մակրոլրային հարձակողական գործողություններով՝ մեծ շարժունակություն ունեցող պորքերի մասնակցությամբ, պահանջում է պորամասերի հանդերձավոր-

րում բարձր դիմացկունությամբ արագընթաց և ամենագնաց մեքենաներով, ինչպես նաև ընդհանուր նախանշանակում ունեցող ժամանակակից ավտոմեքենաներով՝ անձնակազմի նյութատեխնիկական միջոցների փոխադրման համար: Ուստի տեխնիկայի առկայությունը և որակական վիճակը էական ազդեցություն կունենան պորքերի մարտական գործողությունների ընթացքի վրա:

Ժողովրդական տնտեսության տեխնիկայի մարտական և պորահավաքային պատրաստությունը որոշվում է ամենից առաջ նրա տեխնիկական վիճակով, ուստի բոլոր մեքենաները մշտապես տեխնիկական վիճակում պահելը տեղական տնտեսական և փնտրական մարմինների կարևորագույն խնդիրն է:

Ժողովրդական տնտեսության ավտոմոբիլային տրանսպորտի մարտական և պորահավաքային պատրաստության բարձրացման կարևորագույն միջոցներից մեկը նախկինում ստեղծված փնտրական տիպի ավտոշարասյուններն են, որոնք խաղաղ ժամանակ արդեն կազմակերպված օրգանիզմներ են՝ պատրաստ անհապաղ ներգրավվելու փնտրված ուժերի կազմում:

Զինվորական տիպի ավտոշարասյունների աշխատանքը ցույց է տալիս, որ դրանք մեծ մասամբ ժողովրդատնտեսական փոխադրումների արդյունավետ աշխատանքը հաջողությամբ զուգակցում են ԶՈՒ-ում ներգրավված ավտոմոբիլներին և նրանց վարորդների պորահավաքային որակյալ պատրաստման հետ: Դրան նպաստում են տիպային հաստիքները, ավտոմոբիլների տեխնիկական սպասարկման և նորոգման խըստիվ պլանայնությունը, ինժեներատեխնիկական անձնակազմի ավելի նպատակահարմար տեղաբաշխումը, որի հետևանքով բարձրանում են անձնակազմի կազմակերպվածությունն ու աշխատանքային կարգապահությունը և համապատասխանաբար բարելավվում է տրանսպորտային շարասյունների տեխնիկական վիճակը:

Ավտոմոբիլային տրանսպորտի պորահավաքային բարձր պատրաստության ապահովման հարցերի ճիշտ լուծումն անպատկերացելի է առանց տեղական մարմինների հետ շրջանային փնտրմիսարհատների գործնական սերտ կապերի ու համագործակցության, առանց ավտոմոբիլային տրանսպորտի պորահավաքային պատրաստության ապահովման բոլոր միջոցառումները համապատասխանեցնելու ժողովրդական տնտեսության շահերին:

Զինվորական կոմիսարիատները պետք է համառոտեն հասնեն ավտոհավաքակայանի պորահավաքային պատրաստության հարցերի ընդ-

նարկմանը նեղ կազմով նիստերում, այդ հարցերը ներկայացնեն կառավարության և պաշտպանության նախարարության լուծմանը:

Այս բոլոր միջոցառումները կնպաստեն ժողովրդատնտեսական տեխնիկայի պորահավաքային պատրաստության բարելավմանը, պորահավաքային պլանի ռազմության ապահովմանը, պատերազմի ժամանակ ձևավորվող և ծավալվող պորամասերի ժամանակին և որակով համալրմանը ժողովրդատնտեսական տեխնիկայի բոլոր տեսակներով:

Շրջանային փնտրմիսարհատները, ՀՀ ԶՈՒ-ի գլխավոր շտաբի կազմավորահավաքային գլխավոր վարչությունը իրենց գործնական աշխատանքում պարտավոր են պարբերաբար անցկացնել գործուն վերահսկողություն շրջանում և հանրապետությունում հաշվառման մեջ գտնվող ժողովրդատնտեսական տեխնիկայի պորահավաքային պատրաստության նկատմամբ: Վերահսկողությունն իրականացվում է ամենամյա տեխնիկական ստուգումներով, ավտոտնտեսությունների անձնակազմի հետ մարզումային պարապմունքների կազմակերպմամբ՝ տալով ուսումնական կարգազբեր, ուսումնական հավաքների համար տեխնիկա մատակարարելիս նրանց ստուգմամբ, ավտոտրանսպորտային ծառայության մասնագետ սպաների թվից հասարակական հիմունքներով մշտապես գործող հանձնաժողովների ստեղծմամբ և այլն:

Այս բոլորը, անկասկած, պետք է դրականորեն ներգործի ավտոտրանսպորտի պորահավաքային պատրաստության վրա:

Վերջում անհրաժեշտ է նշել, որ շտաբներում, պորքերում և փնտրմիսարհատներում տարվող պորահավաքային աշխատանքը չպետք է լինի միայն նրանց մենաշնորհը: Կարևոր է, որ նրանով լրջորեն պատվեն համապատասխան հրամանատարներն ու պետերը, իսկ պորահավաքային միջոցառումներն ավելի լրիվ համաձայնեցվեն օպերատիվ պլանների հետ: Անհրաժեշտ է նաև, որ մեր բոլոր ջանքերն ուղղված լինեն գլխավոր խնդրի լուծմանը, այն է՝ ապահովել բոլոր պորամասերի մշտական պատրաստությունը արագ համալրման և լրիվ մարտական պատրաստության բերելու համար, իսկ փնտրմիսարհատների ջանքերը պետք է ուղղված լինեն պորակոչի կազմակերպված անցկացմանը և պորահավաքային ռեսուրսների մատակարարմանը առավելագույն կարճ ժամկետներում:

Այս պետական կարևորագույն խնդրի լուծման վրա մենք պետք է աշխատենք հաստատակամորեն և համառոտեն:

Օ Պ Ե Բ Ա Տ Ի Վ Ա Բ Վ Ե Ս

ԶՈՐԱՄԻՎՈՐՄԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՕՊԵՐԱՑԻԱՅՈՒՄ ՁԱՆՔԵՐԻ ԾԱՎԱԼՄԱՆ ՊՐՈՔԼԵՄԸ

Գնդապետ Լ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՎ, ՀՀ զինված ուժերի գլխավոր շտաբի օպերատիվ վարչության պետ

ՀՀ զինված ուժերում պաշտպանական օպերացիաներում ջանքերի ծավալման պրոբլեմի մասին ձևավորված տեսակետները պայլի վերանայման կարիք են պահում: Դա պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով:

Պատերազմների փորձը ցույց է տալիս, որ հարձակվող կողմը ռազմական բախման հենց սկզբից բոլոր հիմնական ուղղություններում ուժերի և միջոցների վճռական գերակշռություն է ունենում: Ներխուժումը հաջողությամբ հետ մղելու համար հատուկ նշանակություն ունի պորամիավորումների ու պորամասերի կազմում ջանքերի ծավալման համար նախատեսված բավականաչափ շարժունակ պորամբավորումների, ինչպես նաև միջոցների առկայությունը: Սակայն ճակատային գծի անընդհատ մեծացման և առաջին էջերնի ուժեղացման անհրաժեշտության դեպքում պարզվում է նվազում է հիշյալ խմբավորման ստեղծման հնարավորությունը: Բացի դրանից բացասաբար են ազդում նաև սպառնալիության ու ռազմական տեխնիկայի նոր նմուշների մատակարարման անևշան չափերը:

Մինևույն ժամանակ հավանական հակառակորդը սենուն ուշադրություն է դարձնում մեր խմբավորումների պատասխան գործողությունների ձախողմանը: Բննարկվող խնդրի լուծումը հակառակորդի զինվորական մասնագետները համարում են հարձակողական օպերացիայի նպատակին հասնելու կարևորագույն պայման: Ուստի կարելի է պնդել, որ այդ խնդրի լուծման գործում ներկայումս ջանքերի ծավալման օբյեկտիվ անհրաժեշտության և պորամիավորումների սուղ հնարավորությունների միջև եղած խզումը խորանում է: ՀՀ ՁՈԻ-ի կազմավորման փուլում այդ հարցը ստանում է առանձնակի հրատապություն:

Պետք է հաշվի առնել նաև, որ տարածաշրջանում ռազմաքաղաքական ուժերի տեղաբաշխման մեջ եղած փոփոխությունների կապակցությամբ առաջ են եկել նոր հայացքներ ջանքերի ծավալման մասին: Կանգ առնենք դրանցից առավել կարևորների վրա:

Օպերացիաների բնույթի ու բովանդակության փոփոխությունները, դրանց տարածքային մեծ թափը ենթադրում են ոչ միայն առաջին էջերնի պորքերի, այլև այն ռեզերվների ջանքերի

ծավալման նպատակահարմարությունը, որոնք պայքարում են ճեղքած-ներխուժած հակառակորդի և դեսանտային դիվերսիոն ուժերի դեմ: Դա պահանջում է խելամտորեն պլանավորել ջանքերի ծավալման համար ներգրավված պորքերի կիրառումը, ինչպես նաև դրանց պատրաստությունը՝ ավելի վտանգավոր ուղղություններ տեղափոխվելուն:

Հավանական հակառակորդի էական գերազանցությունը կարող են լինել խոցման միջոցների ներգործության հեռավորությունը, ավիացիայի քանակը և որակը: Դա պայմանավորում է պատերազմի օդային փուլի նշանակության մեծացումը: Այս կապակցությամբ, դեռ նախքան հակառակորդի ցամաքային խմբավորումների հարձակման անցնելը, անհրաժեշտ է ծավալել օդային հարձակումը հետ մղելու ջանքերը, միջոցներ ձեռնարկել նրա խմբավորումների առաջխաղացումը ձախողելու, ՀՕՊ-ի խախտված համակարգերը վերականգնելու, ունեյած ուժերի և միջոցների մարտունակությունը մեծացնելու, պորքերի, ինչպես նաև տեղական բնակչության բարոյահոգեբանական վիճակը պահպանելու ուղղությամբ:

Ապագայում օպերացիաների ընթացքում ջանքերի ծավալման վրա էական ազդեցություն կունենա խոցման միջոցների հզորության ու հեռահարության աճումը ի հաշիվ սպառնալիության մեջ հարվածային-կրակային համալիրների, ակնապայթուցիկ արգելափակումների (դիստանցիոն ակնաախտման), ՌԷՊ-ի միջոցների ավելացման: Այս պայմաններում երկրորդ էջերններն ու ռեզերվները մարտի մեջ պետք է մտցնել միայն այն դեպքում, երբ մյուս բոլոր հնարավորությունները սպառվել են: Բացի դրանից, ջանքերի ծավալման վրա ազդում են երկրի ֆիզիկաաշխարհագրական առանձնահատկությունները, նրա ինֆրակառուցվածքի և օպերատիվ սարքավորման վարգայման մակարդակը: ՈՒստի առաջադրված պրոբլեմը պահանջում է ավելի լայն քննարկում և հաջող լուծման ուղիների որոնում:

Դժվարանց տեղամասերով ու բազմաթիվ բնական արգելքներով լեռնային տեղանքը նպաստում է սովորական պայմանների համեմատ ավելի փոքր ուժերով ամուր պաշտպանու-

թյան ստեղծմանը: Լեռնապանգվածները, լեռնաշղթաներն ու դրանց ճյուղավորումները բնական լավ բնագծեր են՝ լայն տեսադաշտով ու գնդակոծման հնարավորությամբ, բազմաառիկ և շրջանաձև պաշտպանություն ստեղծելու համար: Սակայն մեծաքանակ մեռյալ տարածքների ու աննկատ մատույցների, ինչպես նաև մեր պորքերի կողմից չբաղեցված տեղամասերի առակայությունը հակառակորդին հնարավորություն է ընձեռում ծածուկ մոտենալու մեր պաշտպանությանը, փոքր ուժերով կարճ ժամանակում թափանցելու թիկունք:

Չորամիավորման (չորամասի) երկրորդ էջերը և ռեպերվը դասավորվում են կարևորագույն ուղղություններում մեկ կամ մի քանի շրջաններում, այն հաշվով, որ ապահովվեն նշված բնագծերում չորաշարժերը և ժամանակին մարտի բռնվելը, ինչպես նաև շրջանցող հակառակորդի ջախջախումը:

Օպերայիաներում ջանքերի ծավալման հայեցակարգը ընդհանուր առմամբ այնպիսի տեսական դրույթների ու հանձնարարականների ամբողջությունն է, որոնք արտացոլում են՝ ջանքերի ծավալման էությունը, նպատակը, գնահատման չափանիշները և կառուցվածքը, կազմակերպման և իրականացման սկզբունքները, ծավալմանը ներկայացվող պահանջները, դրա կազմակերպման միտումները, ժամանակակից մեթոդները և իրականացման արդյունավետ եղանակները:

Օպերայիաներում ջանքերի ծավալումը հնարավոր չէ առաջին էջերնի պորքերի թվաքանակի պարզ ավելացմամբ՝ երկրորդ էջերները, ռեպերվները մարտի մեջ մտցնելու կամ կրակային հարվածներ հասցնելու հաշվին: Այս հասկացությունը, մեր կարծիքով, շատ ավելի լայն ու տարողունակ է:

Կարծում ենք, որ ջանքերի ծավալման էությունը այնպիսի փոխկապակցված համալիր միջոցառումների անցկացումն է, որոնք ուղղված են պահանջվող ժամանակամիջոցում և ընտրված ուղղություններով հակառակորդի վրա ներգործման ուժերի ավելացմանը, ինչպես նաև սեփական պորքերի պաշտպանվածության մեծացմանը, նրանց մարտունակության ու բարոյահոգեբանական վիճակի բարելավմանը (վերականգնմանը):

Ջանքերի ծավալման նպատակը օպերատիվ իրադրության կայունացումն է, նախաձեռնությունը, ուժերի և միջոցների ընդունելի (պահանջվող) հարաբերակցության հասնելը, որն ապահովի պաշտպանական օպերայիայի խնդիրների հաջող լուծումը:

Ջանքերի ծավալման չափանիշներ կարող են

լինել՝ օպերայիայի հիմնական խնդիրների հաջող լուծման հավանականությունը, կարևոր ուղղություններում ուժերի ու միջոցների հարաբերակցության բարելավման աստիճանը, պաշտպանության գոտում հակառակորդի հարձակման տեմպերի, ինչպես նաև մեր հակագրոհող խմբավորումների հարձակման տեմպերի փոփոխությունները:

Անցած պատերազմների փորձի վերլուծության արդյունքները հաստատում են, որ ջանքերի ծավալման գործում հաջողությունը ձեռք է բերվում միայն հիմնական, նրան հատուկ սկզբունքների պահպանման դեպքում:

Օպերայիայում ջանքերի ծավալումն իրականացվում է առավել սպառնալի ուղղություններում հիմնական օպերատիվ խնդիրների լուծման համար, իրականացվում է պահանջվող (հաշվարկային) ժամանակին խստիվ պահպանումով և կոնկրետ օպերատիվ արդյունքի հասնելու համար: Վաղաժամ գործողությունները կարող են հանգեցնել նրան, որ լրացուցիչ կարգով մարտի մեջ մտցված ուժերը ժամանակից շուտ սպառեն իրենց հնարավորությունները:

Խոցման միջոցների մարտական հնարավորությունների պզալի աճումը պահանջում է օպերայիայում ջանքերի ծավալում այն հաշվով, որ հնարավոր լինի կանխել հակառակորդին: Մեր կարծիքով, այդ սկզբունքի իրականացումը կնպաստի հակառակորդի ջախջախմանը ավելի փոքր կամ հավասար ուժերով:

Չորքերի համալիր օգտագործման և նրանց սերտ համագործակցության կազմակերպման միջոցով ջանքերի ծավալումն էականորեն բարձրացնում է պորքերի գործողության արդյունավետությունը:

Պակաս նշանակություն չունեն նաև մյուս սկզբունքները՝ ջանքերի ծավալման կայուն կառավարումը, մարտի մեջ մտցվող ուժերի ու միջոցների համակողմանի ապահովումը, պորքերի բարձր աստիճանի պատրաստականությունը՝ անհապաղ սկսելու գործողություններ, այդ թվում՝ սկզբնապես չալանավորված ուղղություններում:

Հաշվի առնելով քննարկված սկզբունքները՝ կարելի է ձևակերպել օպերայիաներում ջանքերի ծավալմանը ներկայացվող պահանջները: Դրանցից հիմնականներն են՝ ժամանակը չխախտելը, գաղտնիությունը, հանկարծակիությունը, մարտի մեջ մտցվող ուժերի կազմի օպտիմալությունը, ուժերի, միջոցների, հարվածի (պորքերի կենտրոնացման) տեղի ընտրության գործում առաջնությունը, գործողությունների կազմակերպման և իրականացման ճկունությունը:

Մեր պայմաններում, երբ չեն բավականացնում ուժերն ու միջոցները, անհրաժեշտ է հա-

տուկ ուշադրություն դարձնել ջանքերի ծավալման մանրակրկիտ ու համակողմանի կազմակերպմանը: Ինչպես ցույց է տալիս փորձը, տվյալ հարցի լուծումը պետք է սկսել նախօրոք և իրականացնել օպերայիայի նախապատրաստման հետ միաժամանակ և նրա ծավալման ընթացքում:

Ընդամին հարկավոր է՝

առաջին՝ ունենալ ջանքերի ավելացման համակարգ, որն ընդգրկի հետախույզության ջանքերի ծավալումը, գլխավոր ուղղություններում հակառակորդի վրա ներգործող ուժերի մեծացումը, ջանքերի ծավալումը այնպիսի գործողությունների արդյունավետ եղանակների կիրառմամբ, որոնք ապահովեն հակառակորդի ջախջախումը ավելի փոքր (հավասար) ուժերով, գլխավոր խնդիրները լուծող պորամիվորումների ու պորամասերի ուժեղացումը անձնակազմով, զենքով և ռազմական տեխնիկայով,

երկրորդ՝ իրադրության հանգամանալից գնահատման հիման վրա որոշել հակառակորդի խմբավորումների սպասվելիք հարվածների ոչ միայն ուղղությունը, այլև ուժը,

երրորդ՝ որոշել (կանխագուշակել) հակառակորդի կողմից ջանքերի ծավալման հնարավոր ընթացքը և բացահայտել օպերայիայի առավել լարված ժամանակամիջոցները:

Օպերայիայում ջանքերի հաջող ծավալման նպատակով անհրաժեշտ է ժամանակին ստեղծել հատկապես այդ խնդրի լուծման համար նախատեսված բավարար պորամիվորում, որի հիմքը,

մեր կարծիքով, պետք է կազմեն խոցման հուժկու միջոցներ:

Մարտական գործողությունների փորձը ցույց է տալիս, որ պաշտպանական օպերայիաներում ջանքերը կարող են ծավալվել հակառակորդին հասցվող կանխող հարվածներով, հրետանին կարևորագույն ուղղություններում կենտրոնացնելով, հակառակորդի գլխավոր ուժերը նախապատրաստված կրակային պարկերի մեջ ներքաշելով:

Ջանքերի հաջող ծավալման նպատակով հարկավոր է համալիր միջոցներ ձեռնարկել համակողմանիորեն ապահովելու համար այդ նպատակով նախատեսված ստորաբաժանումների պաշտպանությունն ամենից առաջ հակառակորդի հետախույզությունից և ավիայիայի հարվածներից:

Ջանքերի հաջող ծավալման համար կարևոր է հանգամանորեն համաձայնեցնել պորքերի փոխադարձ ճանաչման հարցերը՝ սեփական կրակային հարվածներից հնարավոր կորուստները բացառելու նպատակով: Ջանքերի ծավալման գործում որոշակի արդյունքի կարելի է հասնել պորքերի լավ ուսուցման և հրամանատարական կազմի մասնագիտական վարպետության շնորհիվ: Լայնորեն հայտնի է այն ճշմարտությունը, որ կովել պետք է ոչ թե ուժով, այլ խելքով: Այդ առումով անհրաժեշտ է շտաբների ու պորքերի արդյունավետ, օպերատիվ ու մարտական պատրաստականություն:

ՄԱՐՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԼԵՌՆԱԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՏԵՂԱՆԲՈՒՄ ՁՄԵՌԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Գիներալ-մայոր Մ. Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, ՀՀ ՊՆ մարտական պատրաստության վարչության պետ

Հայաստանի լեռնային շրջաններում և ԼՂՀ ռազմական գործողությունների թատերաբեմում գերակշռում է լեռնաանտառային տեղանքը, ուստի պաշտպանության կազմակերպման և վարման վրա այդպիսի տեղանքի ազդեցության առանձնահատկությունների իմացությունը առաջնակարգ նշանակություն ունի բոլոր մակարդակների հրամանատարների համար: Ձմռան պայմաններում այդ առանձնահատկություններն ավելի մեծ նշանակություն են ստանում և պահանջում են առանձնակի ուշադրություն իրենց նկատմամբ:

Լեռնաանտառային տեղանքը բնութագրվում է դժվարամատչելի տեղամասերով, անտառային վանգվածներով, մեծ բնական խոչընդոտներով, որոնք բարենպաստ ազդեցություն են ունենում ամուր պաշտպանության ստեղծման և ապահովման գործում: Այդ տեղամասերում ամուր պաշտպանություն կարելի է ապահովել ավելի փոքրաքանակ ուժերով ու միջոցներով, քան հարթավայրային տեղանքի սովորական պայմաններում: Լեռնաանտառային տեղանքն իր տիրապետող բարձունքներով, ճյուղավորումներով և լեռնաշղթաներով, անտառապատ տեղամասերով իրենից ներկայացնում է ինքնին տրբված բնագիծ, որը հարմար է ամուր, բազմահարկ, շրջանաձև պաշտպանություն, լայն տեսադաշտով ու գնդակոծման հնարավորությամբ հենակետեր ստեղծելու համար: Այն կաշկանդում է հակառակորդի հարձակողական գործողությունները, ինչպես նաև հնարավորություն է տալիս հակառակորդի ծածուկ պահելու իր մարտակարգերի կառուցվածքը և կրակային համակարգը, լայնորեն կիրառելու ականապայթուցիկ և ինժեներային այլ արգելափակոցներ ու կառույցներ: Դրա հետ մեկտեղ լեռնաանտառային տեղանքը սահմանափակում է վորաշարժը, դժվարացնում է տանկերի, այլ վրահապատ տեխնիկայի ու հրետանու լայն կիրառումը, որոշակի բարդություններ է ստեղծում կառավարման ու համագործակցության ապահովման համար: Մինևույն ժամանակ այն նպաստում է վորքերը հակառակորդի դիտարկումներից թաքցնելուն, հնարավորություն է ընձեռում ծածուկ վորաշարժեր իրականացնելու:

Բազմաթիվ աննկատ մատուցյների, յու-

րային վորքերի կողմից չբաղեցված մեռյալ տարածքների առկայությունը հեշտացնում է հակառակորդի գործողությունները՝ աննկատ մոտենալու մեր դիրքերին ու հենակետերին, հնարավորություն է տալիս միջտարածքներով թափանցելու մեր թիկունքը, այնտեղ օգտագործելու դիվերսիոն-հետախուզական խմբեր, օդային դեսանտներ, հարվածելու թևերին ու թիկունքին: ՈՒստի և այդպիսի տեղամասերում առանձին պահակակետերի, ինժեներային-տեխնիկական արգելափակոցների ու միջոցների ստեղծումը, ինչպես նաև հետախուզության ուժեղացումը առաջնահերթ նշանակություն են ստանում: Այս ամենը անհրաժեշտ է դարձնում լեռնանցքերը, անցուղիները, թունելները, հանգույցները, ճանապարհները, իշխող բարձունքները մեր ձեռքում ամուր պահելը՝ այնտեղ ստեղծելով դասակների կամ վաշտերի հենակետեր, որոնք միմյանց հետ կրակային կապ կունենան:

Հակառակորդի գործողությունները կաշկանդելու, շրջանցումներն ու թևանցումները կանխելու նպատակով հենակետերի միջտարածքներում պետք է կազմակերպել հետախուզություն, պարեկություն, ստեղծել դարաններ, ականադաշտեր, ինժեներային այլ արգելափակոցներ: Ցանկալի է, որ այդ արգելափակոցները հարեն բնական արգելք հանդիսացող դժվարամատչելի տեղամասերին:

Լեռնաշղթաների երկայնքով անցնող տեղամասերը պաշտպանելիս անհրաժեշտ է հուսալիորեն փակել լեռնանցքերը, դեպի թիկունք տանող ճանապարհները, հատկապես տանկավտանգ ուղղությունները:

Նպատակահարմար է առաջին խրամատը (դիրքը) պատրաստել հակառակորդի կողմն ուղղված լանջերին: Չորքերն այդ բնագծերում տեղավորելն ապահովում է լավ տեսադաշտ և հակառակորդին գնդակոծելու հնարավորություն, նրան ստիպում է իր ուժերը ստորոտում ծավալել պաշտպանվող վորքերի կրակային ներգործության տակ:

Լեռնաշղթայի լայնքով պաշտպանության անցնելիս պետք է պաշտպանությունը կառուցել առաջին հերթին լեռնագագաթի և հակառակորդի կողմն ուղղված լանջի պահպանման հաշվով: Նման դեպքում ապահովվում է կիրճերի և հո-

վիտների տեսանկիւնը, դրանց գնդակոծման հնարավորությունը:

Պաշտպանության խորությունն ստեղծվում է բարձունքների հակադիր լանջերին դիրքերի սարքավորման հաշվին:

Կիրճի պաշտպանության ժամանակ առաջնակարգ նշանակություն է ստանում կիրճի մուտքերին հարող բարձունքներն իր ձեռքում պահելը: Անհրաժեշտ է այդ բարձունքներում ստեղծել հենակետեր, կիրճերի երկայնքով՝ էջերունայված պաշտպանություն: Հիմնական ուժերը պետք է դասավորել այնպես, որ հնարավոր լինի լիովին հսկել կիրճը: Բուն կիրճում պետք է տեղադրել աննշան ուժեր՝ լայնորեն օգտագործելով դարանակալման հակատանկային միջոցներ:

Դարանների լայն օգտագործումը պայմանավորված է լեռնաանտառային տեղանքում պաշտպանության առանձնահատկություններով: Դրանք սարքավորվում են պաշտպանության աննկատ մատույցներում, թեքում, իսկ որոշ դեպքերում՝ նաև պաշտպանության խորքում:

Ձևնային պայմաններում լեռնաանտառային տեղանքում պաշտպանության կարևոր առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ առանձին ուղղություններում ու տեղամասերում հենակետեր կարող են ստեղծվել նաև ջոկի համար: Եթե հարթ տեղանքում կիրառվում են առավելապես դասակի և վաշտի հենակետեր, ապա լեռնաանտառային տեղանքում դրանք հնարավոր են դառնում նաև ջոկի համար:

Ջոկի հենակետեր լայնորեն կիրառվել են ԼՂՀ պինված ուժերի կողմից Օմարի լեռնանցքում, Հադրութի, Մարտունու, Մարդակերտի շրջանների լեռնային բնակավայրերի մատույցների պաշտպանության ժամանակ:

Այդպիսի դեպքերում անհրաժեշտություն է առաջանում թեքեր ու միջտարածքներն ապահովելու մեծ տրամաչափի կրակային միջոցներով:

Հայկական լեռնաշխարհի՝ ռազմական գործողությունների թատերաբեմում ձմեռը բնութագրվում է առանձնահատուկ դաժանությամբ, ձյան հաստ շերտով, ցածր ջերմաստիճանով, ինչը և առաջին պլան է մղում, բայց լեռնաանտառային տեղանքում պաշտպանությանը բնորոշ այլ գործոններից, սպառազինության, մարտական և այլ տեխնիկայի, ինչպես նաև պաշտպանության միջոցների նախապատրաստումը ցածր ջերմաստիճանի պայմաններում աշխատելու համար, թաքստոցների սարքավորումը անձնակազմի տաքանալու և ցրտահարումից փրկվելու համար, ամրաշինական կառույցների մաքրումը և արգելափակույցների վերականգնումը առատ ձյունից հետո և այլն:

Ցանկացած պորամասի և ստորաբաժանման

համար պաշտպանության ճակատի լայնությունը ձմռանը լեռնաանտառային տեղանքում կարող է շատ տարբեր լինել: Այն կախված է պանապան գործոններից, այդ թվում՝ տեղանքի բնույթից, հարձակվող հակառակորդի ուժերից ու միջոցներից, նրա հարձակման համար պիտանի ուղղությունների քանակից, տարողունակությունից և կարևորությունից: Պաշտպանության խորությունը նույնպես կախված է տեղանքի ճանապարհային ցանցի, հարձակվող հակառակորդի ուժերի ու միջոցների բնույթից:

Լեռնաանտառային տեղանքը բարենպաստ նշանակություն է ունենում արգելափակույցների պարզամասն համակարգով գոտիների, դարանների ու դիտակետերի ստեղծման համար:

Ձմռանը լեռնաանտառային տեղանքում պաշտպանության ժամանակ մարտակարգը բնորոշվում է ուժերն ու միջոցներն ըստ ուղղությունների դասավորելու անհրաժեշտությամբ: Որպես կանոն, այն դասավորվում է երկու էջերում և ներառում է նույն տարրերը, ինչ որ սովորական պայմաններում պաշտպանության դեպքում: Երկէջերն մարտակարգը բնորոշ է լայնատարած հովիտների պաշտպանության համար:

Այն տեղանքում, որտեղ հնարավոր չէ հակառակորդի կողմից տանկերի և այլ պրահատեխնիկայի կիրառումը, նպատակահարմար է մարտակարգը կառուցել մեկ էջերում՝ հիմք ունենալով վաշտի, դասակի, ջոկի հենակետերը, ինչպես նաև համապորային ուժեղ, շարժունակ ռեզերվը:

Պաշտպանության կազմակերպումը: Ձմռան պայմաններում լեռնաանտառային տեղանքի բնույթը էական ազդեցություն է ունենում նաև հրամանատարի աշխատանքի բովանդակության, որոշումների մշակման և ընդունման ընթացքի վրա:

Ձմռանը լեռնաանտառային տեղանքում պաշտպանության վերաբերյալ որոշում ընդունելիս հրամանատարի աշխատանքի հաջորդականությունը գրեթե նույնն է, ինչ որ սովորական պայմաններում:

Հակառակորդին գնահատելիս հրամանատարն ամենից առաջ պետք է ճշտի ձմռանը լեռնաանտառային տեղանքում մարտական գործողություններ վարելու նրա պատրաստվածության աստիճանը, օդային դեռնաանտառային պորամասերի ու ստորաբաժանումների առկայությունը նրա մոտ, հիմնական ներգործության ուղղությունները, հարձակման հավանական եղանակները:

Իր ուժերն ու միջոցները գնահատելիս, բայց դրանց վիճակն ու մարտական պատրաստու-

թյունը որոշելուց, նա պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնի ձմռանը լեռնաանտառային տեղանքում հաջողությամբ գործելու համար դրանց պատրաստ լինելուն: Իբրև արդյունք՝ նա պետք է նպրակայություն անի իր ուժերի և միջոցների նպատակահարմար բաշխման մասին, որոշի, թե որ ուղղությունները պետք է պաշտպանել մեծ ուժերով և որոնք՝ ավելի փոքր ուժերով, ինչպես պետք է կառուցել մարտակարգը, ինչ լրացուցիչ միջոցներ կարելի է ձեռնարկել սեփական գործարարական ստորաբաժանումների մարտական պատրաստության բարձրացման ուղղությամբ:

Հարևաններին գնահատելիս հրամանատարը պարտավոր է ճշտել և իմանալ նրանց պաշտպանության բնույթը կից թեևրում, գործողությունները տեղանքի այն միջտարածքներում, որոնք պատված չեն յուրային վորքերի կողմից, իմանալ, թե ինչպես կգործեն նրանց երկրորդ էջերուններն ու ռեզերվները: Որպես հարևաններին գնահատելու արդյունք՝ հրամանատարը պետք է որոշի իր միջոցառումները թեևրի և կցատեղերի հուսալի ապահովման համար, որպեսզի թույլ չտա այդ տեղամասերով հակառակորդի ճեղքումը դեպի թիկունք, ինչպես նաև լրացուցիչ հարցեր, որոնք պետք է հարևանների հետ համաձայնեցնել այդ տեղամասերի պաշտպանության և հակառակորդի հարձակման հետմղման համար:

Տեղանքը գնահատելիս հրամանատարը պարտավոր է որոշել և խորապես վերլուծել հակառակորդի հարձակման համար առավել մատչելի ուղղությունները, կենտրոնացման հավանական շրջանները, նրա շարժման ուղիները դեպի ծավալման ու գրոհի բնագծեր, մեռյալ տարածքները և իր պաշտպանության աննկատ մատույցները, այն կարևոր շրջանները, որոնց պահումից կախված է պաշտպանության կայունությունը, վորաշարժերի ուղիները մի ուղղությունից մյուսը, մատակարարման և էվակուացման ուղիները:

Տարվա եղանակը, կլիմայական պայմանները գնահատելիս հաշվի է առնվում, թե որքանով են հնարավոր լեռնային փլուզումները, քարաթափները, ձյունահյուսքերը, սելավները, ցամաքած գետերի հունների գործառուումը, ծառերի տապալումը, ուժեղ անձրևներից և ձնհալից ձորակների հեղեղումը և այլն:

Խնդրի պարզումից և իրադրության գնահատումից հետո հրամանատարի որոշման մեջ, բացի սովորական հարցերից, պետք է տեղ գտնի նաև այն հարցը, թե ինչպես կարելի է ոչնչացնել նահանջող հակառակորդին, թիկունք թափանցած դիվերսանտներին և դիվերսիոն-հետախուզական խմբերին:

Պաշտպանական մարտի վարումը: Որպես

կանոն, պաշտպանական մարտերը սկսվում են հեռավոր մատույցներում՝ հարված հասցնելով հարձակվող հակառակորդին: Առավել արդյունավետ են այն հարվածները, որոնք հակառակորդի գլխավոր ուժերին հասցվում են լեռնանցքերը, ճանապարհների հանգույցները, նեղ հովիտները, գետերն ու կիրճերն անցնելիս, ինչպես նաև գրոհի համար ծավալվելիս, կենտրոնացման վայրերում:

Ապահովման գոտում տեղավորված վորքերը կանգնեցնում են հակառակորդին, պզալի կորուստներ են պատճառում նրան՝ հաջողաբար իրենց ձեռքում պահելով ճանապարհներին մոտ իշխող բարձունքները և պաշտպանության համար նպաստավոր մյուս տեղամասերը՝ օգտագործելով բնական խոչընդոտները և արգելափակույցները, նեղ անցատեղերը, ակտիվորեն կիրառելով դարանակալումները և պաշտպանելով հենակետերը:

Առաջավոր պաշտպանական գծի անմիջապես մոտակայքում տանկերի և հետևակի գործողությունները հետ են մղվում բոլոր կրակային միջոցներով, հատկապես նռնականետների կիրառմամբ: Տանկերը և այլ պրահատեխնիկան նպատակահարմար է խոցել վերելքներին, ճանապարհների ոլորաններում:

Եթե հակառակորդը ճեղքել-անցել է պաշտպանության խորքը, ապա պաշտպանվողների մարտական գործողությունները կարող են օջախային բնույթ կրել: Այդ դեպքում պահանջվում է ցուցաբերել ինքնուրույն գործելու հմտություն, նախաձեռնություն, միավորել անջատ-անջատ խմբերի գործողությունները գլխավոր խնդիրը լուծելու համար:

Լեռնաանտառային տեղանքը և ձմեռային պայմանները հակառակորդին թույլ են տալիս գործել առանձին ուղղություններով, մյուս կողմից էլ, դրանք նպաստավոր պայմաններ են ստեղծում նրան անջատ-անջատ ոչնչացնելու համար:

Նույնիսկ լիակատար շրջապատման դեպքում պաշտպանվող ստորաբաժանումները պարտավոր են համառորեն պահել լեռնանցքերը, ճանապարհների հանգույցները, հենակետերը, իշխող բարձունքները, կրակային բոլոր միջոցներով խոցել հակառակորդին, թույլ չտալ, որ ռեզերվը մոտենա նրան, աջակցել այն բանին, որ երկրորդ էջերունն ու ռեզերվը կարողանան հակագրոհի անցնել:

Նեղ գոտիով հակառակորդի հարձակման դեպքում բարենպաստ պայմաններ են ստեղծվում նրա առաջին էջերը երկրորդից կտրելու և երկուսն էլ մաս առ մաս ոչնչացնելու համար:

Եթե հակառակորդը փորձում է մատչելի տե-

դամասերով թեանցել կամ շրջանցել, ապա նրան, ինչպես նաև նրա դեասանտները ոչնչացնելու համար օգտագործվում են ռեպերվները:

Բոլոր մակարդակների հրամանատարները պետք է լավ յուրաքանչեւն աչն ճշմարտությունը, որ լեռնաանտառային տեղանքում նույնիսկ փոքր ուժերով հանկարծակի, սրընթաց հակագրոհները կարող են ապահովել պաշտպանության խնդիրների բարենհաջող լուծումը: Առավել ձեռնադու է այդ հակագրոհները անցկացնել վերնից ներքև, լեռնաշղթաների, ոչ մեծ գետերի հունների ու ճանապարհների երկայնքով՝ օգտագործելով թեանցումներն ու շրջանցումները:

Լիակատար հանկարծակիությունն ապահովելու համար նպատակահարմար է գրոհի անցնել գիշերը: Երկրորդ էշելոնով և ռեպերվով հակագրոհները սովորաբար կիրառվում են հակառակորդի այն ուժերի դեմ, որոնք թափանցել են պաշտպանության խորքը և հենակետերի միջտարածքները:

Եթե հակառակորդը պաշտպանության խորքն է թափանցել գիշերը և վավթել է այն բարձունքներն ու տեղանքը, որոնք պահելույ

կախված է որոշ պաշտպանության կայունությունը, նրան ոչնչացնելու կամ այդ տեղամասերը հետ գրավելու որոշումը կայացվում է արդեն մինչև լույսը բացվելը:

Գերազանցող ուժերով հակառակորդի հարձակման ժամանակ երկրորդ էշելոնով և ռեպերվով հակագրոհի անցնելը որոշ դեպքերում կարող է աննպատակահարմար լինել: Հակագրոհի դեպքում պորամասերն ու ստորաբաժանումները համառորեն պաշտպանում են պատրաստված դիրքերը, հենակետերը, բոլոր կրակամիջոցներով հակառակորդին կենդանի ուժի և տեխնիկայի կորուստներ են պատճառում՝ դրանով իսկ պայմաններ ստեղծելով միավորման երկրորդ էշելոններով հակագրոհի անցնելու համար:

Այսպիսով, ձմռանը լեռնաանտառային տեղանքում պաշտպանության կազմակերպումն ու անցկացումը, չնայած որոշ նմանություններին, խիստ տարբերվում են սովորական պայմաններում նրա կազմակերպումից ու անցկացումից, ուստի մարտի հաջողությունը, թեկուզ և փոքր ուժերով, կախված է դրանց իմացությունից և կիրառումից:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀԱԿԱՌԱԿՈՐԴԻ ԿՐԱԿԱՅԻՆ ԽՈՑՄԱՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Գեներալ-մայոր Վ. Ա. ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ, ՀՀ պինված ուժերի հրետանու պետ

Հակառակորդի կրակային խոցման պլանավորման, կազմակերպման և իրականացման հարցերը պաշտպանական մարտի կամ օպերացիայի նախապատրաստման ու վարման առավել կարեւոր հարցերն են: Պաշտպանության կայունությունը կախված է, այլ գործոնների հետ մեկտեղ, հակառակորդի հարձակվող զորքերի կրակային խոցման հնարամիտ կազմակերպումից, որը նախօրոք մանրակրկիտ կերպով պլանավորվում է՝ ելնելով ուժերի ու միջոցների ամկայությունից, տեղանքի բնույթից, հակառակորդի մարտական գործողությունների տակտիկայից, ժամանակի ամկայությունից, պաշտպանության նպատակներից ու խնդիրներից, համապարտային ավագ հրամանատարի և հրետանային պետի ցուցումների՝ կրակային խոցման խնդիրների հաշվառումով: Կրակային խոցումն իրականացվում է պորամիավորման (պորամասի) հրամանատարի կամ շտաբի պետի ղեկավարությամբ՝ ներգրավելով հրետանու, հետախուզության, ՀՕՊ-ի պետերին, ավիացիայի ներկայացուցչին, կարող են ներգրավվել նաև այլ պաշտոնատար անձինք:

Արդի պայմաններում հակառակորդի կրա-

կային խոցումը պլանավորվում և իրականացվում է սպառազինության բոլոր տեսակների համալիր կիրառմամբ: Հրետանու հետ մեկտեղ դրան մասնակցում են ավիացիոն քիմիական զորքերը, տանկային ստորաբաժանումները և այլ պորատեսակներ: Փորձը ցույց է տալիս, որ հրետանային հրանոթների ու ականանետների անբավարար քանակի դեպքում կարող են օգտագործվել նաև որոշ վենիթային միջոցներ (թնդանոթներ՝ 57 մմ Ս-60 և 100 մմ ԿՍ-19 և այլն):

Հակառակորդի կրակային խոցման հիմնական կատարողը հրետանին է, որին բաժին է ընկնում կրակային խնդիրների մինչև 70%-ը, իսկ որոշ դեպքերում՝ նաև ավելին: Հրետանին պետք է միշտ պատրաստ լինի խոցելու միջուկային ու քիմիական հարձակման միջոցները, բարձր ճըշգրտության վենքի տարրերը, հրետանին, տանկերը, հետևակի մարտական մեքենաները, հակատանկային և այլ կրակային միջոցները: Ճիշտ այդպես էլ այն կոչված է հարված հասցնելու հակառակորդի կենդանի ուժին, վայրէջքի հրապարակներում կանգնած ուղղաթիռներին, ՀՕՊ-ի միջոցներին, ռադիոէլեկտրոնային միջոցներին,

քանդելու հակառակորդի ամրաշինական կառույցները, ինչպես նաև կատարելու լուսային ապահովման, ծխածածկույթի կազմակերպման և այլ խնդիրներ:

Հրետանու կողմից կատարվող խնդիրների բավմագանությունը համապորային ու հրետանային ստորաբաժանումների, զորամասերի ու զորամիավորումների հրամանատարներին պարտավորեցնում է հրետանին պահել իր խնդիրների կատարմանը մշտապես պատրաստ մարտական վիճակում, պատրաստ լինել հրետանու մարտական հատկությունների արդյունավետ օգտագործմանը: Այդպիսի խնդիրների կատարումը ենթադրում է անձնակազմի գերազանց տեխնիկական պատրաստություն հրետանու նյութական մասի խնայողության գործում, ինչպես նաև անձնակազմի կողմից ռազմամթերքի բոլոր տեսակների իմացություն՝ դրանք մարտական հրաձգությանը նախապատրաստելու ունակությամբ, սահմանված նորմատիվների կատարմամբ: Բոլոր հրամանատարներն ու պետերը պետք է ժամանակին միջոցներ ձեռնարկեն հրետանային զորամասերի ու ստորաբաժանումների (հրետանային խմբերի) մարտական, տեխնիկական և թիկունքային համակողմանի ապահովման ուղղությամբ:

Նախքան հակառակորդի կրակային խոցման պլանավորման գծով որոշ հանձնարարականներ տալը անհրաժեշտ է նշել, որ կրակային խոցման պլանավորումը, որպես կանոն, կատարվում է օպերատիվ ու տակտիկական մակարդակներով: Առաջինը համապատասխանում է ռազմաճակատային ու բանակային օպերացիայի մասշտաբին, երկրորդը՝ զորամիավորումների, զորամասերի ու ստորաբաժանումների մարտի մասշտաբին:

Սույն հոդվածում նպատակ է դրվում տակտիկական օղակի հրամանատարներին ու շտաբներին օգնություն ցույց տալու պաշտպանությունում հակառակորդի կրակային խոցման պլանավորման ուղղությամբ:

Կրակային խոցման պլանավորումը զորամիավորումներում, զորամասերում ու ստորաբաժանումներում կատարվում է լուծվող խնդիրների, խոցման համար ներգրավվող ուժերի ու միջոցների մանրամասնումով:

Կրակային պլանավորման հիմնական բովանդակությունը կազմում են՝

1. Չորամիավորման (զորամասի, ստորաբաժանման) համար կրակային խոցման խնդիրների ծավալի որոշումը,

2. Խնդիրների բաշխումը խոցման ուժերի ու միջոցների միջև,

3. Բոլոր տեսակի ռազմամթերքների ծախսի որոշումը որոշակի ծավալով խնդիրների լուծման համար,

4. Պլանավորման արդյունքների ձևակերպումը վրաստաթղթերով,

5. Պլանավորման արդյունքները կատարողներին հասցնելը:

Հարկ է լավ յուրացնել, որ կրակը պլանավորելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել իրավիճակի կոնկրետ պայմանները, տեղանքի բնույթը, պաշտպանության առջև դրված խնդիրները, մասնակցող ուժերի ու միջոցների կրակային հնարավորությունները, հակառակորդի կազմը և մարտական գործողությունների բնույթը: Հրամանատարներն ու շտաբները պետք է բացառեն հակառակորդի խոցման հաջորդականության մեջ եղած շաբլոնն ու միօրինակությունը, անպայման կիրառեն ռազմական խորամանկության տարրեր, քոչող հրանոթներ (դասակ, մարտկոց), իրականացնեն կրակի կեղծ տեղափոխումներ, կիրառեն անսպասելի կրակ բացելու և կրակը դադարեցնելու հնարները, հանգամանորեն կազմակերպեն բոլոր մասնակցող ուժերի ու միջոցների համագործակցությունը:

Կրակային խոցման պլանավորումը հաշվարկների կատարման մեկ ավարտում գործողություն էլ է այն ճշտվում է հակառակորդի մասին հետախուզական նոր տեղեկությունների ու նոր խնդիրների ստացման համեմատ:

Հրետանու մարտական կանոնադրության մեջ (մասեր 1 և 2) նախատեսված են հրետանու հրամանատարների (պետերի) ֆունկցիոնալ պարտականությունները պաշտպանությունում հակառակորդի կրակային խոցման պլանավորման գործում: Բայց պետք է հաշվի առնել, որ ժամանակակից մարտում կրակային խոցման խնդիրն ունի համալիր բնույթ, ուստի այն պետք է լուծվի բոլոր զորատեսակների համագործակցությամբ: Այդ պատճառով էլ կրակային խոցման պլանավորումը պետք է դիտել որպես համազորային խնդիր: Ըստ եղած պրակտիկայի, այդ խնդիրը լուծվում է զորամիավորումում ստեղծվող կրակային խոցման պլանավորման խմբի սպաների կողմից: Պլանավորման խնդիրների առավել օպերատիվ լուծման նպատակով այդ խումբը կարող է գլխավորել զորամիավորման հրետանու պետը կամ զորամիավորման շտաբի պետը, ինչը կախված է այդ պաշտոնատար անձանց պատրաստականության մակարդակից:

Մենք հանձնարարում ենք կրակային խոցման պլանավորման խմբի աշխատանքի հետևելով մեթոդիկան:

Վիճակ: Բոլոր զորատեսակների պետերը զո-

քամիավորման (գորամասի) հրամանատարի կողմից պորատեսակների մարտական կիրառման վերաբերյալ որոշում ընդունվելու համար առաջարկություններ պատրաստելու ընթացքում իրենց շտաբներում (բաժիններում, բաժանմունքներում) պատրաստում են ելակետային տվյալներ աշխատանքային ու տեղեկատու աղյուսակների ձևով (ներգրավող միջոցների քանակը, դրանց կրակային հնարավորությունները, փնամթերքի առկայությունը, հրետանու առաջարկող խմբավորումը, ավագ պետի կողմից լրացուցիչ տրված միջոցները, դրանց կրակային հնարավորություններն ու խնդիրները), առաջարկություններ առաջին էջերի գնդերի (գումարտակների) ու ժեղացման վերաբերյալ, նշում են կրակային դիրքերի շրջանները, հակատանկային կրակի կազմակերպումը, ծավալման բնագծերն ու հակատանկային ռեպերվի կենտրոնացման շրջանները, պատրաստության ժամկետները և այլ տվյալներ:

Հետախուզության պետը (հետախուզական բաժնի սպան) պետք է պատրաստի հետախուզված նպատակակետերի (օբյեկտների) ցուցակը և դրանց կորդինատները, էկրակայություններ հակառակորդին գնահատելու, առաջարկություններ լրացուցիչ հետախուզում կազմակերպելու գծով:

II փուլ: Կրակային խոցման պլանավորման խմբի աշխատանքը սկսվում է պորամիավորման (գնդի) հրամանատարի կողմից պաշտպանական մարտի մտահղացումը հայտարարվելուց հետո: Նշանակված ժամին խմբի սպաները անցնում են աշխատանքի, որի ընթացքում որոշվում են՝

— պորատեսակների կրակային խնդիրները՝ կախված նրանց կազմից, կրակային հնարավորություններից և փնամթերքի առկայությունից (պաշտպանական մարտի ընթացքում դրանց ստացումից),

— պորատեսակների խմբավորումները, լրացուցիչ տրված և օժանդակող միջոցները,

— կրակային խնդիրները պաշտպանական մարտավարության տարբեր փուլերում,

— պորատեսակների, այդ թվում ավիացիայի կողմից լուծվող կրակային խնդիրների հաջորդականությունը, ընդ որում համագործակցության կողմից ու ստորաբաժանումների հետ համաձայնեցնելով լուծվող խնդիրները ըստ տեղի, ժամանակի ու բնագծերի,

— փնամթերքի հիմնավորված ծախսումը խնդիրների լուծման համար՝ ըստ պաշտպանական մարտի փուլերի:

Պլանավորման արդյունքները արտացոլվում են պաշտպանությունում համալիր կրակա-

յին խոցման քարտեզ-պլանում: Վերջնականապես մշակվում է նաև համալիր կրակային խոցման գրաֆիկը: Այդ պլանում գրաֆիկորեն ձևավորվում են՝

— հակառակորդի պորքերի դիրքը, նրա հիմնական խմբավորումները,

— կողմերի առաջավոր եզրը,

— յուրային պորքերը, նրանց սահմանափակող դիրքերը,

— համալիր կրակային խոցմանը մասնակցող պորատեսակների և բոլոր միջոցների խմբավորումները,

— այն օբյեկտները (նշանակետերը), որոնց կրակային խոցումը ծրագրված է,

— պորատեսակների (բոլոր մասնակցող ուժերի, այդ թվում ավիացիայի) խնդիրները,

— հրետանու կրակի կենտրոնացման տեղամասերը,

— հակատանկային ռեպերվների բնագծերը և կենտրոնացման շրջանները,

— արգելափակողների շարժական խմբի բնագծերը,

— հրետանու կրակի հասանելիության սահմանները և այլ տվյալներ:

Համալիր կրակային խոցման գրաֆիկում նշվում են՝

— կրակային խոցման մասնակցողները (ուժերը և միջոցները),

— հակառակորդի կրակային խոցման ժամանակամիջոցները,

— կրակային խնդիրների լուծման ժամանակը (սկիզբ-վերջ),

— բոլոր միջոցների կրակային խնդիրները,

— կրակ բացելու ադանաշանները:

Նշված փաստաթղթերը ստորագրում են շտաբի, հրետանու և ՀՕՊ-ի պետերը, հաստատում է պորամիավորման հրամանատարը:

Ինչպես նշվեց վերը, կրակային խոցման մանրամասն պլանավորումը կատարվում է բոլոր պորատեսակների շտաբներում: Այսպես, պորամիավորման հրետանու շտաբի կողմից կրակային խոցման պլանավորման արդյունքներն արտացոլվում են հետևյալ փաստաթղթերում.

— հրետանու մարտական կիրառման պլանը՝ բացատրական գրությամբ,

— հրետանու կրակի աղյուսակ,

— կարգադրություններ՝ խնդիրները տեղ հասցնելու վերաբերյալ:

Հրետանային խմբի շտաբում մշակվում են՝

— խմբի կրակի աղյուսակը,

— մարտական հրամանը,

— հրետանային խմբի հրամանատարի աշխատանքային քարտեզը:

Այն դեպքում, երբ գնդի հրետանային խումբը ստեղծված չէ, գնդի հրետանու պետը մշակում է հրետանու կրակի աղյուսակը, հրետանային դիվիզիոնի հրամանատարներին իրենց կրակային խնդիրները հասցվում են գնդի հրետանու կրակի աղյուսակից արված քաղվածքի ձևով:

Հակատանկային հրետանու կրակը նույնպես պլանավորում է գնդի հրետանու պետը: Նա ինքն էլ մշակում է ուղիղ նշանառությամբ կատարվող հրաձգության համար հատկացված միջոցների կրակի պլանը: Պլանը կազմվում է 1:10 000 կամ 1.25 000 մասշտաբի սխեմայի ձևով՝ կրակային խնդիրների բաշխման աղյուսակի հավելվածով:

Զորամիավորման (վորամասի) հրետանու կրակը և որպես անբողջություն վերցված պաշտպանությունում հակառակորդի կրակային խոցումը կարող են պլանավորվել ըստ հետևյալ ժամանակամիջոցների.

— հակառակորդի վորքերի առաջարժման և ծավալման կրակային արգելակումը,

— ծածկապաշտպան վորքերի կրակային օգնությունը (ապահովման գոտու ստեղծման դեպքում),

— հակառակորդի գրոհի կրակային հետմղումը,

— օգնությունը խորքում պաշտպանվող վորքերին,

— հակառակորդի կրակային խոցումը գրոհների ժամանակ:

Զորամիավորումների ու վորամասերի հրետանին պետք է պատրաստ լինի մասնակցելու հակառակորդի առավել կարևոր օբյեկտներին կրակային հարվածներ հասցնելուն, պատասխան (հանդիպական) հարվածներ ու հետագա հաջորդող վանգվածային հարվածներ հասցնելուն:

Վերջում հարկ է նշել, որ հակառակորդի կրակային խոցման օպերատիվության և պլանավորման որակի համար պատասխանատու պաշտոնատար անձինք պետք է լինեն բարձր պատրաստականություն ունեցող մասնագետներ, որոնք կարողանան կիրառել ու արմատավորել տեխնիկական միջոցները, այդ թվում է՝Մ-ն ու անհատական համակարգիչները, ունենան աշխատանքի համար համապատասխան հանդերձավորում: Շատ կարևոր է, որ կրակային խնդիրները կատարողներին հասցվեն ժամանակին և կազմակերպի հսկողություն կրակային խնդիրների կատարմանը նրանց պատրաստ լինելու նկատմամբ:

ՈԱԶՄԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՄՈՏՈՀՐԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ԻՆՏԵՆՆԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ

Գնդապետ Ա. Գ. ՄԱՐԴՆՆՅԱՆ, ՀՀ ՊՆ ինժեներային զորքերի վարչության պետ

Լեռնային տեղանքի ռելիեֆը բնորոշվում է լեռնաշղթաների կտրուվածությամբ, դժվարանց տեղամասերի առկայությամբ, ճանապարհների սահմանափակ քանակով, ուղիների ու ճանապարհից դուրս կատարվող շարժման նախապատրաստման դժվարությամբ, ժայռային ապարների ու քարքարոտ բնահողերի գերակշռությամբ, լեռնային գետերի գետահովիտների առկայությամբ, ծովի մակարդակից մեծ բարձրությամբ, ինչը բացասաբար է անդրադառնում մեքենաների տեխնիկական հնարավորությունների ու արդյունավետության, ինչպես նաև անձնակազմի կողմից առաջադրանքների կատարման վրա: Իրադրությունը բարդացնում է և այն, որ կլիման լեռներում խիստ չորային է, գետերի ջրի մակարդակը կարճ ժամանակի ընթացքում կարող է կտրուկ փոխվել: ՈՒստի բնական է, որ լեռնային տեղանքն էական ապդեցություն է գործում ինչպես զորքերի մարտական գործողությունների, այնպես էլ նրանց ինժեներային ապահովման վրա:

Լեռներում զորքերի հիմնական ուժերը կենտրոնացվում են հակառակորդի հարձակողական գործողությունների առավել հավանական ուղղությունների տեղամասերում: Դրանք կարող են լինել ճանապարհներ, սարահարթեր, գետահովիտներ: Հակառակորդի կենդանի ուժի ու մարտական տեխնիկայի առաջարժման համար նվազ մատչելի տեղամասերը պաշտպանվում են ավելի քիչ ուժերով՝ դիտակետերի, ինժեներային արգելափակոցների սարքավորման, պարեկության և այլ միջոցներով:

Հնարամտորեն օգտագործելով լեռնային բարդ տեղանքը՝ կարելի է աննշան ուժերով հաջողությամբ պաշտպանվել իր ուժերով բավականորեն գերակշռող հակառակորդից և ջախջախել նրան մարտի ընթացքում:

Պաշտպանությունը լեռներում իրականացվում է, որպես կանոն, իրարից անջատ տարբեր ուղղություններով: Մոտոհրաձգային գումարտակի պաշտպանության շրջանն այստեղ զգալիորեն ավելի մեծ է, քան դաշտային տեղանքում: Դիրքերը սարքավորելիս հնարամտորեն օգտագործվում են բարձունքները, որոնց վրա փորվում են բավմահարկ խրամատներ: Տեխնիկական ու նյութական միջոցները թաքցնելու համար

օգտագործվում են տեղանքի բնական ծալքերը: Պաշտպանության ինժեներային ապահովման նպատակն է՝

— հակառակորդի խոցող միջոցներից յուրային զորքերի անձնակազմի ու մարտական տեխնիկայի պաշտպանության ապահովումը, պայմանների ստեղծումը անարգել ու արագորեն առաջ շարժվելու և մանևրելու համար,

— հակառակորդի առաջխաղաչումն ու վորաշարժը դժվարացնելը և նրան կորուստներ պատճառելը ինժեներային միջոցների օգնությամբ, ինչը, հակառակորդին լրացուցիչ կորուստներ հասցնելու շնորհիվ, նախապայմաններ է ստեղծում կրակային միջոցների առավել արդյունավետ կիրառման համար:

Մոտոհրաձգային գումարտակի ինժեներային ապահովման հիմնական խնդիրներն են՝

— տեղանքի և հակառակորդի միջոցառումների ինժեներային հետախույզումը,

— ինժեներային արգելափակոցների սարքավորումը և քանդումներ կատարելը,

— պաշտպանության շրջանի ամրաշինական սարքավորումը,

— ճանապարհների պատրաստումը և պահպանումը,

— տեղանքի ստուգումը ականների և այլ պայթյունավտանգ միջոցների առկայության առումով,

— տեղանքի ականավերծումը և մաքրումը այլ պայթյունավտանգ միջոցներից,

— ջրի հայտնաբերումը և մաքրումը,

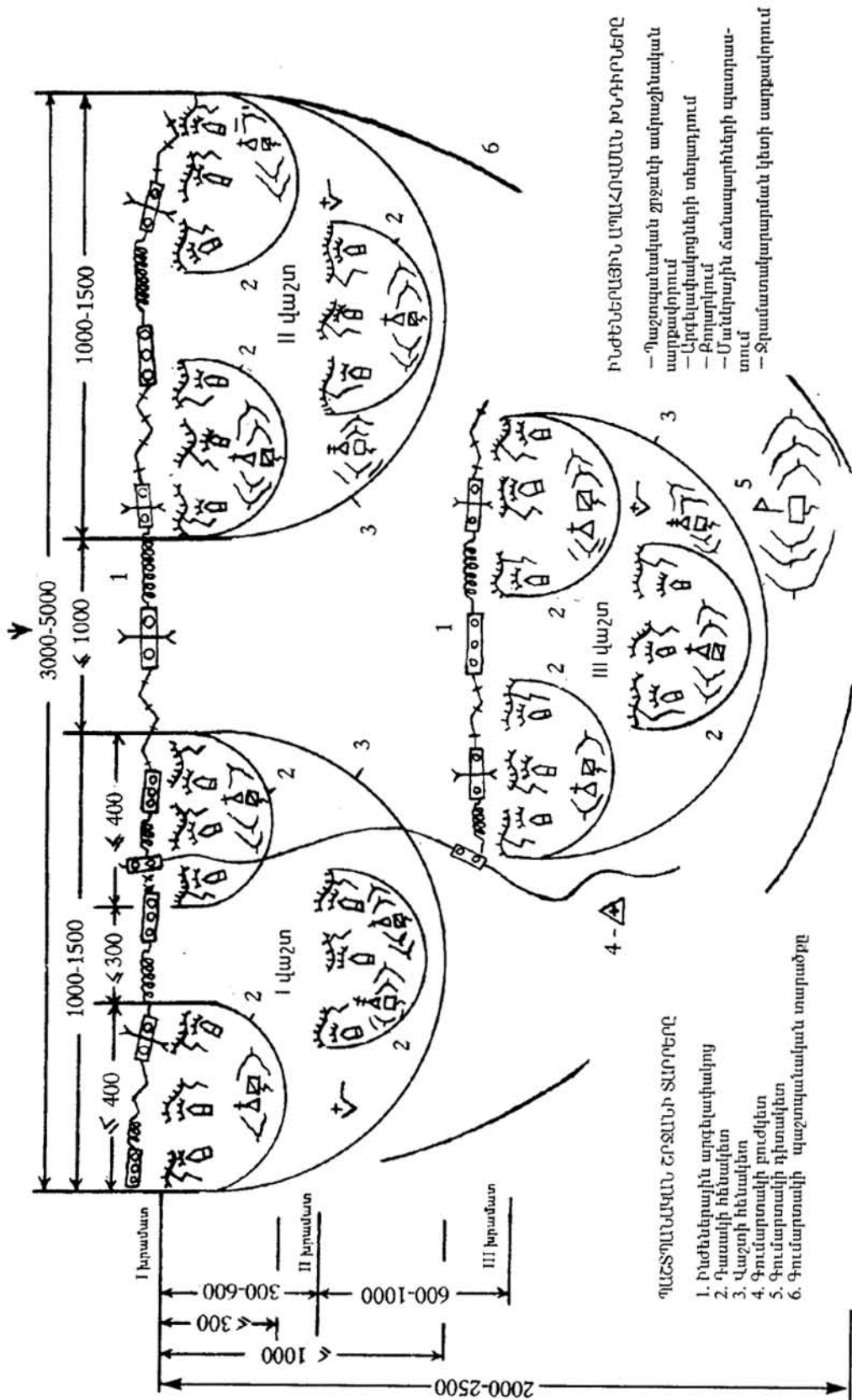
— զորքերի ապահովումը ինժեներային միջոցներով,

— օգնության ցուցաբերումը զորքերին այն դեպքում, երբ նրանք կատարում են հատուկ ինժեներային տեխնիկա և ինժեներային զորքերի ստորաբաժանումների հետ համագործակցություն պահանջող բարդ խնդիրներ:

— քողարկման միջոցառումները:

Ինժեներային հետախույզման համար սարքավորվում են ինժեներային դիտակետեր (ԻԴ): Դրանք սարքավորվում են բարձունքներում, առաջին էջերի դիրքերում (կամ մոտերքում)՝ հակառակորդի անմիջականորեն դիտարկելու համար: Օգտագործելով դիտարկման օւլտիկական սարքեր՝ ԻԴ-երը պետք է ի հայտ բերեն

ՄՈՏՈՂՐԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԽԱՐՏԱԿԻ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԻՆՓԵՆՏԻՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ
Հակառակույտ

ԱՇԽԱՏԱՐՆԵՐԻ ՎՃՏՎՈՒՄԱՆ ԳԼԽԻՑԸ: Առաջին հերթին՝ ինժեներային արգելափակիչների տեղադրում, կրակազուտ մարդու (ծանրի հատում), խրամատների կառուցում թողր կրամային միջոցների համար, դիտակենտի սարքավորում, բուժկենտի կառուցում, խրամատների վերածովկեր յուրաքանչյուր ջրի համար, հենավաններում խրամատների համակարգի տեղեկում, քոսարկման աջակցություններ: Երկրորդ հերթին՝ վաշտերի և դասակների հենավանների սարքավորման ավարտում, պահեստային խրամատներ, կեղծ օբյեկտներ, իրամատարական դիտակենտների կառուցվածքներում:

հակառակորդի գործողությունները՝ ուղղված ակառադաշտերի և դրանցում անցումների ստեղծմանը, ինչպես նաև դիրքերի ամրաշինական սարքավորմանը: Առավել ճշգրիտ տեղեկությունների ձեռքբերման համար առանձնացվում են որոնման խմբեր:

Ըստ հնարավորության ԻԳ-երից բացի սարքավորվում են նաև վերերկրյա լուսանկարման կետեր, որոնք օգտագործում են հեռվից լուսանկարող սարքեր՝ առանձին օբյեկտների և ընդհանուր տեղանքի լուսանկարման համար:

Բոլոր ճանապարհների վրա դրվում են հակատանկային արգելափակոցներ՝ ինչպես ոչ պայթուցիկ, այնպես էլ պայթուցիկ: Պայթեցման եղանակով քանդման ենթակա են կամուրջները, ուղեկամուրջները և ճանապարհային այլ օբյեկտներ: Առավել կարևոր ուղղություններում (բնական խոչընդոտների հետ գուգակցված) պատրաստվում են արգելափակոցների հանգույցներ, որոնք գործողության մեջ են դրվում մարտի ընթացքում:

Հետևակի համար մատչելի բոլոր ուղղություններում գորքերի դիրքերի առաջ, դրանց արանքներում ու սահմանագծերում դրվում են հակահետևակային արգելափակոցներ, տեղադրվում են հակահետևակային ականներ:

Այն պահից սկսած, երբ մոտոհրաձգային գումարտակը պաշտպանական դիրք է գրավում, անմիջապես ձեռնամուխ են լինում նրա ամրաշինական ապահովմանը: Յուրաքանչյուր հրաձիգ պատրաստում է խրամատ՝ պառկած վիճակից կրակելու համար, այնուհետև այն վերասարքավորում է չորած ու կանգնած դիրքերից կրակելու համար: Հետո տարանջատ խրամատները միացնում պատրաստում են մի ընդհանուր խրամատ՝ ստեղծելով դիրք հրաձգային ջոկի համար: Այնուհետև, ջոկի խրամատները միացնելով, ստեղծում են դասակի հենակետ: Դասակների հենակետերն էլ միացնելով՝ պատրաստում են վաշտի հենակետ:

Յուրաքանչյուր դասակի համար սարքավորում են ջոկի մեկ-երկու պահեստային և կեղծ

դիրքեր, վաշտի հենակետում՝ մեկ-երկու պահեստային և կեղծ դասակային հենակետեր: Բոլոր կրակային դիրքերը սարքավորվում են մեկ-երկուական խրամատներով, իսկ անձնակազմերը ծածկվում են: Սարքավորվում են նաև դասակների, վաշտերի, գումարտակների հրամանատարների հրամանատարական դիտակետեր: Յուրաքանչյուր դասակ պետք է ունենա բլինդաժ, վաշտը՝ թաքստոց: Հատուկ և բեռնատար մեքենաների համար սարքավորում են ապաստարաններ կամ դրանք տեղավորում են տեղանքի բնական ծալքերում: Բոլոր սարքավորված օբյեկտները միմյանց միացվում են միջանցքներով:

Ավելի վաղ հակառակորդի կողմից գրավված շրջանները հետ գրավելու, հետ գրավված երթուղիներով շարժվելու դեպքում անցկացվում է ստուգում ականների առկայության առումով: Առանձին ականներ հայտնաբերելիս կատարվում է ավելի մանրակրկիտ ստուգում, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ տեղանքի համատարած ականավերծում: Բնական մաքուր աղբյուրների բացակայության դեպքում պաշտպանության յուրաքանչյուր գումարտակային շրջանում սարքավորում են ջրի հայտնաբերման ու մաքրման դաշտային կետ՝ 2,5 – 3 խոր. մ/ժամ արտադրողականությամբ՝ օգտագործելով պորային ֆիլտրող կայաններ՝ արդիականացված ավտոմատիկորեն ֆիլտրող կայան (ԱՄԿ-3) կամ շարժական ֆիլտրող կայան (ՇՖԿ-2,5):

Այլ պորատեսակներով ինժեներային ապահովման խնդիրների կատարման համար նրանք ապահովվում են սակրային գործիքներով, քողարկման տաբելային միջոցներով, հատկացվում է ինժեներային տեխնիկա, կիրառվում են պայթեցման աշխատանքներ:

Չորքերի քողարկումը կատարվում է բոլոր պորատեսակների կողմից՝ օգտագործելով տեղանքի քողարկող հատկությունները, կիրառելով ինչպես ձեռքի տակ եղած, այնպես էլ տաբելային միջոցները, քողարկման համար կիրառվում է նաև տեխնիկայի և օբյեկտների ներկում:

ՀԵՏԱԽՈՒԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՈԱԶՄԱԿԱՆ ՀԵՏԱԽՈՒԶՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱԿԱՌԱԿՈՐԴԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀՀ-ի ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ԱԳՐԵՄԻԱՅԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ԲԱՑԱՀԱՅՏԵԼՈՒ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ

Գնդապետ Ա. Ա. ՄԱՐԳՍՅԱՆ, ՀՀ ՊՆ հետախուզության և ՌԷՊ-ի վարչության պետ

Հայաստանի Հանրապետության ռազմական դոկտրինան կրում է պաշտպանական բընույթ, և հետախուզությունն իր խնդիրները կատարում է՝ ելնելով դոկտրինայի այդ բնույթից:

Ռազմական հետախուզությունն այնպիսի միջոցառումների մի ամբողջություն է, որոնք անցկացվում են բոլոր աստիճանների հրամանատարների կողմից՝ գործող կամ հնարավոր հակառակորդի, նրա ՁՈՒ-ի ռազմատնտեսական և գիտատեխնիկական ներուժի, ինչպես նաև ռազմական գործողությունների թատերաբեմի մասին տեղեկությունների հավաքման նպատակով:

Ռազմական հետախուզության կարևորագույն խնդիրն է երկրի ռազմաքաղաքական դեկավարությանն ապահովել այնպիսի ինֆորմացիայով, որն անհրաժեշտ է անվտանգության, ՁՈՒ-ի շինարարության, էկոնոմիկայի ամրապնդման միջոցառումների ճիշտ պլանավորման համար, արտաքին քաղաքականության առաջնային ուղղությունների որոշման համար:

Ռազմական հետախուզության դերը անչափ մեծացել է ժամանակակից պայմաններում, հատկապես ՀՀ-ի համար:

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ՀՀ-ն հայտնվեց նոր գեոքաղաքական միջավայրում, թշնամաբար տրամադրված պետությունների՝ Ադրբեջանի և Թուրքիայի հարևանությամբ:

Չնայած ՀՀ դեկավարության ջանքերին՝ ԼՂՀ-ի և Ադրբեջանի միջև ծագած կոնֆլիկտը լուծելու քաղաքական բանակցությունների միջոցով՝ Ադրբեջանը շարունակում է պարզացնել իր ՁՈՒ-ի հարձակողական ներուժը և պատրաստվում է կոնֆլիկտը լուծելու ուժային մեթոդներով:

ԼՂՀ-ի դեմ ադրբեջանական հրամանատարությունը կենտրոնացրել է իր ՁՈՒ-ի մի հզոր խմբավորում, որը ներառում է 8 մոտոհրաձգային, 3 հրևտանային բրիգադ, 7 գունդ, ավելի քան 100 տանկ, շուրջ 300 հետևակի մարտական մեքենա ու վրահատրանսպորտյոր: ՁՈՒ-ի մի այլ խոշոր խմբավորում Ադրբեջանը ծավալել է հայադրբեջանական սահմանի երկայնքով: Այն ներառում է 4 առանձին բրիգադ և 5 մոտոհրաձգային գունդ, մոտ 80 տանկ, 250 հետևակի մարտական մեքենա և վրահատրանսպորտյոր, մոտ 170 հրանոթ և ականանետ:

Ադրբեջանի ՌՕՈՒ-ն իրենց կազմում ունեն շուրջ 90 ինքնաթիռ և 30 ուղղաթիռ:

Այդ խմբավորումների կազմը, տեղակայումը, օպերատիվ և մարտական պատրաստությունը ուղղված են ԼՂՀ և ՀՀ տարածքների վրա հանկարծակի հարվածներ հասցնելուն:

Ակտիվ ռազմական նախապատրաստություններ են անցկացվում նաև Թուրքիայում:

Թուրքիան ունի ավելի քան 600-հազարանոց բանակ, որը համարված է սովորեցված է ՆԱՏՕ-ի չափանիշներով, և ամենահզոր պետությունն է մերձավորարևելյան ռազմական գործողությունների թատերաբեմում:

Լինելով Ադրբեջանի դաշնակիցը և հավակնելով առաջատարի դեր գրավելու նախկին ԽՍՀՄ թուրքալեզու պետությունների մեջ՝ Թուրքիան համակողմանի ռազմատնտեսական և քաղաքական օգնություն է ցույց տալիս Ադրբեջանին ԼՂՀ-ի և ՀՀ-ի դեմ մղվող պատերազմում: Եվ որոշակի պայմանների դեպքում հնարավոր է Ադրբեջանի կողմում նրա անմիջական մասնակցությունը պատերազմին իր մարտական ստորաբաժանումներով, փորձասերով և միավորումներով՝ առանց պաշտոնապես պատերազմ հայտարարելու: Չպետք է բացառել և այն բանի հավանականությունը, որ Թուրքիան կպատերազմի ՀՀ-ի դեմ առանձին:

Թուրքական ուղղության վրա Հայաստանի Հանրապետությանը դիմակայում է 3-րդ դաշտային բանակը՝ երկու բանակային կորպուսների կազմով, որոնց մեջ մտնում են մեկ հետևակային դիվիզիա, 6 մոտոհրաձգային բրիգադ, 4 հետևակային բրիգադ, 2 վրահատանկային բրիգադ, մեկ սահմանապահ գունդ, բանակային և կորպուսային փորձասեր ու ստորաբաժանումներ:

Թուրքական ՁՈՒ-ի խմբավորումն իր մարտական կազմում ունի՝ միջուկային հարձակման միջոցներ (203,2 մմ հաուրբիցներ)՝ 8, տանկեր՝ 780, դաշտային հրետանու հրանոթներ և ականանետներ՝ 1065, հակատանկային կառավարվող հրթիռային արկեր (ՀՏԿՀԱ)՝ 194, զենիթային հրետանու հրանոթներ՝ 260, բանակային ավիացիայի ուղղաթիռներ՝ 55: Ավիացիոն խմբավորումն իր կազմում ունի 8 էսկադրիլիա՝ 192 ինքնաթիռ:

Ադրբեջանի և Թուրքիայի ագրեսիվ ձգտումների հետ կապված, ինչպես նաև հաշվի առնելով մեր ռազմական դոկտրինայի պաշտպանական բնույթը՝ հետախույզության դերը անվտանգության ապահովման գործում պահպանելու մեծանուն է: Սրությամբ է դրված հակառակորդի հանկարծակի հարձակման մասին նախազգուշացման համակարգի հիմքերի ստեղծման հարցը. այդպիսի նախազգուշացումն անհրաժեշտ է այն բանի համար, որ երկրի ռազմաքաղաքական ղեկավարությունը կարողանա ժամանակին համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել:

Հակառակորդի նախապատրաստությունը հարձակման՝ անխզելիորեն կապված կլինի քաղաքական, տնտեսական և ռազմական դրոսներում մի շարք համալիր միջոցառումների անցկացման հետ: Այդ միջոցառումների բացահայտումը՝ հնարավորություն է տալիս պարզելու հակառակորդի՝ հարձակմանը անմիջականորեն նախապատրաստվելու սկիզբը իր ամենավաղ փուլում:

Այդ միջոցառումներից են.

— փնված ուժերի փոխադրումը խաղաղ դրությունից պատերազմական դրության,

— օպերատիվ պորամիավորումները պատրաստակալության բարձր աստիճանի հասցնելը,

— ՀՕՊ-ի հերթապահ ուժերի և միջոցների պզալի ուժեղացումը,

— մշտական տեղակայման վայրերից պորամիավորումների փոխադրումը օպերատիվ նշանակության շրջաններ,

— տակտիկական և բանակային ավիացիայի ապակենտրոնացումը,

— պորքերի և պատերազմական ժամանակի գննքի կառավարման կետերի ծավալումը,

— մատակարարման և պահման դաշտային կետերի ծավալումը,

— հակահետախուզական ռեժիմի ուժեղացումը և այլն:

Ռազմական հետախույզության կողմից այդ միջոցառումների բացահայտումը ընդհանուր առմամբ հնարավորություն է տալիս պարզելու հակառակորդի հարձակման նախապատրաստությունը, մի բան, որը մեծ նշանակություն ունի մեր պորքերի մարտական պատրաստության բարձր աստիճանի ապահովման համար:

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ հանկարծակիության ապահովման համար հակառակորդի կողմից հարձակման նախապատրաստությունը կանցկացվի պորավարժության անվան տակ, օպերատիվ և ստրատեգիական ապատեղեկացման, թողարկման միջոցների հետ պուգորդված:

Ռազմական հետախույզությանը ներկայացվող գլխավոր պահանջն է հակառակորդի ագրես-

սիայի կանխման ապահովումը հետևյալ խնդիրների կատարման միջոցով.

— պարզել հակառակորդի կողմից պատերազմի անմիջական նախապատրաստման սկիզբը և երկիրն ու փնված ուժերը խաղաղ դրությունից պատերազմականի փոխադրման ժամկետները,

— տվյալներ ձեռք բերել հակառակորդի ագրեսիայի հետմղման նպատակով պորքերի նախապատրաստման և պլանավորման համար,

— տվյալներ ձեռք բերել մարտական խնդիրների կատարման համար հրամանատարությանը հետախույզական ինֆորմացիայով ապահովելու նպատակով:

Ռազմական հետախույզության համակարգը պետք է համապատասխանի հետևյալ խնդիրների ծավալին և բնույթին.

— խաղաղ ժամանակ՝ օբյեկտիվորեն գնահատել և կանխատեսել իրադրությունը, հավաստիորեն և հիմնավորված ձևով որոշել վտանգի աստիճանը,

— պատերազմական ժամանակ՝ ապահովել պորքերի մարտական հնարավորությունների առավելագույն իրացումը, ինչպես նաև հակառակորդի թիկունքում անցկացնել միջոցառումներ հատուկ հետախույզության ուժերով:

Խաղաղ և պատերազմական ժամանակ ռազմական հետախույզության դերի և պատասխանատվության բարձրացման կապակցությամբ նրա պորամասերը պետք է համալրվեն հետախույզական տեխնիկայով և հատուկ ապառաչվություններով: Հետախույզվող երկրներում օպերատիվ իրադրության համակողմանի ուսումնասիրումը և գնահատումը, այդ երկրների՝ խաղաղ դրությունից ռազմական դրության փոխադրման մեխանիզմի վերլուծությունը, պատերազմի ծագման հավանականության որոշումը և ռազմական հետախույզության խնդիրների ձևակերպումը առաջ են բերում այդ նպատակների համար հատուկ մաթեմատիկական ապահովմամբ էՀՄ-ի կիրառման անհրաժեշտություն: Այդ դեպքում հաշվողական տեխնիկայի կիրառումը պզալիորեն կհեշտացնի և կարագացնի թվարկված խնդիրների լուծումը:

Ստորև բերվում են Թուրքիայում երկրի և փնված ուժերի՝ խաղաղ դրությունից պատերազմական դրության փոխադրման հիմնական հետախույզական հատկանիշները (տես աղյուսակը):

Հաշվի առնելով այն, որ Ադրբեջանի ռազմական դոկտրինայի և ՋՈՒ-ի շինարարության հայեցակարգի մշակմանը, ադրբեջանական բանակի ուսուցմանը ակտիվորեն մասնակցել և մասնակցում են թուրք շատ խորհրդականներ և հրահանգիչներ, ինչպես և այն հանգամանքը, որ թուրք-ադրբեջանական ռազմական համագոր-

ԱՄԵՆՕՐՅԱԼ	ՈԱԶՄԱԿԱՆ ԼԱՐՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՀԱՍՏԱՐԱԿ ՏԱԳՆԱԿ	ՈՒԹԵՂ ՏԱԳՆԱԿ	ՀԱՄԵՆԳ ՀԱՆՈՒՐ ՏԱԳՆԱԿ
<p>Էկոնոմիկա</p> <p>– Ձեռքի և ուսման տեխնիկայի պահանջարկի թողարկում ՁՈՒ-ի հանդերձավորման և արդիականացման համար:</p> <p>Կառավարությունը և բարձրագույն կրթության կառավարման մարմինները:</p> <p>– Կառավարման կառավարական և փնտրական մարմինները աշխատում են խաղաղ ժամանակի սովորական ուժեղացում:</p> <p>Ձինված ուժերը</p> <p>– ՁՈՒ-ի կազմը՝ խաղաղ ժամանակի հաստիքներով: Շտաբներում և վորքերում անցկացվում է պահպանության օպերատիվ և մարտական պատրաստություն:</p> <p>Հերթապահ ուժերը</p> <p>– 8 բոլոր կործանիչներ չհանդիսանալու 5-րդ հանգույցի և գլխավոր 15-րդ հանգույցի պատրաստությամբ (ընդհանուր թվաքանակի 10%-ը):</p> <p>– «Նայկ-Հերկուլես» գնդի 30-րդ հանգույցի կառավարվող հրթիռների (ՁԿՀ) 8 արձակման կայան (ԱՆ) արձակման 30-րդ հանգույցի պատրաստությամբ (ընդհանուր թվաքանակի 25%-ը):</p>	<p>Էկոնոմիկա</p> <p>Ռազմական լարվածության վիճակը տարածվում է միայն ՁՈՒ-ի վրա:</p> <p>Կառավարությունը և բարձրագույն կրթության կառավարման մարմինները</p> <p>– Երկրի ռազմաքաղաքական մարմինների արտապահանջները և շտաբ խորհրդակցությունները:</p> <p>– Շտաբների համարում և դրանց նախապատրաստում պատերազմական ժամանակի կառավարման կետեր տեղափոխվելու, կառավարման կետերի փոխարինում շտաբների օպերատիվ խմբերի կողմից:</p> <p>– Հետախույզական գործողությունների ակտիվացում, հակահետախույզական ուժերի ուժեղացում:</p> <p>– Պատերազմական ժամանակի ստրատեգիայի ակտիվացում ծառայության կազմակերպում:</p> <p>Ձինված ուժերը</p> <p>– Ձորամասերի և ստորաբաժանումների մարտական պատրաստականության բարձրացում, հերթապահ ուժերի ուժեղացում մինչև ՀՕՊ-ի բոլոր կործանիչների 20%-ը և «Նայկ-Հերկուլես» ՁԿՀ-ների ԱԿ-ների 50%-ը:</p> <p>– Տարածքային պահպանության օպերատիվ պահպանում, ակտիվացում և նավային կազմի և դրանց կառավարման կետերի ակտիվացում և նավային կազմի կենտրոնացում պահպանության ստուգում և ճշտում:</p> <p>– Ձորավարժությունների և մշտական տեղաբաշխման վայրերում շտաբների ու վորքերի մարտական պատրաստականության ստուգումների անցկացում:</p> <p>– Կայանային և պահակային ծառայությունների ուժեղացում:</p> <p>– Թուրքիայի ՁՈՒ-ում կառավարման կետերի ակտիվացում և նավային կազմի ակտիվացում:</p> <p>– «Հատուկ վորակ» վորակային կազմի ակտիվացում գործողության մեջ դնելը: Տարածքային ջրերում պաշտպանական ակադեմիաների ստեղծման նախապատրաստական միջոցառումներ:</p>	<p>Էկոնոմիկա</p> <p>– Հակառակորդի կողմից պահվածային ոչնչացման վտանգի կիրառման մասին ծանուցման համակարգի ծավալում:</p> <p>– Ռազմական փոխադրումների համար քաղաքացիական փոխադրամիջոցների ներգրավում:</p> <p>– Առաջավոր շրջանների կառավարման ակտիվացում և նախապատրաստում:</p> <p>– Ռազմական փոստի գործառնման ակտիվացում:</p> <p>– Առևտրական նավերի և նավահանգույցների սարքավորումների էվակուացիան նախապատրաստում:</p> <p>– Ձինվածայինների, կրակային տանիքների անդամների էվակուացիան արտասահմանից:</p> <p>– Երկրում արտակարգ դրության հայտարարում:</p> <p>Կառավարությունը և բարձրագույն կրթության կառավարման մարմինները</p> <p>– Պատերազմական ժամանակի կառավարման կետերի ուժեղացում և նավային կազմի ակտիվացում:</p> <p>– Արտակարգ վիճակում ձինված ուժերի կազմի խմբերի համագործակցում:</p> <p>Ձինված ուժերը</p> <p>– Հերթապահ ուժերի կազմը մինչև ՀՕՊ-ի կործանիչների 50%-ը և «Նայկ-Հերկուլես» ՁԿՀ-ների ԱԿ-ների 75%-ը հասցնելը:</p> <p>– Ձորամասերում ակտիվացում և վորքերի ակտիվացում և նավային կազմի ակտիվացում:</p> <p>– Մասնակի վորակային, անհավասար պահպանության արձակելու դադարեցում:</p> <p>– Մասնակցության և նավային կազմի ակտիվացում և նավային կազմի ակտիվացում:</p> <p>– Ձորերի և նավատորմի ուժերը օպերատիվ նշանակության շրջաններ մտցնելու նախապատրաստման միջոցառումների ակտիվացում:</p> <p>– Ամերիկյան պահեստների ատոմային կինամթերքի մատակարարում Թուրքիայի ՁՈՒ-ի ստորաբաժանումներին:</p> <p>– Տարածքային ջրերում ակադեմիաների տեղադրման ակտիվացում:</p> <p>– Ուժերի և միջոցների ակադեմիաների ակտիվացում:</p>	<p>Էկոնոմիկա</p> <p>– Քաղաքացիական օդային երթևեկության և ծովային նավագնացության վրա կիրառական վերահսկողության սահմանում:</p> <p>– Ռազմական գրաքննության սահմանում:</p> <p>– Սպառնալիքի շրջանների կառավարման ակտիվացում և նախապատրաստում, այն օբյեկտների և միջոցների ոչնչացման նախապատրաստում, որոնք չեն կարող էվակուացվել թիկունք:</p> <p>Կառավարությունը և բարձրագույն կրթության կառավարման մարմինները</p> <p>– Ձորերի կառավարման փոխադրում պատերազմական ժամանակի կառավարման կետին:</p> <p>– Բոլոր շտաբների փոխադրման և նախապատրաստման ակտիվացում:</p> <p>– Պատերազմական ժամանակի կազմի ակտիվացում (օբյեկտների) ծավալման ակտիվացում:</p> <p>– Թուրքիայի ՁՈՒ-ի հանձնում ռազմական գործողությունների թատերաբեմի հարավում ՀՕՊ-ի միջոցով կառավարման ուժերի օպերատիվ ենթակայության:</p> <p>Ձինված ուժերը</p> <p>– ՁՈՒ-ի լրիվ օպերատիվ ծավալում, դրանք պատրաստականության առավելագույն բարձր աստիճանի բերելը:</p> <p>– Հերթապահ ուժերի ուժեղացում՝ մինչև ՀՕՊ-ի կործանիչների 75%-ը, «Նայկ-Հերկուլես» ՁԿՀ-ների ԱԿ-ների 85%-ը:</p> <p>– Միջազգային ջրերում ակտիվ ակադեմիաների տեղադրման միջոցառումների ակտիվացում:</p>	<p>Էկոնոմիկա</p> <p>– Այն բոլոր տրանսպորտային միջոցների և սարքավորումների ոչնչացման նախապատրաստում, որոնք չեն կարող էվակուացվել թիկունք:</p> <p>– ՆԱՏՕ-ի երկրների ակտիվացում և նախապատրաստում գործողություն պատերազմի կարգի միջոցով:</p> <p>Կառավարությունը և բարձրագույն կրթության կառավարման մարմինները</p> <p>– Տնտեսական և ռազմական օբյեկտների ոչնչացման մասին որոշում ընդունելու իրավունքի փոխանցում կատարողական օբյեկտների հրամանատարություններին:</p> <p>Ձինված ուժերը</p> <p>– ՌՕՈՒ-ի կողմից մայրական գործողությունների ակտիվացում՝ դրանք հակառակորդի տարածք փոխադրելով:</p> <p>– Մարտական գործողությունների անսահմանափակ անցկացում սուպերակտիվ կողմից:</p>

ծակցությունը դառնում է ավելի սերտ և մասշտաբային, կարելի է ենթադրել, որ Ադրբեջանում մշակվող՝ երկիրը և վինված ուժերը խաղաղ դրությունից պատերազմականի փոխադրման համար

կարգը կունենա թուրքական համակարգի հետ ընդհանուր գծեր, հասկանալի է՝ հաշվի առած Ադրբեջանի ՁՈՒ-ի և էկոնոմիկայի առանձնահատկությունները:

ՀԱԿԱՕԴԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶՈՐՔԵՐՈՒՄ

ՀԱԿԱՕԴԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶՈՐՔԵՐԸ.

ԴՐԱՆՑ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Գնդապետ Ա. Գ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, ՀՀ ՁՈՒ-ի ՀՕՊ-ի գործերի վարչության պետ

Ներածական դիտողություններ: ՁՈՒ-ի շինարարության հիմքը պաշտպանության համար բավարարության սկզբունքն է: ՁՈՒ-ի կամը, սպառազինության և ռազմական տեխնիկայի քանակն ու որակը խստիվ չափակցվում են ռազմական սպառնալիքի մակարդակի, հակառակորդի ռազմական պատրաստությունների բնույթի և ինտենսիվության հետ:

Յուրաքանչյուր պետության պաշտպանության գործում կարևոր դեր ունեն հակաօդային պաշտպանության վորքերը: Դրանք նախատեսված են օդային հակառակորդի դեմ պայքարի համար և կոչված են թույլ չտալու, որ հարված հասցվի պետության վարչաքաղաքական և տնտեսական կենտրոններին (ջրաններին), պինված ուժերի խմբավորումներին և այլ կարևոր օբյեկտներին:

ՀՕՊ-ի կատարելագործումը կանխորոշվում է օդային հարձակման միջոցների վիճակով և վարճապահման հեռանկարներով ու դրանց մարտական կիրառման եղանակներով:

Ռադիոէլեկտրոնային և հրթիռային տեխնիկայի բնագավառի խոշոր նվաճումները ժամանակակից գիտատեխնիկական հեղափոխության պայմաններում և օդային հարձակման ու հակաօդային պաշտպանության միջոցների մշտնջենական հակամարտությունը հանգեցրին ՀՕՊ-ի որակական մի նոր միջոցի՝ կառավարվող պենիթային հրթիռների, ստեղծմանը: Ունենալով հրաձգության մեծ արդյունավետություն և ավիացիայի թռիչքի բարձրությունների ու արագությունների ամբողջ դիապազոնում նրա դեմ պայքարելու ունակություն՝ պենիթային հրթիռային վորքերի վորամիավորումներն ու վորամասերը դարձան ՁՈՒ-ի խմբավորումների և օբյեկտների հակաօդային պաշտպանության հիմքը:

ԽՍՀՄ-ում առաջին պենիթային հրթիռային Ս-25 համակարգի ստեղծումը տեղի ունեցավ 1950 թ. օգոստոսին: 1952 թ. դարձավ նոր տիպի վորքերի՝ պենիթային հրթիռային վորքերի, ստեղծման տարեթիվ: Դրանից շատ չանցած 1955 թ. մայիսին այդ համակարգն ընդունվեց ԽՍՀՄ ՀՕՊ-ի սպառազինության մեջ (համակարգն իրացվեց ստացիոնար տարբերակով և նախատեսված էր Մոսկվայի պաշտպանության համար):

1957 թ. դեկտեմբերին վորքերի սպառա-

զինության մեջ ընդունվում է շարժունակ ՁՀՀ ՍԱ-75 («Դվինա») համակարգը, ապա և՛ նրա ձևափոխված տեսակները՝ Ս-75 («Դեսնա»)՝ 1959 թ., Ս-75Մ, Ս-75Վ («Վոլխով»)՝ 1961 թ.:

Նույն 1961 թ. սպառազինության մեջ ընդունվում են նոր համակարգեր՝ ՁՀՀ Ս-125, Ս-125Մ («Նևա»), որոնք ուժեղացնում են օբյեկտների պաշտպանությունը ցածր և խիստ ցածր բարձրություններում: Ձենիթային հրթիռային հրետանուն և ՀՕՊ-ի ավիացիայի հետ միասին դարձան ՀՕՊ-ի վորքերի հիմնական վորատեսակները:

Միջին և ցածր հեռահարության պենիթային համակարգերի արդիականացման հետ միաժամանակ աշխատանքներ էին տարվում հեռահար գործողության համակարգի ստեղծման ուղղությամբ: 1967 թ. սպառազինության մեջ է մտնում Ս-200 («Անգարա») համակարգը, իսկ 1969 թ.՝ Ս-200Վ («Վեգա»): Ցամաքային վորքերի ՀՕՊ-ի համար ընդունվում են տարբեր նշանակության շարժունակ ՁՀՀ-ներ՝ «Կրուգ»՝ 1965 թ., «Կուբ»՝ 1967 թ., «Օսա-ԱԿ»՝ 1972 թ., «Ստրելա-1»՝ 1968 թ.:

70-ական թվականների վերջերին և 80-ական թվականների սկզբներին ստեղծվեցին Ս-300 ՊՏ, Ս-300 ՊՄՈՒ, Ս-300Վ, «Բուկ», «Տոր», «Տուևգուկա», «Ստրելա-10», «Իզլա» համակարգերի առաջին նմուշները, և դա իրենով նշանավորեց մի նոր փուլի սկզբնավորում պենիթային հրթիռային վորքերի վարճապահման մեջ:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ավարտից հետո ԱՄՆ-ը և Մեծ Բրիտանիան պահպանեցին իրենց թվակազմով հսկայական ռազմաօդային ուժեր: Այդ հանգամանքը պայմանավորեց ՀՕՊ-ի հանդերձավորումը նոր ռեակտիվ կործանիչներով՝ ՄԻԳ-15, ՄԻԳ-17, ՄԻԳ-19, որոնց մի զգալի մասը ունի ռադիոլոկացիոն կցումներ: Հետագայում ՀՕՊ-ի կործանիչ ավիացիան համարվեց տեխնիկայի այնպիսի նմուշներով, ինչպիսիք են՝ ՄԻԳ-21, ՄԻԳ-23, ՄԻԳ-25, ՄԻԳ-31, ՍՈՒ-15, ՍՈՒ-17, ՍՈՒ-19, ՍՈՒ-27 և այլն: Հանդես եկան ռադիոտեխնիկական վորքերը որպես ՀՕՊ-ի վորատեսակ, որոնք ունենին օդային հակառակորդի հայտնաբերման ռադիոլոկացիոն միջոցներ (Պ-12 և այլն, այնուհետև՝ Պ-40, 5Ն87 և ապա՝ 19ժ6, 55ժ6 և այլն), կառավարման բազ-

մազան ավտոմատացված համակարգեր և այլ տեխնիկա:

ՀՕՊ-ի գորքերի կազմը և նշանակությունը:

ՀՕՊ-ի գորքերը նախատեսված են, ինչպես արդեն նշվել է վերը, օդային հակառակորդի դեմ պայքարի համար, պաշտպանելու համար պետության վարչաքաղաքական կարևոր կենտրոնները, արդյունաբերական-տնտեսական շրջանները, ՁՈՒ-ի խմբավորումները, ռազմական և այլ կարևոր օբյեկտները հակառակորդի ավիաչիայի հարվածներից:

Խաղաղ ժամանակ դրանք մարտական հերթապահություն են անում պետական սահմանի օդային տարածքը պահպանելու համար՝ կանխելով նրա խախտումները: ՀՕՊ-ի գորքերի կազմի մեջ, որպես կանոն, մտնում են զենիթահրթիռային գորքերը (ՋՀՋ), ՀՕՊ-ի ավիացիան, ռադիոտեխնիկական գորքերը (ՌՏՋ), ինչպես նաև հետախուսության, ռադիոէլեկտրոնային պայքարի, կապի և այլ հատուկ միջոցներ, պորամասեր և ստորաբաժանումներ:

Ձենիթահրթիռային գորքերը, որոնք ՀՕՊ-ի

համակարգում կազմում են հիմնական հարվածային ուժը, ոչնչացնում են հակառակորդի օդային հարձակման միջոցները (ՕՀՄ) խոցման գոտիների սահմաններում:

Ձենիթահրթիռային գորքերի սպառազինության մեջ մտնում են զենիթահրթիռային համալիրները և համակարգերը(ՋՀՀ):

ՀՕՊ-ի ավիացիան, լինելով ՀՕՊ-ի գորքերի

հիմնական շարժունակ ուժը, պաշտպանվող օբյեկտներից առավելագույն հեռավորության վրա ոչնչացնում է հակառակորդի օդային միջոցները: ՀՕՊ-ի ավիացիայի սպառազինության մեջ կան ՀՕՊ-ի կործանիչ ինքնաթիռներ, մարտական ուղղաթիռներ, հատուկ (ռադիոէլեկտրոնային պայքարի համար) և այլ ինքնաթիռներ և ուղղաթիռներ:

Ռադիոտեխնիկական գորքերը օդային հակառակորդի

մասին ինֆորմացիայի հիմնական աղբյուրն են: Նրանք կատարում են հակառակորդի ռադիոլուկայիոն հետախուսություն և ինֆորմացիա են տալիս օդային հարձակման սկզբնական մասին, մարտական ինֆորմացիա են տալիս զենիթահրթիռային գորքերին, կործանիչ ավիացիային, ՌԵՊ-ի ստորաբաժանումներին և ինֆորմացիա են տալիս մարտական կառավարման համար, հսկողություն են իրականացնում յուրային ավիացիայի թռիչքների և բոլոր գերատեսչությունների օդանավերի կողմից օդային տարածության օգտագործման կանոնների պահպանման նկատմամբ:

Ռադիոտեխնիկական գորքերի սպառազին-

ություն մեջ մտնում են ռադիոլուկայիոն համալիրներ (ՌՀՀ) և կայաններ (ՌԿ):

Ժամանակակից պայմաններում ՀՕՊ-ի կառուցման առանձնահատկությունները:

Ներկայումս, երբ օդային պայքարի ելքը որոշիչ ազդեցություն է ունենում որպես ամբողջություն վերցված զինված հակամարտության վրա, ՀՕՊ-ը դառնում է պետության անվտանգության ապահովման համակարգի կարևորագույն տարրերից մեկը:

ՀՕՊ-ի ուժերի և միջոցների ծավալումը առաջին

հերթին պետք է որոշվի, ՁՈՒ-ի մյուս հարձակողական և պաշտպանական բաղադրամասերի հետ համատեղ, ագրեսիայի նկատմամբ արդյունավետ հակազդման, նրա կանխման խնդիրներով: Գոյություն ունեցող ռազմաքաղաքական և տնտեսական պայմաններում այդպիսի խնդիրների լուծումը շատ բարդ գործ է և, ինչպես ցույց է տալիս վերլուծությունը, ՀՕՊ-ի համակարգի կառուցման նկատմամբ հիմն մոտեցումների հիման վրա արդեն անհնար է: Հաշվի առնելով պետության գեոռազմավարական դիրքը, նրա տարածքի չափերը և սահմանների երկարությունը, ինչպես նաև առկա տեխնիկան, սպառազինությունը և մարդկային ռեսուրսները՝ պետք է հրաժարվել նախօրոք ձևավորված հավասարաչափ ամուր պաշտպանությունից, շեշտը դնել նրա ճկունության վրա, ինչը ենթադրում է խաղաղ ժամանակ կոնֆլիկտների շրջաններում նվազագույն քանակով ՀՕՊ-ի ուժեր պահել, ինչպես և համարժեք ռեակցիա ցուցաբերել պետության նկատմամբ սպառնալիքի ուժեղացման դեպքում: Մեր կարծիքով այս մոտեցումը առավել նպատակահարմար է, քանի որ հնարավորություն է տալիս սահմանափակ ռեսուրսների պայմաններում առավել ռացիոնալ օգտագործել ուժերը և միջոցները:

Շարադրվածը հիմք է տալիս պնդելու, որ

ՀՕՊ-ի գորքերը՝ որպես օդային պաշտպանության գլխավոր բաղադրամաս, խաղաղ ժամանակ կարող էին ներառել պետության սահմանամերձ շրջաններում, առավել վտանգավոր ուղղություններում ծավալված գորքերի (ուժերի) խմբավորումներ, պետության ներքին շրջաններում գորքերի (ուժերի և միջոցների) խմբավորումներ, որոնք լուծում են օդային տարածքի հսկողության և պրովոկացիաների կանխման խնդիրները, ՀՕՊ-ի շարժունակ ռեզերվներ, սպառազինության և ռազմական տեխնիկայի անհրաժեշտ պաշարներ: Սահմանամերձ շրջաններում ՀՕՊ-ի գորքերի խմբավորումները ՁՈՒ-ի հարվածային բաղադրամասերի հետ համատեղ պետք է ապահովեն պաշտպանությունը դրսից եկող ագրեսիա-

յից՝ էլ ներով խաղաղ ժամանակ ծավալված ուժերի խմբավորումների կիրառման հաշվարկից:

ՀՕՊ-ի շարժունակ ռեզերվների կազմի մեջ կարող են մտնել՝ սահմանված ժամկետներում փորաշարժ իրականացնելուն մշտապես պատրաստ ստորաբաժանումների նախօրոք և նպատակաուղղված ձևով ստեղծված ռեզերվները (տեղակայվում են ինչպես սահմանամերձ շրջաններում, այնպես էլ պետության ներքին շրջաններում), ինչպես նաև պաշտպանության նախարարի հրամանով ՀՕՊ-ի խմբավորումների կազմից առանձնացվող ուժերը կայուն իրադրությանը բնութագրվող սահմանամերձ շրջաններում: Այս կամ այն ուղղության վրա փոքրերի խմբավորումների ուժեղացման համար ՀՕՊ-ի ռեզերվների ներգրավման մասշտաբները պետք է որոշվեն ռազմավարական իրադրության վարգայման բնույթով:

Շարժունակ ռեզերվը պետք է կազմված լինի այնպիսի բռնող ավիացիոն էսկադրիլիաներից, որոնք ունեն մարտական ապահովման անհրաժեշտ ստորաբաժանումներ, ինչպես նաև ստորաբաժանումներ, որոնք ուժեղացված են շարժունակ զենիթահրթիռային համալիրներով, հետախույզության, կառավարման և ապահովման համակարգերով:

Հաշվի առնելով ռազմական կոնֆլիկտների (պատերազմների) բնույթը, ինչպես նաև ներգրավվող ուժերի մասշտաբները, մարտական գործողությունների տարածքային թափը, օդային հարձակման միջոցներով իրականացվող նպատակները և խնդիրները՝ շարժունակ ռեզերվների հիմք պետք է դարձնել ավիացիոն ստորաբաժանումները: Գրանց օգտագործումը՝ որպես շարժունակ հակաօդային պաշտպանության գըլխավոր միջոցի, հնարավորություն է տալիս առաջադրված խնդիրներին հասնելու ավելի փոքր ուժերով, պայմանով, որ ապահովված լինեն հետախույզության խոր և ծավալուն տեղեկատվությունը, պաշտպանության կայունությունը, ավիացիայի գոյատևումը օդանավակայաններում և օդում, օդաչուական ու ինժեներական անձնակազմերի պատրաստակալության բարձր մակարդակը: Բացի դրանից, փորձը ցույց է տալիս, որ այնպիսի մի խնդիր, ինչպիսին է սահմանամերձ գոտու պաշտպանությունը, հատկապես այնպիսի պայմաններում, երբ հնարավոր հակառակորդի հարվածային ավիացիայի բազմավորման օդանավակայանները

մոտ են տեղաբաշխված և երբ անհրաժեշտ ժամանակ չկա կործանիչ ավիացիայի պահանջվող ուժերը մարտի մեջ մտցնելու համար, կարող է առավել արդյունավետ լուծվել զենիթահրթիռային փոքրերի կողմից: Ուստի ՀՕՊ-ի ռեզերվների կազմի մեջ ՁՀՁ ստորաբաժանումներ մտցնելու անհրաժեշտությունը կասկած չի հարուցում, չնայած այն դժվարություններին, որոնք կապված են այդ ստորաբաժանումները մի տարածաշրջանից մյուսը տեղափոխելու և նոր շրջանում մարտական գործողությունների նախապատրաստելու հետ, որ արվում է կարևոր օբյեկտների պաշտպանման հնարավորությունները մեծացնելու համար: Օդային հարձակման միջոցների խմբավորումների ավելացման չափերի ու ժամկետների առումով հակառակորդի ունեցած լայն հնարավորությունների դեպքում ավելի խիստ են դառնում ռեզերվի տեղափոխմանն ու ծավալմանը ներկայացվող պահանջները: Ուստի, մեր կարծիքով, ՁՀՁ ստորաբաժանումների կազմում նպատակահարմար է օգտագործել գլխավորապես խիստ շարժունակ զենիթային հրանոթահրթիռային համալիրներ: Դա հնարավորություն կտա ոչ միայն կրճատելու ռեզերվի տեղափոխման ժամկետները, այլև զգալիորեն բարձրացնելու ՀՕՊ-ի տարածաշրջանային խմբավորումների կենսունակությունը և, ընդհանուր առմամբ, մարտական կայունությունը:

Հնարավոր կոնֆլիկտների շրջաններում ՀՕՊ-ի ռեզերվի շարժունակ ստորաբաժանումների առավել արդյունավետ կիրառման նպատակով անհրաժեշտ է էլ ավելի կատարելագործել հետախույզության և կառավարման համակարգերը սահմանամերձ շրջաններում, այն հաշվով, որ դրանք ի վիճակի լինեն զգալիորեն ավելացնել կառավարվող և հետախույզական ու մարտական ինֆորմացիա ապահովող օբյեկտների քանակը պատերազմական գործողություններ սկսվելու դեպքում (պահեստավորել կապի ուղիներ, հաշվողական հպորություններ և այլն):

Այսպիսով, ՀՕՊ-ի հպոր, մարտունակ և շարժունակ այնպիսի ռեզերվների ստեղծումը և կիրառումը, որոնց մեջ մտցված լինեն կործանիչներ, շարժունակ զենիթահրթիռային համալիրներ, հետախույզության և կառավարման համակարգեր, դառնում են ՀՕՊ-ի վարգայման առաջնային ուղղություններ, ժամանակակից պայմաններում ՀՕՊ-ի խնդիրների լուծման առավել ռայիոնալ եղանակ:

ՀՕՊ-ի ՈՐՈՇ ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԾԵՐԸ *

ՇԻԼԿԱ ԶԻԿ-23-4

Պ-18 (ՈՒ-131) ՈԱԴԻՈՒՈՎԱԾԻՈՆ ԿԱՅԱՆ

Ներկայումս մոտոհրաձգային փորամիավորումների և փորամասերի վենիթային ստորաբաժանումների սպառազինություն մեջ կան վենիթային հրետանային համալիրներ, բազմափող, արագաձիգ վենիթային ինքնազնայ կայանքներ (ԶԻԿ):

ՇԻԼԿԱ ԶԻԿ-23-4-ը նախատեսված է ըստ նշանացույցի տվյալների կամ ինքնուրույն կերպով ինքնաթիռներ և ուղղաթիռներ հայտնաբերելու, ճանաչելու և ոչնչացնելու համար:

Կայանքի կառուցվածքային առանձնահատկությունները հնարավորություն են տալիս այն օգտագործելու վերերկրյա թեթևազրահ նշանակետերի դեմ մինչև 2000 մ հեռավորության վրա պայքարի համար: Բացի դրանից կայանքը կարելի է օգտագործել ինչպես բաց տեղանքում, այնպես էլ թեթև ծածկերի հետևում հակառակորդի կենդանի ուժի, կուտակումների խոցման համար:

ՇԻԼԿԱ ԶԻԿ-23-4-ը բաղկացած է հետևյալ հիմնական մասերից և մեխանիզմներից.

— ՌԱՀ-2 ռադիոսարքի համալիր՝ 1 ՌԱ33 ռադիոլուկային կայանով,

- հաշվիչ-վճռող սարք(ՀՎԱ),
- վենիթային ավտոմատ թնդանոթներ,
- նշանատու շարժակներ, 2x2 ուժային շարժակներ,
- կապի միջոցների ՌՄ-575 թրթուրավոր մեքենա:

ՇԻԼԿԱ ԶԻԿ-23-4-ը ապահովում է հետևյալ գործունեությունը.

1. Հրաձգություն օդային նշանակետերի վրա հետևյալ պայմաններում.

- նշանակետի թռիչքի արագությունը՝ մինչև 450 մ/վրկ
- հեռավորությունը՝ մինչև 2500 մ
- բարձրությունը՝ մինչև 1500 մ
- ընթացքից՝ ԶԻԿ-ի շարժման արագությունը՝ մինչև 25 կմ/ժամ

— իրանի թեքությունը՝ մինչև 10°

2. Օդային և վերերկրյա նշանակետերի վրա հրաձգության ռեժիմը.

- դանդաղաշարժ նշանակետերի վրա կարճ կրակահերթեր մինչև 10 կրակոց
- արագաշարժ նշանակետերի վրա երկար կրակահերթեր մինչև 50 կրակոց
- վերերկրյա նշանակետերի վրա կարճ կրակահերթեր մինչև 10 կրակոց

3. Հրաձգության տեսիլը.

- 4 ավտոմատներից՝ մինչև 3400 կ/րոպեում
- 1 ավտոմատից՝ մինչև 350 կ/րոպեում
- մարտալրակավը՝ 2000 կրակոց
- վերևի ավտոմատների համար՝ 480 կրակոց
- ներքևի ավտոմատների համար՝ 520 կրակոց

4. Վառելիքի ծախսը.

— ԳՀ-ՎՄ1 գազատուրբինային շարժիչի աշխատանքի դեպքում՝ 71 կգ/ժ դ.վ.

— 6Վ1 շարժիչի աշխատանքի դեպքում (1700 պտտ/վրկ)՝ 36 կգ/ժ դ.վ.

— ՌԱԿ-ով նշանակետի հայտնաբերման առավելագույն հեռավորությունը՝ 20 կմ:

5. Մարտական դրության փոխադրելու ժամանակամիջոցը.

— ՌԱՀ-2-ի օգտագործումով կրակելու դեպքում՝ մինչև 5 րոպե

— փոփոխվող նշանացույցի օգտագործումով կրակելու դեպքում՝ մինչև 1,5 րոպե:

Պ-18 ՌԱԿ-ն նախատեսված է թռչող սպարատների հայտնաբերման, նրանց ընթացիկ կորդինատների և պետական պատկանելության որոշման համար: Կարող է աշխատել շրջակա միջավայրի -50-ից մինչև +50 ջերմաստիճանի և քամու 35 մ/վրկ արագության պայմաններում:

ՄԻԳ-21 տիպի միայնակ ինքնաթիռի հայտնաբերման հեռավորությունը՝ Բ՝ 100-500-1000-5000-10000 մ, Հ՝ 25-40-65-110-180 կմ:

ՌԱԿ-ում նախատեսված են տարածքի շրջահայման հետևյալ ռեժիմները.

անտենայի թեքությունը՝ -5°-ից մինչև +15°:

Ակտիվ խանգարումներից ՌԱԿ-ի պաշտպանվածությունը ուժեղացնելու համար օգտագործվում է սենտական երեք հաճախակալության վրա կայանի վերադրողման համակարգը, վերադրողման ժամանակը՝ 7 վայրկյան:

Կոհերենտ-փոխատույնից ապարատուրան կայանի ամպլիտուդային ալիքը պաշտպանում է տարածմանակյա իմպուլսային խանգարումներից:

Փոխանցիչի վերադրողման ձայնածավալը՝ 150-170 մից:

Փախանցիչի իմպուլսային հյորությունը՝ 80 կվտ-ից ոչ պակաս:

Ընդունիչի սգայունակությունը՝ 4 կվտ-ից ոչ պակաս:

Կայանի օգտագործվող հյորությունը՝ 8 կվտ:

Ըստ հեռավորության բոլորածիր շրջահայման ինդիկատորի մասշտաբը՝ 90, 180 և 300 կմ:

Անտենայի պտտման արագությունը՝ 2,4 և 6 պտ/րոպե:

Անձնակազմի կողմից ՌԱԿ-ի ծավալման և հավաքման ժամանակը՝ 1 ժամից ոչ պակաս:

ՍՈՒ-25Տ ԳՐՈՀԻՉ

ԱՊՀ երկրների ավիացիայի կողմից լայնորեն օգտագործվող ՍՈՒ-25-ի բազայի վրա ստեղծվել է նոր ՍՈՒ-25Տ գրոհիչ: Ինքնաթիռի կառուցվածքում իրացված է Աֆրանստանում ՍՈՒ-25 գրոհիչների մարտական կիրառման փորձը. ամրացվել է ֆուլգայթի կենտրոնական մասը, սգայողներ և ինքնաթիռի ինժեներական մասերի սիգնալային համակարգը:

ՍՈՒ-25Տ-ի վրա տեղադրված են երկու Ռ-195 տուրբինախրթիցային շարժիչներ, որոնք ունեն ելակետային շարժիչների համեմատությամբ ավելի մեծ քաշը:

Ունի ինքնաթիռի կառավարման մեքենայացված համակարգ, որը հնարավորություն է տալիս բարդ օդերևութաբանական պայմաններում, օրվա ցանկացած ժամին բարձր ճշտությամբ դուրս գալու նշանակետի վրա:

Գրոհիչը օժտված է Ի-251 նշանացույցային համալիրով, որը նախատեսված է փոքրաչափ նշանակետերի (տանկեր, ավտոմեքենաներ, ՌԱԿ, ԶՀՀ և այլն) ավտոմատ ճանաչման և ավտոռեգիստրման, նշանացույցման և կառավարվող հրթիռների ավտոմատ նշանառման համար: Համալիրի մեջ մտնում են ցերեկային օպտիկական-էլեկտրոնային ՇԼԿԱ՝ համակարգը, որը հեռուստատեսային ալիքները ներառում է 6-23 աւգամ մեծացված, ինչպես նաև լայնաբային հեռաչափ-նշանացույց:

Գիշերը գործելու համար համալիրը լրացվում է «Մերկուրի» ինժեռակարմիր հեռուստատեսային համակարգով: Ցերեկային ալիքի հեռուստատեսային համակարգի կողմից նշանակետի հայտնաբերման և բռնման հեռավորությունը 10 կմ է, իսկ գիշերայինի դեպքում՝ փոքր-ինչ պակաս:

*Նյութերը պատրաստել են՝ փոխգնդապետ Վ. Կարդանը, գնդապետ Բ. Տոնյանը, գնդապետ Ա. Սարգսյանը, գնդապետ Վ. Գրիգորյանը:

Ինքնաթիռը ավտոմատորեն մտնում է նշանակետի շրջանը: Նրանից 10 կմ հեռավորության վրա գործողության մեջ է դրվում նախօրոք հարկավոր ուղղությամբ ուղղորդված հեռուստատեսային համակարգը, դրանից հետո օդաչուն հսկողություն է իրականացնում նշանակետի ընտրության և բռնման վրա, որից հետո համակարգն անցնում է ավտոմատ ուղեկցման: Օդաչուի կողմից համապատասխան մարտական կոճակի սեղմումից հետո համակարգը իրականացնում է անհրաժեշտ վիճակները ընտրություն և բաց է թողնում դրանք: Նշանակետի վրա առաջին փորձից հետո ինքնաթիռը կարող է ավտոմատ ռեժիմով իրականացնել երկրորդ փորձ:

Փորձագետների գնահատմամբ, Ի-251 նշանակույցային համակարգով ՍՈՒ-25S ինքնաթիռը 5-6 տարով առաջ է օտարերկրյա համանման ինքնաթիռներից:

ՍՈՒ-25S-ի պաշտպանական միջոցների մեջ մտնում է ՌԿ-ների ռադիոտեխնոլոգիային հետախուզման, ճանաչման, ճնշման ու խոցման և ինֆրակարմիր ու ռադիոլուկային ուղղորդում ունեցող հրթիռների մեջ խոչընդոտների հարուցման համակարգը: Ինքնաթիռում տեղադրված է ԻԿ 192 ակնաստներով և դիպոլային անդրադարձիչներով բեռնարկղեր, ինչպես նաև ինֆրակարմիր (ԻԿ) խոչընդոտների գններատոր գրոհիչի պոչի մասում:

Սպառազինության տիպային լրակազմը՝ 16 կառավարվող «Վիխր» հրթիռ:

ՍՈՒ-25S ինքնաթիռի բնութագրերը.

Ռեների բացվածքը՝ 15,33 մ

Ինքնաթիռի երկարությունը՝ 14,52 մ

Բարձրությունը՝ 5,20 մ

Առավելագույն թռիչքային փակվածը՝ 19500 կգ

Վառելիքի փակվածը՝ 3340 կգ

Առավելագույն մարտական ծանրաբեռնվածությունը՝ 4360 կգ

Կախման կետերի քանակը՝ 10

Առավելագույն արագությունը՝ 950 կմ/ժամ

Մարտական կիրառման բարձրությունների դիապազոնը՝ 30 - 5000 մ

Գործնական առաստաղը՝ 10000 մ
2000 կգ մարտական ծանրաբեռնվածությամբ գործողության շառավիղը.

գետնի մոտ՝ 400 կմ

բարձրության վրա՝ 700 կմ

Կախովի բաքերով տեղից տեղ քշելու հեռավորությունը՝ 2500 կմ

Գետնի վրա թափավազքի և վաղընթացի երկարությունը՝ 600 - 700 մ:

ՕԿԻՅՈՆ ՀԱՐՁԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Ֆ-4-ը Մակդոնեյ Դուգլաս (ԱՄՆ) ֆիրմայի բազմանպատակ կործանիչ-ումբակոծիչ է՝ նախատեսված ամեն եղանակի համար:

Թողարկվում է 1960 թ-ից: Ունի մի քանի ձևափոխություն, գտնվում է ԱՄՆ-ի, Մեծ Բրիտանիայի, Թուրքիայի, Իրանի և այլ երկրների սպառազինության մեջ:

Տակտիկական-տեխնիկական բնութագրերը (SSF).

Անձնակազմը՝ 2 մարդ

Թռիչքի արագությունը.

առավելագույնը՝ 2350 կմ/ժամ

գետնի մոտ (բարձրությունը՝ 300 մ)՝ 1470 կմ/ժամ

կրեյսերայինը՝ 940 կմ/ժամ

Ուղղահայաց արագությունը՝ 8540 մ/րոպե

Թռիչքի հեռավորությունը՝ 4023 կմ

Մարտական շառավիղը (2600 կգ ծանրաբեռնվածությամբ)՝ 885 կմ

Գործնական առաստաղը՝ 18900 մ

Ռմբային ծանրաբեռնվածությունը՝ 7250 կգ

Սպառազինությունը.

20 մմ «Վուլկան» հրանոթ՝ 1

կառավարվող հրթիռներ «Սպարոու»՝ 8

Սայդվինդեր «Բուլբապ»՝ 4:

СТРАТЕГИЯ

ВОЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ АРМЕНИИ

Генерал-лейтенант Н. Г. ТЕР-ГРИГОРЬЯНЦ, первый заместитель Министра обороны РА

На протяжении многовековой истории перед Арменией стояла проблема обеспечения собственной безопасности. Нередко под воздействием внутренних и внешних обстоятельств она приобретала особую остроту. Несмотря на происходящие в настоящее время события, в Армении и за ее пределами имеются некоторые позитивные изменения. Сегодня, когда имеет место военное соприкосновение с сопредельными государствами, военный аспект обеспечения безопасности страны занимает особое место в деятельности государства. Ход событий в регионе, перемены в мире и внутри страны, неоднозначность происходящих процессов заставляют политическое и военное руководство Республики Армения уделять пристальное внимание вопросам обеспечения национальной безопасности, составными частями которой являются политическая, экономическая, военная, правовая, экологическая и другие виды безопасности, деятельность в сфере которых направлена на защиту личности, общества и государства в целом от внешних угроз.

В предлагаемой статье рассматриваются вопросы, касающиеся военной безопасности, однако тесная взаимосвязь всех видов национально-государственной безопасности заставляет обратить внимание и на отдельные аспекты других ее составляющих.

Возможность познания сути военной безопасности именно теперь обуславливается качественно новым отношением нашего государства к проблемам войны и мира, конфликтной ситуацией на границе с Азербайджаном, борьбой народа НКР за свою независимость, территориальную целостность, за свое будущее. В настоящее время главной задачей внешней политики страны является прекращение конфронтации с соседней страной, предотвращение войны и поиск политических решений конфликтных ситуаций. Постулат о том, что война — одно из самых страшных бедствий на Земле и что она должна быть исключена

из жизни общества, возведен у нас в ранг Закона. Однако существуют причины, приводящие к межгосударственным конфликтам, которые испокон веков разрешались военной силой. В настоящее время большинство государств мира обладает достаточно сильными армиями, в нашем регионе такими государствами являются Турция, Иран и Азербайджан. Поэтому исключение войны из арсенала средств достижения политических целей было бы идеализмом и близорукостью.

Безопасность традиционно определяется как "положение, при котором не угрожает опасность кому-нибудь, чему-нибудь". Теперь термин "безопасность" обозначает не только отсутствие опасности как таковой, но и состояние, степень защищенности объекта (субъекта) в случае возникновения угрозы. Основываясь на содержании и структуре такого понимания, а также специфики угрозы, военную безопасность целесообразно определить как состояние защищенности жизненно важных интересов государства, общества и личности от внешних и внутренних военных угроз. В этом определении состояние защищенности предполагает способность субъекта безопасности (в первую очередь государства) не только предотвращать, но и успешно отражать военное нападение, если оно будет совершено.

Обеспечение военной безопасности РА достигается комплексом мер, проводимых в политической, военной, экономической, социальной и других областях государственной деятельности.

Роль внешнеполитических структур в этом комплексе состоит: во-первых, в выявлении путей ослабления существующих или возникающих межгосударственных и других противоречий, обострение которых приводит к напряженности военно-политической обстановки; во-вторых, в налаживании и укреплении дружеских связей со странами, которые могли бы стать союзниками в случае угрозы нашему государству,

военной агрессии или в ходе уже развязанной войны; в-третьих, в локализации возникающих конфликтных ситуаций политическими средствами.

Роль экономики в обеспечении безопасности страны чрезвычайно велика. От ее возможностей зависит военный потенциал государства, выражающийся в способности содержать вооруженные силы необходимой численности и качества как в мирное время, так и в ходе войны, снабжать их необходимым вооружением, техникой и материальными ресурсами.

Прямое влияние на состояние военной безопасности оказывают существующие в государстве системы обучения, правовое и нравственное воспитание народа. От них в значительной мере зависит отношение населения Армении к своему прошлому и настоящему, готовность к самопожертвованию во имя национальных интересов Отечества.

Роль правовых структур государства в обеспечении военной безопасности весьма значительна, так как они участвуют в законодательской деятельности по вопросам обороны страны и призваны добиваться неукоснительного выполнения принятых законов и других правовых актов.

Основой силовых структур системы военной безопасности государства являются Вооруженные Силы Армении, которые должны быть готовы к выполнению двух основных функций: сдерживанию агрессора от попытки осуществить военное нападение и его разгрому, если все же нападение произойдет.

Приоритетная роль армии в системе военной безопасности нашего государства диктует необходимость объективного анализа ее возможностей выполнять свое предназначение, особенно сегодня, когда Азербайджан при поддержке Турции и ряда других стран осуществляет военные провокации на наших границах, посягает на нашу территориальную целостность, на жизнь наших граждан и пытается подавить стремление населения НКР к свободе, прибегая к геноциду.

О военной опасности для Армении. Защищенность любого государства от военного нападения в основном зависит от боевой мощи его вооруженных сил и страны в целом. Постоянное поддержание ВС на

максимальном уровне в ряде государств нередко приводило к перенапряжению и одностороннему развитию экономики, а также к глубоким социальным потрясениям. Известно, что одна из главных причин распада многих великих держав состояла в непомерности военных расходов, ложившихся тяжким бременем на плечи населения. В подобном положении оказался и Советский Союз.

Сейчас, в условиях ослабления международной напряженности в мировом масштабе, но возрастания ее в нашем регионе, демонстрации миролюбия нашего государства, испытывающего серьезные экономические трудности, в основу военной безопасности Армении временно может быть положен принцип адекватности боевой мощи наших ВС военной угрозе извне. Нарастание экономического потенциала Армении должно распространяться и на элементы ее военной мощи. Принцип военной безопасности целесообразно трансформировать в доктринальное требование поддержания боевой мощи и боевой готовности ВС РА на уровне, обеспечивающем сдерживание и отражение агрессора. Реализация указанного принципа должна сопровождаться непрерывным отслеживанием и прогнозированием военно-политической обстановки в регионе с определением степени военной опасности, угрожающей нашему государству.

Существует ли военная опасность для Армении сейчас, а если существует, то каков ее уровень? На первую часть вопроса можно дать однозначный ответ — да, существует.

Наблюдается переплетение и столкновение национально-государственных интересов Армении и сопредельных с ней стран. Борьба за выживание нации, за независимость, территориальную целостность и неприкосновенность НКР и РА вызывает определенные меры сопротивления со стороны окружающих нас стран путем решения проблемы военной силой, блокадой страны, стремлением задушить народ, используя неблагоприятное геополитическое положение Армении. Все это постоянно будет вызывать обострение противоречий, чреватых конфронтацией и постоянными военными конфликтами.

В глобальном масштабе мир изменился,

есть стремление враждующих ранее держав решать спорные вопросы путем переговоров.

Однако не все происходит так, как этого хотелось бы народам Армении, России, да и всей мировой общественности. Нередко приходится сталкиваться с тем, что ведущие государства мира — США и некоторые другие страны НАТО, пренебрегают своими политическими декларациями. В частности, США, когда им это выгодно, "без стеснения" опираются на военную силу как главное средство обеспечения господствующего положения в мире. НАТО содержит свои ВС в высокой степени боевой готовности, тогда как ВС Варшавского Договора больше нет. НАТО проводит крупные военные учения, на которых отрабатываются вопросы стратегического развертывания и ведения боевых действий на флангах блока в начальный период войны, имея ввиду то, что главной зоной риска являются страны бывшего СССР, особенно Россия. Здесь очень важную роль играет Турция (член НАТО), она не упускает случая для достижения роли регионального лидера, особенно после распада СССР. По оценке американских экспертов в жизнь реально воплощается план создания на Юге широкомасштабного регионального политического союза во главе с Турцией. Практические шаги в этом направлении Турцией уже сделаны, ряд бывших республик СССР заключили с ней экономические соглашения, например, Узбекистану предоставлен заем в 500 млн. долларов на весьма выгодных для него условиях, Казахстану - 200 млн., Киргизии - 75 млн. Начата подготовка национальных офицерских кадров для азербайджанской армии. Сложность военно-политической обстановки усугубляется столкновением интересов Турции, Ирана, Пакистана, Афганистана, России. Кроме того, просматривается тенденция к нарастанию влияния исламского фундаментализма, который может стать основой для сколачивания региональных союзов во главе с Турцией или Ираном и вовлечения в эти силы государств, ранее входивших в состав Советского Союза.

Суммируя изложенные факты, можно утверждать, что, несмотря на ослабление напряженности в мире и снижение вероятности развязывания широкомасшта-

бной ядерной войны, военная опасность для Армении в регионе все же сохраняется.

Какие же направления деятельности по укреплению безопасности Армении целесообразны? Прежде всего, как нам представляется, необходимо в кратчайшие сроки разработать и утвердить на государственном уровне концепцию обеспечения военной безопасности Армении и военную доктрину. Без выработки концептуальных взглядов решение всех последующих задач, связанных с проблемами строительства ВС, развития военной теории и практики, может оказаться весьма затруднительным. Для нас самое главное — это создание и укрепление Вооруженных Сил республики — гаранта нашей безопасности. Какими же видятся нам ВС РА, предназначенные для сдерживания агрессора от развязывания вооруженных конфликтов и войн, а также быстрого его разгрома в случае нападения? Для объективного ответа на этот вопрос целесообразно обратиться к основным принципам военной безопасности, которые вырабатывались на основе ее законов, а также опыта подготовки и ведения современных войн.

Первый принцип военной безопасности заключается в совокупности правил подготовки и применения Вооруженных Сил в целях сдерживания агрессора. Для успешной реализации данного принципа необходимо, чтобы боевая мощь нашей оборонительной группировки на вероятных направлениях главного удара противника была сопоставима с боевой мощью его ударных группировок; чтобы все структуры ВС, предназначенные для отражения воздушного нападения, находились в таком количественном и качественном состоянии, которые позволило бы им успешно выполнить эту задачу. *Второй принцип* предусматривает обеспечение успешного отражения агрессии. Суть его состоит в способности страны быстрее агрессора наращивать силу своих обороняющихся, а затем, после захвата стратегической инициативы, и наступающих группировок. *Третий принцип* состоит в необходимости сокращения до минимума времени отражения агрессии. Игнорирование этого принципа может привести к тому, что при развязывании войны против нашей страны сильным противником ее затягивание неизбежно будет активизировать действие одного из основ-

ных законов войны, и исход войны окажется в зависимости от соотношения военной мощи противоборствующих сторон. Результат действия этого закона на данном этапе может оказаться не в пользу Армении.

Перечисленные принципы военной безопасности распространяются на строительство и подготовку ВС РА как к локальным, так и к региональным войнам. В период становления Армянского государства его ВС должны быть предназначены для сдерживания и отражения военной агрессии. Усилия Министерства обороны и Главного штаба в соответствии с концепцией строительства ВС РА направлены на создание именно таких ВС. В их составе предусматривается иметь приграничные войска как войска прикрытия, мобильные силы сухопутных войск и резервы. Для успешной реализации этой концепции необходимо, чтобы мощь создаваемых армянских ВС соответствовала их предназначению, декларируемому в "Законе об обороне", и требованиям военной безопасности.

Попытаемся разобраться в этом непростом и деликатном вопросе с позиций объективной оценки состояния главных составляющих боевой мощи армии, пограничных войск, войск ГО, МВД и ГУНБ, т.е. всех ВС РА, а также некоторых элементов военной мощи государства в целом.

Боевая мощь ВС, как известно, складывается из численности и качества личного состава, количественных и качественных характеристик оружия и военной техники, наличия и состояния необходимых элементов военной инфраструктуры и т.д.

Численность личного состава. Выполняя план поэтапного создания нашей армии на основе концепции строительства ВС РА, с конца 1992 г. и по сегодняшний день, в ВС запущен весь механизм призыва и увольнения воинов по полному циклу (два призыва в год и служба в армии 1.5 года). По мере отдаления от 1992 г. план призыва и разнарядку по призыву военные комиссариаты выполняют от 70 до 95%. Юноши, подлежащие призыву, в подавляющем большинстве с чувством ответственности за безопасность Родины идут на призывные пункты. Имеющиеся трудности, которые армия своими силами преодолеть не в состоянии, автоматически приводят к

снижению укомплектованности частей. Однако имеющийся личный состав в принципе позволяет ВС выполнять поставленные перед ними задачи. Вместе с тем экономические возможности страны по обеспечению призыва и укомплектованию армии не беспредельны, поэтому количество воинов пополняется согласно имеющемуся плану с учетом возможностей страны.

Качество личного состава. Эта составляющая боевой мощи ВС оценивается по следующим критериям: степень овладения военной профессией (уровень профессионализма), моральный уровень, физическая подготовленность и дисциплинированность. Все это требует существенно изменить всю систему обучения детей и молодежи. Уже с первого класса школьнику должны прививать любовь к Родине, гордость за свое Отечество и его историческое прошлое. Необходимо развернуть полноценную начальную военную подготовку мальчиков. В преподавании истории необходимо акцентировать внимание: на роли армии в становлении государства и защите Отечества; на наиболее значительных победах наших воинов на всем протяжении борьбы нашего народа за свою независимость; на сознательных жертвах армян, приносимых во имя свободы своего народа.

Выполнение программ боевой подготовки в ВС РА должно стать непреложным законом, а воспитание патриотизма и воинского долга рассматриваться как главное направление работы с личным составом. Для боевой подготовки требуется выделение больших средств: горюче-смазочных материалов, учебных танков, БМП, БТР и др. техники, а также вооружения, боеприпасов для различного вооружения, различного полигонного оборудования. Средства, выделяемые для боевой подготовки, в основном зависят от экономических возможностей нашего государства, от выделяемого бюджета. В конечном счете имеет место закономерность: есть учеба — есть и профессиональные воины; воин, подразделение (взвод, рота, батальон), часть боеспособны, значит боевые задачи будут выполняться эффективно и с наименьшими потерями.

Количество и качество оружия и военной техники. Армии создаются и содер-

жаты для вооруженной борьбы с вероятным противником, победить которого (а равно и удержать от агрессии) можно качеством или количеством, но лучше сочетанием того и другого. На качество каких ВС, на какого вероятного противника должна ориентироваться Армения, кого надо превзойти в качестве? Вот в чем вопрос, вот в чем суть приоритета качественных параметров. СССР всегда ориентировался на приоритет количества, признавая при этом выгоду качества.

Армения как бывшая союзная республика была вынуждена разделять ту же точку зрения. Она получила определенную часть техники и вооружения от бывшей 7-й армии. Качество и количество этого вооружения отвечали требованиям того времени, боевая мощь 7-й армии наращивалась мощью Северо-Кавказского военного округа, действовала она во взаимодействии с армейским корпусом с грузинской территории и 4-й армией со стороны Азербайджана.

Если рассматривать количественную сторону, то на первый взгляд здесь все благополучно, однако в действительности это устаревшие образцы, так что по качеству мы отстаем от сопредельных стран. На сегодня армянская армия современным оружием явно недоукомплектована, мотострелковые части уступают по боевому потенциалу не только аналогичным соединениям Турции, Ирана, но и Азербайджана, что, естественно, недопустимо.

Тревогу вызывает перспектива создания новых образцов оружия и военной техники или их закупка за пределами РА. Обвальная конверсия у нас и в странах СНГ резко сократила возможности их закупки. Учитывая, что имеющаяся техника и вооружение наших ВС эксплуатируются очень интенсивно и то, что в условиях даже мирного времени полный цикл создания современного оружия и военной техники составляет 8-10 лет, мы неизбежно подходим к недопустимому для обеспечения военной безопасности состоянию, когда возможности закупки современного оружия сокращаются из-за недостатка финансовых возможностей, когда подорванная и утратившая свои прежние возможности по выпуску некоторой номенклатуры оборонная промышленность в течение многих лет не сможет выполнять свои главные функции:

снабжать в достаточном количестве ВС определенными видами современного вооружения и техники, исходя из возможностей страны, не отставать хотя бы от сопредельных государств в создании новых видов оружия, сохранять способность быстро наращивать свои мощности в чрезвычайных ситуациях. Такое положение особенно опасно на фоне неуклонно реализуемого требования доктрины США и НАТО о необходимости постоянного качественного превосходства в вооружении и военной технике над любым возможным противником. Тем более сейчас, когда Турция начала оказывать действенную помощь Азербайджану, несмотря на то, что она член НАТО.

Военная инфраструктура. Это предполагает создание необходимых условий для быстрого развертывания войск в районах их оперативного предназначения; необходимого обустройства войск; создания системы управления войсками; базирования авиации и т.д.

Таким образом, анализ главных слагаемых боевой мощи ВС показывает, что ни одно из них не только не достигает необходимого уровня, но и имеет тенденцию к дальнейшему снижению, если срочно не принять определенных мер. Необходимо также отметить, что вследствие значительной инерции в рассмотрении указанных элементов боевой мощи ВС и в случае их отстранения на какое-то время, восстановление боевой мощи до уровня, удовлетворяющего требованиям военной безопасности Армении, весьма проблематично. Что же делать в сложившейся обстановке?

Прежде чем ответить на этот вопрос, следует отметить, что в данной статье мы хотим показать объективную картину состояния военной безопасности Армении и не претендуем на решение задачи разработки всеобъемлющей системы рекомендаций, выполнение которых позволило бы гарантировать военную безопасность нашей страны в сложнейший, трудно прогнозируемый период ее становления. Речь пойдет лишь о некоторых достаточно очевидных предложениях, без реализации которых рассуждать об обеспечении военной безопасности страны несерьезно.

Рассмотрение основных слагаемых боевой мощи показало, что состояние большинства из них зависит от бюджетных

ассигнований на оборону и на обеспечение военной безопасности нашего государства. Сейчас, когда Армения находится в состоянии экономического кризиса, трудность решения этого вопроса очевидна, особенно из-за конфронтации с сопредельными государствами и блокады.

Первое и наиболее главное, что необходимо немедленно сделать для повышения уровня военной безопасности Армении, это существенно увеличить ассигнования на нужды армии (причем реально, а не на бумаге).

Однако при имеющихся ограниченных финансовых возможностях государства это не может не затронуть различных программ, в том числе и социальных. Увеличение ассигнований реально лишь при доведении до народа в доступной и убедительной форме информации о состоянии и перспективе возрастания военно-политической опасности, а также существующих возможностях и трудностях в ВС РА.

Только разрешение политическими средствами существующих ныне конфликтных состояний между нами и соседями поможет резко снизить опасность, а значит и выделяемые ассигнования.

Второе, что нам необходимо сделать,

это предпринять реальные меры по искоренению причин, порождающих дезертирство молодых парней, исключить их выезд за пределы страны и принять меры по их возвращению. Эти и другие меры обеспечат последовательное укомплектование армии в период, когда идет строительство ВС.

Третье, без чего практически невозможно повысить боевую мощь наших ВС — это провести реформы в области образования с существенным усилением патриотического воспитания детей и молодежи, а также упорядочить конверсию оборонного производства с доведением его возможностей до уровня, обеспечивающего снабжение армии современным оружием и военной техникой как в период становления РА, так и в перспективе. Конечно, все это надо делать, исходя из наших экономических возможностей.

В заключение хотелось бы отметить, что в статье затрагивались лишь стратегические аспекты военной безопасности Армении. При этом стратегия, как область познания и методологический инструмент, обслуживающий военную политику, рассматривалась в более широком плане, чем это предусматривается формальной схемой военной науки.

СТРОИТЕЛЬСТВО ВООРУЖЕННЫХ СИЛ

О БОЕВОЙ И МОБИЛИЗАЦИОННОЙ ГОТОВНОСТИ И ПОДГОТОВКЕ ВОЙСК И ШТАБОВ В УСЛОВИЯХ СТРОИТЕЛЬСТВА ВС РА

Генерал-майор М. А. АРУТЮНЯН, начальник Главного штаба ВС РА

На основе анализа взглядов вероятного противника на подготовку и начало военных действий и учитывая оборонительный характер нашей военной концепции, можно выдвинуть определенные требования к развертыванию (доукомплектовыванию) наших ВС. Сами требования сводятся к следующему:

— строительство ВС должно осуществляться на основе принципа необходимой оборонной достаточности с одновременным учетом военных приготовлений вероятного противника, чтобы обеспечить срыв его расчетов на достижение военного превосходства над РА;

— необходима заблаговременная практическая подготовка оборонительных операций ВС РА и боевых действий по отражению возможной военной агрессии вероятного противника;

— необходимо повышение надежности и эффективности нашей разведки в мирное время и накануне войны для своевременного принятия необходимых мер по максимальному повышению готовности как в военном, так и в экономическом отношении;

— необходимо принятие практических мер по обеспечению боевой готовности и высоких темпов доукомплектовывания ВС для пресечения возможных провокационных акций и различного рода попыток достичь внезапности военных действий, успешного выполнения боевых задач при отражении любого вида агрессии.

Указанные требования обуславливают соответствующие задачи по обеспечению своевременного перевода войск с мирного на военное положение, когда в органах управления, частях и учреждениях осуществляются мероприятия, предусмотренные планами по соответствующим степеням боевой готовности, которые в зависимости от складывающейся обстановки и степени угрозы нападения противника могут осуществляться последовательно от низшей степени к высшей, либо сразу — переводом вооружен-

ных сил в высшую степень боевой готовности, минуя промежуточную.

На этой основе разрабатывается наша современная военная доктрина, главной особенностью которой является то, что, объективно вытекая из характера нашего общественного строя, политики, она должна служить решению главной задачи — недопущению войны, защите от возможной агрессии.

Геополитическое положение РА обязывает в повседневной жизни главное внимание уделять поддержанию боевой и мобилизационной готовности войск на уровне, обеспечивающем их способность достойно выполнить свой священный долг по защите Родины.

Военная опасность для нашей республики все еще сохраняется. Позитивных перемен в отношениях с Турцией и Азербайджаном пока не наблюдается. Поэтому мы должны поддерживать нашу обороноспособность на уровне разумной и надежной достаточности.

Целям создания благоприятных внешних условий для дальнейшего развития РА, её обновления, обеспечения гарантий для мирного труда, устранения угрозы войны, упрочения безопасности служит проводимая нашим государством миролюбивая политика. В основу внешнеполитической деятельности положен основной исходный принцип, состоящий в том, что никакая война не может быть средством достижения политических, экономических и каких-либо других целей.

В нашей стране начали переосмысливаться сложившаяся политико-стратегическая ситуация, новые социальные и военные реальности, пересматриваются концепции, связанные с оценкой войны в жизни цивилизованного общества. Одновременно с этим идет процесс выработки новых мер по обеспечению надежной обороны страны в изменившихся условиях, осмысленной идеей о необходимости перехода на качественные параметры в развитии вновь создаваемых ВС.

Боевая готовность войск зависит от качества комплектования мобилизационных ресурсов и предполагает осуществление комплекса мероприятий по переводу на новое положение ВС, перестройке экономики и государственных институтов страны для обеспечения нужд войск.

В большинстве государств мобилизация стала применяться с созданием массовых армий, формируемых на основе всеобщей военной повинности.

В эпоху рабовладельческого и феодального строя мобилизация в современном понимании не существовала, но и тогда перед началом войны обычно проводился набор среди различных сословий в армию, создавались ополчения, увеличивалось производство оружия и снаряжения, обеспечивались соответствующие средства передвижения при одновременном накоплении материальных средств для нужд войны и повышении налогов.

Существенные изменения в понимании мобилизации произошли с начала XX века, особенно в годы Первой мировой войны, потребовавшей привлечения в армию огромных людских масс и большого напряжения экономики воюющих государств. В этой войне общее количество мобилизованных в армию составило около 70 млн. человек. Для обеспечения нужд войны были увеличены мощности государственных заводов, производящих оружие, военную технику и снаряжение, привлечены многие частные фирмы, а также предприятия по добыче полезных ископаемых и их переработке, железные дороги, средства связи, финансовая система, достижения науки и техники. Зависимость военного потенциала от экономики государств резко возросла.

Начало и весь ход Второй мировой войны вызвали дальнейшее изменение в характере и масштабах мобилизации. Эта война не только подтвердила зависимость успешного проведения мобилизации от экономического потенциала государств, но и в большей степени вскрыла непосредственную связь от мобилизации с переводом в военное положение всей экономики, общественных, научных и других институтов государств. Было призвано в ВС свыше 110 млн. человек. Большая часть экономики была привлечена для обеспечения нужд войны.

В настоящее время важнейшее значение получили проблемы сокращения сроков мобилизации и обеспечение плановости ее проведения. Решение этих проблем одна из важнейших функций высших государственных органов управления. В США, например, решение об объявлении мобилизации принимает президент, в Англии — король, в ФРГ — канцлер, во Франции — президент, в РА, согласно ст.69 Закона РА о воинской обязанности в случае вооруженного нападения на РА или наличия внешней угрозы, — президент.

Важнейшими факторами успешного проведения мобилизации являются:

- наличие и подготовка людских ресурсов для доукомплектования воинских частей и комплектования развертываемых воинских формирований;

- накопление в мирное время необходимых запасов вооружения, военной техники и других материальных средств;

- учет, оповещение и сбор военно-обязанных, состоящих в запасе ВС, а также мобилизуемых транспортных средств.

Известно, что ни одна страна в мире не в состоянии содержать свои ВС в мирное время полностью развернутыми в соответствии с планом войны, так как это потребовало бы отвлечения из сферы материального производства больших масс наиболее трудоспособных людских ресурсов, накопления и "замораживания" в армии огромного количества техники, изымаемой из сфер промышленности, строительства и сельского хозяйства.

Современная мобилизация представляет собой сложный процесс, который обусловлен характером будущей войны, особенно ее начального периода, и вытекающими из этого требованиями по поддержанию в постоянной готовности войск к доукомплектованию, а военных комиссариатов к призыву и пополнению армии дополнительными людскими ресурсами в строго установленные сроки.

Основными требованиями современной войсковой мобилизации являются:

- обеспечение мобилизационного развертывания войск в короткие сроки. Фактор времени в современных условиях является одним из решающих в деле успешного проведения мобилизации ВС и сохранения людских и материальных ресурсов от

возможных внезапных ударов противника;

— обеспечение быстрого рассредоточения частей по сигналу боевой тревоги из пунктов постоянной дислокации в назначенные для них районы доукомплектования;

— обеспечение автономности доукомплектования каждой части, т.е., способности их самостоятельно отмобилизовываться, доукомплектовываться и приводить себя в полную боевую готовность в установленные сроки в самых сложных условиях и быстро меняющейся обстановке.

Необходимо, чтобы при составлении мобилизационного плана, проведении его очередных или текущих уточнений все основные вопросы обеспечения доукомплектования войск из местных ресурсов решались военными комиссариатами во взаимодействии с войсковыми частями в интересах решения общей для них задачи по постоянному повышению боевой и мобилизационной готовности войск.

Под взаимодействием здесь понимаются действия РГВК и войск, согласованные по задачам, времени и месту проведения и направленные на плановое и быстрое отмобилизование и обеспечение боеспособности частей, доукомплектовываемых на территории района. Все это должно осуществляться постоянно с начала разработки мобилизационного плана в мирное время и продолжаться до убытия части по оперативному предназначению после доукомплектования (отмобилизования).

Вопросы, связанные с обеспечением взаимодействия, могут быть различными и зависеть в каждом конкретном случае от объема мобилизационных заданий, условий доукомплектования, сроков готовности, количества призываемых и поставляемых ресурсов и других обстоятельств.

Военные комиссариаты и воинские части решают общую задачу доукомплектования войск в максимально короткие сроки. Успехи в этом немислимы без постоянного и тесного взаимодействия, без четкого налаживания взаимной деловой связи войсковых частей и военных комиссариатов. В этом состоит одно из условий обеспечения боевой и мобилизационной готовности ВС.

Характер войны и принципы действий нашего вероятного противника вынуждают нас иметь части постоянной готовности, дислоцируемые в приграничье. Но этих сил

для достижения оборонных целей возможно будет недостаточно, и следовательно наращивание усилий должно идти за счет доукомплектования частей с различными сроками готовности.

Успешное проведение доукомплектования ВС в сжатые сроки с выполнением большого и сложного комплекса мероприятий предполагает необходимость заблаговременного, тщательного и всестороннего мобилизационного планирования, основу которого составляет разработка мобилизационного плана.

Мобилизационный план — это совокупность документов, определяющих содержание, объем, порядок и сроки проведения мероприятий по мобилизационному развертыванию ВС, переводу экономики и различных государственных институтов на режим деятельности в условиях военного времени.

Все мероприятия по мобилизационному плану разрабатываются в мирное время и отражаются в соответствующих документах, которые действуют в течение определенного срока. В соответствии с разработанным мобилизационным планом все части при объявлении мобилизации переходят на организацию и штаты военного времени, и производится призыв и поставка в войска мобилизационных ресурсов.

Необходимость разработки мобилизационного плана ВС возникла с появлением в начале XIX в. кадровых армий, которые в мирное время содержались в сокращенном составе, а с началом войны увеличивались в несколько раз.

При подготовке Второй мировой войны в некоторых странах значительным изменениям подверглись способы мобилизации, что потребовало совершенствования мобилизационного плана. Например, в Германии с приходом к власти фашистов темпы и размах мобилизационных мероприятий значительно увеличились. При подготовке нападения фашистской Германии на Чехословакию осенью 1938 г. ("Грион-план") отмобилизование войск впервые было проведено под видом призыва резервистов на учебные сборы и маневры. Фактически развертывание ВС военного времени в Германии было осуществлено на основании мобилизационного плана 1939-1940 гг., который предусматривал ускоренное мобилизационное развертывание непосредственно

перед войной; проведение общей или частичной мобилизации без официального объявления войны (вариант "Х"); возможность осуществления мобилизации с официальным объявлением войны (вариант "Моб"); двукратное увеличение количества дивизий (с 52 до 103) и призыв мобилизационных ресурсов для развертывания армии в количестве 3,24 млн. человек.

Опыт разработки мобилизационного плана генеральными штабами ряда стран перед Второй мировой войной и последующим развертыванием ВС на основе этих планов в начале и в ходе войны показал, что важнейшее значение при планировании имеет сокращение сроков и обеспечение скрытности мобилизационного развертывания ВС, а также оперативность, позволяющая своевременно реагировать на возможные изменения в развитии военно-политической обстановки.

Комплектование армии личным составом в мирное время остается сложным процессом. В нашей республике поэтапно должно быть обеспечено равноправное существование обеих составляющих смешанного комплектования — по контракту и по призыву. Этот подход характерен для большинства государств мира, ибо он позволяет решать многие проблемы.

Надо отметить, что становление контрактной службы пока слабо влияет на состояние общей укомплектованности ВС РА личным составом. Главными причинами такого положения являются отсутствие целостной правовой базы в войсках и в военных комиссариатах для приема граждан на военную службу по контракту; опыта и необходимых структур для организации и руководства контрактной службой; недостаточности материальных стимулов для привлечения в нее граждан.

Имеют место серьезные проблемы при проведении очередных призывов граждан на военную службу. Главная из них - сокращение контингентов граждан, призываемых на военную службу, что объяснимо расширением объемов отсрочек от призыва. Боевая готовность армии во многом зависит от качества комплектования частей мобилизационными ресурсами, и, в первую очередь, гражданами, призываемыми из запаса.

Подготовка и накопление в запасе военно-обученных специалистов для поддержания качества укомплектованности частей на плановых учебных сборах является основным методом. Но с распадом Союза эта апробированная система подготовки практически уже работать не может.

Как во многих республиках бывшего Союза, так и у нас, принимаемые законодательные акты по переводу экономики на рыночные отношения не полностью отражают нужды и порядок финансирования мобилизационной подготовки и учебно-сборных мероприятий. Нерешенность данного вопроса привела к отказу многих руководителей предприятий от выполнения обязанностей по мобилизационной подготовке. Финансирование расходов, связанных с припиской и содержанием военно-обязанных в резерве и привлекаемых на сборы, должно осуществляться через МО РА за счет средств, выделяемых для этих целей из государственного бюджета. Расходы, связанные с отрывом военнообязанных от трудовой деятельности, организацией оповещения и доставкой их к месту проведения сборов и обратно, должны покрываться за счет местного бюджета территории, на которой они состоят на воинском учете. Эти положения требуют дополнительного изучения и юридического закрепления соответствующими законодательными актами РА.

Подготовка автомобильного транспорта является составной частью мобилизационной подготовки народного хозяйства, осуществляемой в мирное время в целях обеспечения потребности ВС в автомобильном транспорте и выполнения воинских, эвакуационных и народнохозяйственных перевозок в военное время.

Размах будущей войны с проведением операций и широких маневренных наступательных действий высокомобильными войсками требует оснащения частей скоростными и вездеходными машинами, обладающими высокой живучестью, а также современными автомобилями общего назначения для переброски личного состава и осуществления подвоза материально-технических средств. Поэтому наличие и качественное состояние техники окажут существенное влияние на ход боевых действий войск.

Боевая и мобилизационная готовность техники народного хозяйства определяется прежде всего ее техническим состоянием, поэтому поддержание всех видов машин в постоянной технической готовности является основной задачей хозяйственных и военных органов на местах.

Одним из важнейших средств по повышению боевой и мобилизационной готовности автомобильного транспорта народного хозяйства являются созданные ранее автоколонны войскового типа, которые уже в мирное время представляют собой сколоченные организмы, готовые к немедленному поступлению в состав ВС.

Работа автоколонн войскового типа показала, что в большинстве они успешно сочетают эффективную работу по выполнению народнохозяйственных перевозок с высокой мобилизационной готовностью автомобилей и их водителей к передаче в состав ВС. Этому обычно способствуют типовые штаты, жесткая плановость технического обслуживания и ремонта автомобилей, более рациональная расстановка инженерно-технического персонала, в результате чего повышается организованность и трудовая дисциплина личного состава и соответственно улучшается техническое состояние транспортных колонн.

Правильное решение вопросов обеспечения высокой мобилизационной готовности автомобильного транспорта невозможно без тесных деловых контактов и взаимодействия РВК с местными органами, без увязки всех мероприятий по обеспечению мобилизационной готовности автомобильного транспорта с интересами народного хозяйства.

Все эти мероприятия будут способствовать повышению мобилизационной готовности народнохозяйственной техники, обес-

печению реальности мобилизационного плана, а также своевременному и качественному укомплектованию формируемых и развертываемых частей в военное время всеми видами народнохозяйственной техники.

Районные военкоматы, ГОМУ ГШ ВС РА в своей практической работе обязаны систематически осуществлять действенный контроль за мобилизационной готовностью техники народного хозяйства, состоящей на учете в районах и в республике. Контроль осуществляется путем годовых технических осмотров, организации тренировочных занятий с личным составом автохозяйств с вручением учебных нарядов, их проверкой при поставке ими техники на учебные сборы, созданием на общественных началах постоянно действующих комиссий из числа офицеров-специалистов АТ-службы и т.д. Все это несомненно должно оказать положительное влияние на мобилизационную готовность автотранспорта.

В заключении необходимо отметить, что мобилизационная работа в штабах, войсках и военных комиссариатах не должна быть прерогативой только для их работников, важно чтобы ею стали серьезно заниматься соответствующие командиры и начальники, а мобилизационные мероприятия стали бы более полно увязываться с оперативными планами. Необходимо также, чтобы все наши усилия были направлены на решение главной задачи-обеспечение повышения постоянной готовности всех частей к быстрому доукомплектованию и приведению в полную боевую готовность, а военных комиссариатов-к организованному проведению призыва и поставке мобилизационных ресурсов в предельно короткие сроки.

Над решением этой важной государственной задачей нам надо настойчиво и упорно работать.

ОПЕРАТИВНОЕ ИСКУССТВО

ПРОБЛЕМА НАРАЩИВАНИЯ УСИЛИЙ В ОБОРОНИТЕЛЬНОЙ ОПЕРАЦИИ СОЕДИНЕНИЯ

*Полковник Л. А. МАРТИРОСОВ, начальник оперативного управления,
зам. начальника главного штаба ВС РА*

Сложившиеся взгляды на проблему наращивания усилий в оборонительных операциях в ВС РА требуют значительного пересмотра. Это обусловливается рядом обстоятельств.

Практика войн показала, что напавшая сторона с самого начала военного конфликта во всех основных направлениях имеет решающее превосходство в силах и средствах. Для успешного отражения вторжения особое значение приобретает наличие в составе соединений и частей достаточно мобильной группировки войск, а также средств, предназначенных для наращивания усилий. Однако при наличии в случае продолжающегося увеличения протяженности линии фронта и необходимости усиления первого эшелона, значительно снижается возможность создания указанной группировки. Кроме того, отрицательно влияет и незначительность поставок в войска новых образцов вооружения и военной техники.

В то же время предполагаемый противник пристальное внимание уделяет срыву ответных действий наших группировок. Решение рассматриваемой задачи считается военными специалистами противника важнейшим условием достижения цели наступательной операции. Поэтому можно утверждать, что в настоящее время разрыв между объективной необходимостью наращивать усилия и низкими возможностями соединений по решению этой задачи увеличивается. На этапе становления ВС РА этот вопрос приобретает особую актуальность.

Следует также учитывать, что перемены в расстановке военно-политических сил в регионе обусловили появление новых взглядов на теорию и практику наращивания усилий. Остановимся на наиболее важных из них.

Изменения в характере и содержании операций, их большой пространственный размах определяют целесообразность

наращивания усилий не только войск первого эшелона, но и резервов, ведущих борьбу с прорвавшимися группировками и десантно-диверсионными силами. Это требует продуманного планирования при применении войск, привлекаемых для наращивания усилий, а также готовность к многократной переброске их в более опасные направления.

Существенное превосходство вероятного противника заключается в дальности воздействия средств поражения, количестве и качестве авиации. Это обуславливает возрастание значения воздушной фазы войны. В связи с этим еще до перехода в наступление сухопутных группировок противника требуется наращивать усилия по отражению воздушного нападения, принимать меры по срыву выдвижения его группировок, восстановлению нарушенных систем ПВО, управления, усилению боеспособности имеющихся сил и средств, сохранению морально-психологического состояния войск, а также местного населения.

В будущем существенное влияние на наращивание усилий в операциях окажет рост мощи и дальности средств поражения за счет появления на вооружении ударно-огневых комплексов, минно-взрывных заграждений (дистанционного минирования) и средств РЭБ. В этих условиях к вводу в сражение вторых эшелонов и резервов следует прибегать лишь в случаях, когда исчерпаны все другие возможности. Кроме того, на наращивание усилий оказывают влияние физико-географические особенности нашей страны, уровень развитости ее инфраструктуры и оперативного оборудования. Поэтому поставленная проблема требует более широкого рассмотрения и дальнейшего поиска путей успешного решения.

Горная местность с труднопроходимыми участками и большим количеством естественных препятствий способствует созданию устойчивой обороны меньшими, чем в обыч-

ных условиях, силами. Горные массивы, хребты и их отроги являются хорошими естественными рубежами, удобными для создания многоярусной и круговой обороны с широким обзором и обстрелом. Однако наличие большого количества мертвых пространств и скрытых подступов, а также больших, не занятых войсками участков местности дает возможность противнику скрытно подходить к нашей обороне, проникая в тыл небольшими силами через определенные промежутки времени.

Второй эшелон и резерв соединения (части) располагаются на важнейших направлениях в одном или нескольких районах с таким расчетом, чтобы обеспечивались маневр и своевременность вступления в бой на намеченных рубежах.

Концепция наращивания усилий в операциях в общем виде представляет собой совокупность теоретических положений и рекомендаций, отражающих: сущность, цель, критерии оценки и структуру наращивания усилий; принципы, на основе которых организуется и осуществляется наращивание; требования, предъявляемые к наращиванию; тенденции, современные методы организации и эффективные способы осуществления наращивания усилий.

Наращивание усилий в операциях невозможно путем простого увеличения количества войск первого эшелона за счет ввода в бой вторых эшелонов, резервов или нанесения огневых ударов. Это понятие, на наш взгляд, гораздо более широкое и емкое.

Сущность наращивания усилий, по нашему мнению, заключается в проведении комплекса взаимосвязанных мероприятий по увеличению силы воздействия на противника в требуемое время, на избранных направлениях, а также в повышении защищенности своих войск, восстановлении (повышении) их боеспособности и морально-психологического состояния.

Цель наращивания усилий заключается в стабилизации оперативной обстановки, перехвате инициативы, достижении приемлемого (требуемого) соотношения в силах и средствах, обеспечивающего успешное решение задач оборонительной операции.

Критериями наращивания усилий могут быть: вероятность успешного решения основных задач в операции; степень улуч-

шения соотношения сил и средств на важных направлениях; изменения в темпах наступления противника в полосе обороны, а также в темпах наступления наших контратакующих группировок.

Результаты анализа опыта прошедших войн подтверждают, что успех наращивания усилий достигается лишь при соблюдении основных, присущих ему принципов:

— наращивание усилий в операции осуществляется на наиболее угрожаемых направлениях для решения основных оперативных задач;

— наращивание усилий осуществляется строго в требуемое (расчетное) время и для достижения определенных оперативных результатов. Преждевременные действия могут привести к тому, что дополнительно вводимые в бой силы преждевременно израсходуют свои возможности;

— значительный рост боевых возможностей средств поражения требует наращивания усилий в операции таким образом, чтобы достичь упреждения противника (реализация этого принципа, на наш взгляд, будет способствовать разгрому противника меньшими или равными силами);

— наращивание усилий путем комплексного использования войск и организации их тесного взаимодействия существенно повышает эффективность действия войск.

Не меньшее значение имеют и другие принципы: устойчивое управление наращиванием усилий; всестороннее обеспечение вводимых в сражение сил и средств; высокая степень готовности войск к немедленным действиям, в том числе и на незапланированных ранее направлениях.

Учитывая рассмотренные принципы, можно сформулировать требования, предъявляемые к наращиванию усилий в операциях. К основным из них относятся: своевременность, скрытность, внезапность, оптимальность состава вводимых в бой сил, средств и места удара (сосредоточения войск); гибкость в организации и осуществлении действий.

В наших условиях при недостатке сил и средств особое внимание необходимо уделять тщательной и всесторонней организации наращивания усилий. Как показывает опыт, решение данного вопроса необходимо начинать заблаговременно и

осуществлять одновременно с подготовкой операции и в ходе ее развития.

При этом следует:

—во-первых, иметь систему наращивания усилий, включающую: наращивание усилий разведки, увеличение силы воздействия на противника на главных направлениях, наращивание усилий применением эффективных способов действий, обеспечивающих разгром противника меньшими (равными) силами, усиление соединений и частей, решающих главные задачи, личным составом, оружием и военной техникой;

—во-вторых, на основе тщательной оценки обстановки определить не только направления, но и силу ожидаемых ударов группировок противника;

—в третьих, определить (спрогнозировать) возможную динамику наращивания усилий противником и вскрыть наиболее напряженные периоды в операции.

Для успешного наращивания усилий в операции необходимо своевременно создать достаточную группировку войск, специально предназначенную для решения этой задачи. Ее основу, по нашему мнению, должны

составить мощные средства поражения.

Опыт боевых действий показывает, что в оборонительных операциях усилия могут наращиваться путем нанесения противнику упреждающих ударов, сосредоточением артиллерии на важнейших направлениях, втягиванием главных сил противника в подготовленные огневые мешки.

В целях успешного наращивания усилий следует осуществлять комплекс мер по всестороннему обеспечению защиты предназначенных для этого подразделений прежде всего от разведки и ударов авиации противника.

Для успешного наращивания усилий важно тщательно согласовывать вопросы взаимного опознавания войск, чтобы исключить потери от своих огневых ударов.

В наращивании усилий определенных результатов можно достичь при хорошей обученности войск и профессиональном мастерстве командного состава. Широко известна истина, что воевать надо не силой, а умением. Поэтому необходима эффективная оперативная и боевая подготовка штабов и войск.

ТАКТИКА

ОСОБЕННОСТИ ВЕДЕНИЯ ОБОРОНЫ В ГОРНО-ЛЕСИСТОЙ МЕСТНОСТИ В ЗИМНИХ УСЛОВИЯХ

Генерал-майор М. С. САРКИСЯН, начальник управления боевой подготовки МО РА

Горно-лесистая местность на театрах военных действий Армянского нагорья и НКР является преобладающей, поэтому знание особенностей ее влияния на организацию и ведение обороны должно иметь первостепенное значение для командиров всех степеней. В зимних условиях эти особенности приобретают еще большее значение и требуют к себе особого внимания.

Горно-лесистая местность характерна наличием труднодоступных участков, лесных массивов, больших естественных препятствий, которые оказывают благоприятное влияние на создание и обеспечение устойчивой обороны. На этих участках устойчивость обороны можно обеспечить меньшими силами и средствами, чем на равнинных участках в обычных условиях. Горно-лесистая местность со своими господствующими высотами, отрогами и хребтами, лесистыми участками представляет собой естественный рубеж, удобный для создания устойчивой, многоярусной и круговой обороны, опорных пунктов с широким обзором и обстрелом. Она сковывает ведение наступательных действий противника, а также дает возможность скрывать от противника построение своего боевого порядка и систему огня, широко применять минно-взрывные и другие инженерные заграждения и сооружения. Вместе с этим горно-лесистая местность ограничивает маневр, затрудняет широкое применение танков, другой боевой бронетехники, артиллерии, создает определенные трудности в управлении и поддержании взаимодействия. В то же время она способствует укрытию войск от наблюдений противника, позволяет скрытно осуществлять маневр.

Наличие множества скрытых подступов, мертвых пространств, не занятых своими войсками территорий облегчает действия противника по скрытому подходу к нашим позициям и опорным пунктам, позволяет ему проникать через промежутки к нам в тыл, где он может использовать дивер-

сионно-разведывательные группы, воздушный десант, ударить во фланг и тыл. Поэтому прикрытие таких участков отдельными постами, инженерно-техническими заграждениями и средствами, а также усиление разведки приобретают первостепенное значение. Все это обуславливает необходимость прочного удержания перевалов, проходов, тоннелей, узлов, дорог, господствующих высот путем создания взводных или ротных опорных пунктов, поддерживающих между собой огневую связь.

В целях сковывания действий противника, противодействия охватам, обходам на флангах в промежутках между опорными пунктами ведется разведка, патрулирование, создается засада, устанавливаются минные поля и другие инженерные заграждения. Последние желательно, чтобы примыкали к труднодоступным участкам — естественным преградам.

При обороне участков, проходящих вдоль хребта, необходимо надежно перекрывать горные перевалы, дороги, идущие в тыл, особенно танко-опасные направления.

Первую траншею (позицию) выгодно иметь на скатах, обращенных к противнику. Расположение войск на этих рубежах обеспечивает хороший обзор и обстрел противника, заставляет его разворачивать свои силы у подножья под огневым воздействием обороняющихся войск.

При переходе к обороне поперек хребта оборону надо строить на удержание, в первую очередь, вершины хребта и склона, обращенного к противнику. В таком случае обеспечивается просмотр и обстрел ущелий и долин.

Глубина обороны создается за счет оборудованности позиций на обратных скатах высот.

При обороне ущелья первостепенное значение приобретает прочное удержание высот, прилегающих к входам в ущелье. Необходимо на этих высотах создавать опорные пункты, вдоль ущелий создавать

эшелонированную оборону. Основные силы надо располагать так, чтобы полностью контролировать ущелье. В самом ущелье располагать незначительные силы, широко используя противотанковые средства засады.

Широкое использование засад обуславливается особенностью обороны в горно-лесистой местности, организуется на скрытых подступах к обороне, на флангах, а в некоторых случаях в глубине обороны.

Одной из важных особенностей обороны в горно-лесистой местности в зимних условиях является то, что на отдельных направлениях и участках опорные пункты могут создаваться и для отделений. Если для равнинной местности наиболее широко применяются взводные и ротные опорные пункты, то в горно-лесистой местности они становятся возможными и для отделений.

Опорные пункты для отделений широко применялись подразделениями армии НКР в районе Омарского перевала при защите подступов к горным населенным пунктам в Гадрутском, Мартунинском и Мардакертском районах.

В этих случаях появляется необходимость обеспечения флангов и промежутков крупнокалиберными огневыми средствами.

Зима на ТВД в горах Армянского нагорья характерна особой суровостью, глубоким снежным покровом, низкой температурой, что выдвигает на первый план, помимо прочего, характерного для обороны в горно-лесистой местности, необходимость подготовки вооружения, боевой и другой техники, а также средств защиты к работе в условиях низких температур, оборудованию укрытий для обогрева личного состава и защиты его от переохлаждения и обморожения, расчистки фортификационных сооружений и восстановления заграждений после сильных снегопадов и т.д.

Ширина фронта обороны для любой части и подразделения в горно-лесистой местности зимой может быть самой различной. Она зависит от различных факторов, в том числе от характера местности, сил и средств наступающего противника, количества, важности и емкости, пригодных для наступления противника направлений. Глубина обороны также зависит от характера местности, дорожной сети, сил и средств наступающего противника.

Горно-лесистая местность благоприятствует созданию полосы обеспечения с развитой системой заграждений, выставлению засад, наблюдательных пунктов.

Боевой порядок при обороне горно-лесистой местности зимой характеризуется необходимостью расположения сил и средств по направлениям. Как правило, он строится в два эшелона и включает те же элементы, что при обороне в обычных условиях. Двухэшелонный боевой порядок характерен для обороны широких долин.

На местности, где применение противником танков и другой бронетехники невозможно, боевой порядок целесообразно строить в один эшелон, имея в основе ротные, взводные опорные пункты, опорные пункты отделений, а также сильный, мобильный общевойсковой резерв.

Организация обороны. Характер горно-лесистой местности в зимних условиях оказывает существенное влияние на содержание работы командира, выработку и принятие им решений.

Последовательность работы командиров при принятии решений по обороне в горно-лесистой местности зимой почти такая же, как и в обычных условиях.

При оценке противника командир прежде всего должен уточнить степень подготовленности противника к ведению боевых действий в зимних условиях в горно-лесистой местности, наличие у него воздушно-десантных частей и подразделений, направления основных воздействий, вероятные способы наступления.

При оценке своих сил и средств, помимо определения их состояния и боеготовности, он должен обратить особое внимание на их готовность успешно действовать в горно-лесистой местности в зимних условиях. В итоге он должен прийти к выводу о целесообразном распределении своих сил и средств, определить, какие направления должны обороняться большими силами, а какие меньшими, как построить боевой порядок, какие проводить дополнительные мероприятия по повышению боеготовности своей части, подразделения.

При оценке соседей командир обязан уточнить и знать характер их обороны на смежных флангах, действия на незанятых войсками промежутках местности, как будут

действовать их вторые эшелоны и резервы. В результате оценки соседей командир должен определить мероприятия, которые должен осуществлять сам, для надежного обеспечения флангов и стыков, недопущения прорыва противника в тыл через эти участки, а также дополнительно вопросы, которые необходимо согласовать с соседями для обороны этих участков и отражения наступления противника.

При оценке местности командир обязан глубоко проанализировать и определить наиболее доступные направления наступления противника; вероятные районы сосредоточения; пути выдвижения противника к рубежу развертывания и атаки; мертвые пространства и скрытые подступы к своей обороне; важные районы, от удержания которых зависит устойчивость обороны; пути осуществления маневров из одних направлений в другие; пути подвоза и эвакуации.

При оценке времени года и погоды учитывается возможность возникновения горных и снежных обвалов, лавин, селевых потоков, камнепадов, функционирование русел высохших рек, повал деревьев, затопление оврагов во время сильных дождей и таяния снегов и т.д.

В решении командира после уяснения задачи и оценки обстановки, помимо обычных вопросов, должно найти место также решение, как уничтожить отходящего противника, высаженных в тыл диверсантов и диверсионно-разведывательные группы.

Ведение оборонительного боя. Оборонительные бои начинают, как правило, на дальних подступах, нанося поражение наступающему противнику. Наиболее результативными являются удары, наносимые при прохождении главных сил противника через перевалы, узлы дорог, узкие долины, переправы и ущелия, а также при развертывании для атаки, в местах скопления.

Войска, расположенные в полосе обеспечения, последовательно удерживая прилегающие к дорогам командные высоты и другие выгодные для обороны участки, используя естественные и инженерные заграждения, узкие проходы, активно применяя засады и обороняя опорные пункты, задерживают противника, наносят ему значительные потери.

Действия танков и пехоты, в непосредственной близости от передовой оборонитель-

ной линии, отражаются всеми огневыми средствами, особенно применением гранатометов. Танки и другую бронетехнику целесообразно поражать на подъемах, серпантинах.

При прорыве противника в глубину боевые действия обороняющихся могут принять очаговый характер. В этом случае требуется умение действовать самостоятельно, проявлять инициативу, объединять действия разрозненных групп для решения главной задачи.

Горно-лесистая местность и зимние условия помогают противнику действовать по отдельным направлениям, с другой стороны, они создают благоприятные условия для обороняющихся, позволяя уничтожить противника порознь.

Даже при полном окружении обороняющиеся подразделения обязаны упорно удерживать горные перевалы, узлы дорог, опорные пункты, командные высоты, огнем всех средств поражать противника, не допускать подхода его резерва, оказывать содействие в проведении контратак вторыми эшелонами и резервом.

При развитии наступления противника на узкой полосе создаются благоприятные условия для отсечения его первого эшелона от второго и уничтожения их по частям. При попытке противника совершить обход и охват через доступные участки, а также для уничтожения его десантов используются резервы.

Необходимо хорошо знать и усвоить командирам всех уровней, что внезапные, стремительные контратаки в горно-лесистой местности даже небольшими силами обеспечивают успешное решение задач обороны. Эти контратаки выгоднее всего проводить сверху вниз, вдоль хребтов, русел небольших рек и дорог, применяя имеющиеся обходы и охваты.

Для обеспечения полной внезапности целесообразно атаки производить ночью. Контратаки вторыми эшелонами и резервами обычно проводятся против сил противника, вклинившегося в оборону и в промежутки между опорными пунктами.

В случае вклинения противника в оборону в ночное время и захвата высот и местности, от удержания которых зависит устойчивость всей обороны, решение на их уничтожение либо захват этих участков принимается еще до рассвета.

При наступлении противника превосходящими силами проводить контратаку вторыми эшелонами и резервом в некоторых случаях может быть нецелесообразно. В случаях проведения контратак части и подразделения упорно обороняют подготовленные позиции, опорные пункты, всеми видами огня наносят противнику потери в живой силе и технике, тем самым создавая условия для проведения контратак вторыми эшелонами соединения.

Таким образом, организация и ведение

обороны горно-лесистой местности в зимних условиях, несмотря на некоторую тождественность, резко отличаются от организации и ведения обороны в обычных условиях, и поэтому знание этого и учет описанных выше обстоятельств на практике имеют важное значение для обеспечения успеха в бою, пусть даже меньшими. Вопросы тактического уровня. Первый соответствует масштабу фронтовой и армейской операции, второй — масштабу боя соединений, частей и подразделений.

ПЛАНИРОВАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ ОГНЕВОГО ПОРАЖЕНИЯ ПРОТИВНИКА В ОБОРОНЕ

Генерал-майор В. А. АЙРАПЕТЯН, начальник артиллерии ВС РА

Вопросы планирования, организации и проведения огневого поражения противника являются наиболее важными в подготовке и ведении оборонительного боя или операции. Устойчивость обороны, зависящая наряду с другими факторами от умелой организации огневого поражения наступающих войск противника, заранее тщательно планируется, исходя из наличия сил и средств, характера местности, тактики боевых действий противника, наличия времени, целей и задач обороны, указаний старшего общевойскового командира и артиллерийского начальника с учетом задач огневого поражения. Огневое поражение проводится под руководством командира соединения (части) или начальника штаба с привлечением начальников артиллерии, разведки, ПВО, представителя авиации. Могут привлекаться и другие должностные лица.

В современных условиях огневое поражение противника планируется и осуществляется путем комплексного применения всех видов вооружения. Наряду с артиллерией в нем участвуют авиация, химические войска, танковые подразделения и другие рода войск. Практика показывает, что при недостаточном количестве артиллерийских орудий и минометов могут привлекаться также некоторые зенитные средства (зенитные пушки, 57мм С-60 и 100 мм КС-19 и др.). Основным исполнителем огневого поражения противника является артиллерия, на долю которой приходится до 70% огневых задач. Артиллерия всегда должна быть готова к поражению средств ядерного и

химического нападения, элементов систем высокоточного оружия, артиллерии, танков, боевых машин пехоты, противотанковых и других огневых средств. Точно так же она призвана наносить удары по живой силе противника, вертолетам на посадочных площадках, средствам ПВО и радиоэлектронным средствам, разрушать фортификационные сооружения противника, также выполнять задачи светового обеспечения, постановки дымовых завес и др.

Многообразие выполняемых артиллерией задач обязывает командиров общевойсковых и артиллерийских подразделений, частей и соединений поддерживать артиллерию в постоянной боевой готовности к выполнению своих задач, быть готовым к эффективному использованию боевых свойств артиллерии. Выполнение таких задач предполагает отличную техническую подготовку личного состава по вопросам сбережения материальной части артиллерии, а также знание личным составом всех видов боеприпасов, умение подготавливать их к боевой стрельбе, выполнению установленных нормативов. Всем командирам и начальникам необходимо своевременно принимать меры по всестороннему боевому, техническому и тыловому обеспечению боевых действий артиллерийских частей и подразделений (артиллерийских групп).

Прежде чем привести некоторые рекомендации по планированию огневого поражения противника, необходимо отметить, что планирование огневого поражения, как правило, осуществляется на оперативном и

тактическом уровнях. Первый соответствует масштабу фронтовой и армейской операции, второй — масштабу боя соединений, частей и подразделений.

В данной статье преследуется цель — оказать помощь командирам и штабам тактического звена по планированию огневого поражения противника в обороне.

Планирование огневого поражения в соединениях, частях и подразделениях проводится с детализацией решаемых задач, привлекаемых сил и средств для поражения.

Главное содержание огневого планирования составляют:

1. Определение объема задач огневого поражения для соединения (части, подразделения);

2. Распределение задач между силами и средствами поражения;

3. Определение расхода боеприпасов всех видов для решения определенного объема задач;

4. Документальное оформление результатов планирования;

5. Доведение результатов планирования до исполнителей.

Следует хорошо усвоить, что при планировании огня необходимо учитывать конкретные условия обстановки, характер местности, поставленные на оборону задачи, огневые возможности участвующих сил и средств, характер боевых действий противника и его состав. Командиры и штабы должны исключать шаблон и однообразие в последовательности поражения противника, обязательно прибегать к использованию элементов военной хитрости, применять колючие орудия (взвод, батарея), проводить ложные переносы огня, а также внезапное открытие и прекращение огня, тщательно организовывать взаимодействие всех участвующих сил и средств.

Планирование огневого поражения не единый акт производства расчетов; оно уточняется по мере получения новых разведывательных сведений о противнике и новых задач.

В Боевом Уставе Артиллерии (части 1 и 2) предусмотрены функциональные обязанности артиллерийских командиров (начальников) по вопросам планирования огневого поражения противника в обороне.

Следует учесть однако, что в совре-

менном бою задача огневого поражения носит комплексный характер, поэтому ее надо решать во взаимодействии всех родов войск. По этой причине задачу планирования огневого поражения следует рассматривать как общевойсковую задачу. Согласно сложившейся практике, эта задача решается офицерами создаваемой в соединении группы планирования огневого поражения (ГПОП). В целях более оперативного решения задачи планирования эту группу может возглавить начальник артиллерии соединения или начальник штаба соединения, что зависит от уровня подготовки этих должностных лиц.

Мы рекомендуем следующую методику работы ГПОП:

I этап. Начальники всех родов войск в ходе подготовки предложений по боевому применению родов войск для принятия решения командиром соединения (части), в своих штабах (отделах, отделениях) готовят исходные данные, оформляемые в виде рабочих и справочных таблиц, о количестве привлекаемых средств, их огневых возможностях, наличии боеприпасов, предлагаемой группировке артиллерии, приданных средствах старшего начальника, их огневых возможностях и задачах, предложениях по усилению полков (батальонов) первого эшелона, районах огневых позиций, организации противотанкового огня, рубежах развертывания и районах сосредоточения противотанкового резерва, сроках готовности и др.

Начальник разведки (офицер разведывательного отдела) должен подготовить список разведанных целей (объектов) и их координаты, выводы из оценки противника, предложения по организации доразведки.

II этап. Работа в ГПОП начинается после объявления командиром соединения (полка) замысла оборонительного боя. В назначенное время офицеры ГПОП приступают к работе, в ходе которой определяются:

— огневые задачи родов войск в зависимости от их состава, огневых возможностей и наличия боеприпасов (их поступления в ходе оборонительного боя);

— группировки родов войск, приданные и поддерживающие средства;

— огневые задачи на различных этапах ведения оборонительного боя;

— последовательность выполнения огневых задач родами войск, в том числе авиа-

цией, согласовывая при этом выполняемые задачи по месту, времени и рубежам с действиями общевойсковых частей и подразделений;

— обоснованный расход боеприпасов на выполнение задач по этапам оборонительного боя.

Результаты планирования отображаются на карте-плане комплексного огневого поражения (КОП) в обороне. Отрабатывается также график КОП. На плане КОП в обороне графически оформляются:

— положение войск противника, его основные группировки;

— передний край сторон;

— свои войска, занимаемые ими позиции;

— группировки родов войск и всех средств, участвующих в комплексном огневом поражении;

— объекты (цели), по которым запланировано огневое поражение

— задачи родов войск (всех участвующих сил и средств, в том числе авиации);

— участки массирования огня артиллерии;

— рубежи ПТрез и районы их сосредоточения;

— рубежи подвижного отряда заграждений;

— рубежи досягаемости огня артиллерии и др. данные.

На графике комплексного огневого поражения указываются:

— участники огневого поражения (силы и средства);

— периоды огневого поражения противника;

— время выполнения огневых задач (начало-конец);

— огневые задачи всех средств;

— сигналы открытия огня.

Указанные документы подписываются начальниками штаба, артиллерии и ПВО, утверждаются командиром соединения.

Как было указано выше, детальное планирование огневого поражения проводится в штабах всех родов войск. Так, штабом артиллерии соединения результаты планирования огневого поражения отображаются в следующих документах:

— плане боевого применения артиллерии с пояснительной запиской;

— таблице огня артиллерии;

— распоряжениях по доведению задач.

В штабе артиллерийской группы разрабатываются:

— таблица огня группы;

— боевой приказ;

— рабочая карта командира артиллерийской группы.

В случаях, когда полковая артиллерийская группа не создана, начальник артиллерии полка разрабатывает таблицу огня артиллерии, до командиров артиллерийских дивизионов их огневые задачи доводятся в виде выписок из таблицы огня артиллерии полка.

Огонь противотанковой артиллерии также планирует начальник артиллерии полка. Он же лично разрабатывает план огневых средств, выделенных для стрельбы прямой наводкой. План разрабатывается в виде схемы масштаба 1:10000 или 1:25000 с приложением таблицы распределения огневых задач.

Огонь артиллерии соединения (части) и, в целом, огневое поражение противника в обороне может быть спланировано по следующим периодам:

— огневое восприятие выдвижения и развертывания войск противника;

— огневая поддержка войск прикрытия (при создании полосы обеспечения);

— огневое отражение атаки противника;

— огневая поддержка обороняющихся войск в глубине;

— огневое поражение противника при проведении контратак.

Артиллерия соединений и частей должна быть готова к участию в нанесении огневых ударов по наиболее важным объектам противника, в нанесении ответного (ответно-встречного) и последующих массированных огневых ударов.

В заключении следует отметить, что должностные лица, отвечающие за оперативность и качество планирования огневого поражения противника, должны быть высокоподготовленными специалистами, уметь применять и внедрять технические средства, в том числе ЭВМ и индивидуальные компьютеры, иметь соответствующую экипировку для работы. Очень важно, чтобы огневые задачи были доведены до исполнителей своевременно, с организацией контроля за их готовностью к выполнению огневых задач.

ВОЕННАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

ИНЖЕНЕРНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МОТОСТРЕЛКОВОГО БАТАЛЬОНА В ГОРАХ

Полковник А. Г. МАРДАНЯН, начальник инженерных войск МО РА

Рельеф горной местности характеризуется резкой пересеченностью; наличием хребтов и труднопроходимых участков; ограниченным количеством существующих дорог; трудностью подготовки путей и движения вне дорог; преобладанием скальных пород и каменистых грунтов; наличием горных рек и каньонов; большой высотой над уровнем моря, что отрицательно сказывается на технических возможностях машин и их производительности, а также на выполнении личным составом поставленных задач. Осложняет ситуацию и то, что климат в горах резко континентальный, уровень воды в реках может за короткое время резко изменяться. Поэтому, горная местность оказывает существенное влияние как на боевые действия войск, так и на их инженерное обеспечение.

В горах свои основные силы войска сосредоточивают на участках, наиболее вероятных для наступательных действий противника. Ими могут быть дороги, горные плато, речные долины. Менее доступные для продвижения живой силы и боевой техники противника участки обороняются меньшими силами путем патрулирования, выставления постов наблюдения, устройства инженерных заграждений и т.п.

Умело используя сложную горную местность, можно незначительными силами успешно вести оборону против многократно превосходящего по силе противника и разгромить его в ходе боя.

Оборона в горах ведется, как правило, в отдельных разобщенных направлениях. Район обороны мотострелкового батальона в горах значительно больше, чем на равнинной местности. При оборудовании позиций умело используются возвышенности, на которых вырываются многоярусные траншеи. Для укрытия техники и материальных средств используются естественные складки местности.

Целью инженерного обеспечения обороны являются:

— обеспечение защиты личного состава и боевой техники своих войск от поражающих средств противника, создание условий для беспрепятственного и быстрого продвижения и маневрирования;

— затруднение продвижения и маневра противника и нанесение ему потерь с помощью инженерных средств, что создает предпосылки для наиболее эффективного применения огневых средств, нанесения противнику дополнительных потерь.

Основными задачами инженерного обеспечения мотострелкового батальона являются:

— инженерная разведка местности и мероприятий противника;

— устройство инженерных заграждений и производство разрушений;

— фортификационное оборудование района обороны;

— подготовка и содержание путей;

— проверка местности на наличие мин и других взрывоопасных средств;

— разминирование местности и очистка от других взрывоопасных средств;

— добыча и очистка воды;

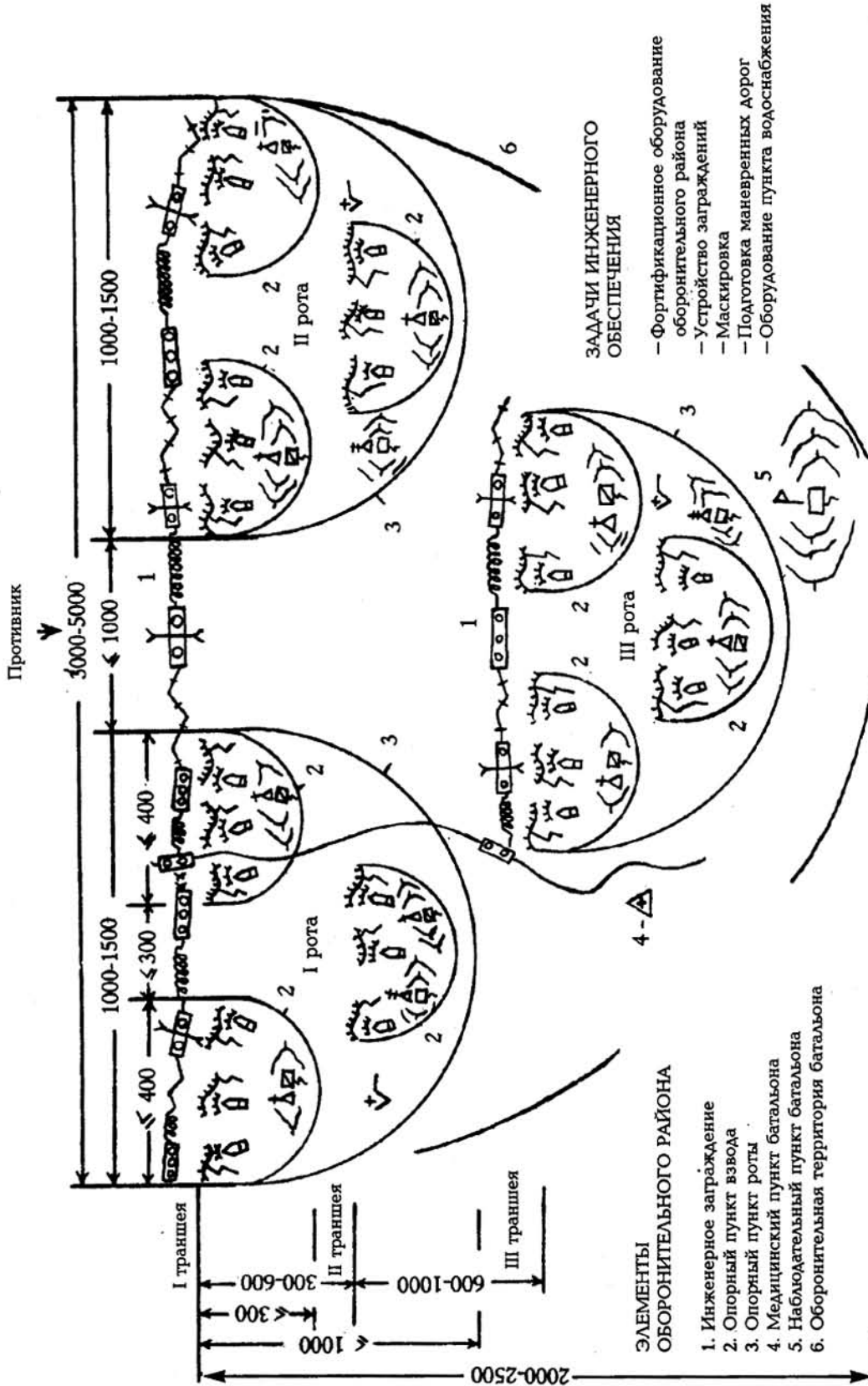
— обеспечение войск инженерными средствами;

— оказание помощи при выполнении войсками сложных задач, требующих специальной инженерной техники и подразделений инженерных войск;

— маскировочные мероприятия.

Для ведения инженерной разведки назначаются инженерно-наблюдательные посты (ИНП). Они выставляются на возвышенностях, в позициях (или вблизи) первого эшелона для визуального наблюдения за противником, используя оптические приборы. ИНП должны обнаруживать действия противника по установке минных полей, устройству проходов в них, по фортификационному укреплению их позиций и т.д. Для добывания более точных данных выделяются группы поиска, назначаются посты наземного фотографирования, ис-

ИНЖЕНЕРНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБОРОНИТЕЛЬНОГО РАЙОНА МОТОСТРЕЛКОВОГО БАТАЛЬОНА

ПОРЯДОК ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ РАБОТ: В первую очередь: устройство инженерных заграждений, очистка огневой зоны (рубка деревьев), построение траншей для всех средств огня, оборудование наблюдательных пунктов, построение медицинского пункта, траншеиные покрытия для каждого отделения, создание системы траншей в опорных пунктах, работы по маскировке. Во вторую очередь: завершение оборудования опорных пунктов взводов и рот, запасные траншеи, ложные объекты, совершенствование командирских наблюдательных пунктов.

Составил Б. МАИЛЯН

пользуются приборы дальнего фотографирования для фотосъемок отдаленных объектов и фотопанорамы местности.

На всех дорогах и других танкоопасных направлениях устраиваются противотанковые заграждения как не взрывные, так и взрывные. Разрушению взрывным способом подлежат мосты, путепроводы и др. дорожные объекты. На наиболее важных направлениях (в сочетании с естественными препятствиями) готовятся узлы заграждений, которые приводятся в действие в ходе боя.

Во всех пехотодоступных направлениях перед позициями войск, в промежутках и на стыках между ними устанавливаются противопехотные заграждения, в основном противопехотные мины.

С момента занятия обороны мотострелковым батальоном немедленно приступают к его фортификационному оборудованию. Каждый стрелок готовит окоп для ведения стрельбы в положении лежа, затем переоборудует его для стрельбы с колена и с положения стоя. В последующем одиночные окопы соединяют в общую траншею, образуя позицию для стрелкового отделения. Далее, соединяя окопы отделений, образуют взводный опорный пункт. Объединяя взводные опорные, пункты образуют ротные опорные пункты.

Для каждого взвода оборудуют одну или две запасные или ложные позиции отделения, в ротном опорном пункте - один или два запасных или ложных взводных опорных пункта. На каждый танк, БМП и орудие

оборудуются по одному-два окопа, а на их расчеты и экипажи — перекрытые щели. Оборудуют также командно-наблюдательные пункты для командиров взводов, рот, батальонов. Каждый взвод должен иметь блиндаж, рота — убежище. Для специальных и грузовых машин оборудуют укрытия или размещают их в естественных складках местности. Все оборудованные объекты соединяют между собой ходами сообщений.

При занятии районов или выдвигении по маршрутам, ранее занятым противником, осуществляется проверка на наличие мин. При наличии одиночных мин ведется более тщательная проверка, а при необходимости — сплошное разминирование местности. При отсутствии естественных чистых источников воды в каждом батальонном районе обороны, используя войсковые фильтровальные станции МАФС-3 или ПФС-2,5, оборудуют полевой пункт добычи и очистки воды производительностью 2,5-3 куб.м/час.

Для выполнения задач инженерного обеспечения другими родами войск они обеспечиваются шанцевыми инструментами, табельными средствами маскировки, выделяется инженерная техника, применяются взрывные работы.

Маскировка войск ведется всеми родами войск, использующими маскирующие свойства местности, применяющие как подручные, так и табельные средства. В маскировочных целях применяется также окрашивание техники и объектов.

РАЗВЕДКА

ЗАДАЧИ ВОЕННОЙ РАЗВЕДКИ ПО СВОЕВРЕМЕННОМУ ВСКРЫТИЮ ПОДГОТОВКИ ПРОТИВНИКА К АГРЕССИИ ПРОТИВ РА

Полковник А. А. САРКИСЯН, начальник управления разведки и РЭБ МО РА

Военная доктрина республики носит оборонительный характер и разведка выполняет свои задачи, исходя из данного характера доктрины.

Военная разведка представляет собой совокупность мероприятий, проводимых командованием всех степеней по добыванию сведений о действующем или вероятном противнике, его ВС, военно-экономическом и научно-техническом потенциалах, а также о ТВД.

Важнейшая задача военной разведки — обеспечивать военно-политическое руководство страны необходимой информацией для правильного планирования мер безопасности, строительства ВС, укрепления экономики, определения приоритетных направлений внешней политики.

Роль военной разведки неизмеримо возросла в современных условиях, особенно для РА.

С распадом СССР РА оказалась в новой геополитической среде, соседствуя с враждебно настроенными государствами — Азербайджаном и Турцией.

Несмотря на усилия руководства РА по разрешению конфликта между НКР и Азербайджаном путем политических переговоров, последний продолжает наращивать наступательный потенциал своих вооруженных сил и готовится к разрешению конфликта силовыми методами.

Против НКР азербайджанское командование сосредоточило мощную группировку своих ВС, которая включает 3 артиллерийских, 8 мотострелковых бригад, 7 отдельных полков, свыше 100 танков, около 300 БМП и БТР, до 200 орудий и минометов.

Другую крупную группировку ВС Азербайджан развернул вдоль армяно-азербайджанской границы. Она включает 4 отдельные бригады и 5 мотострелковых полков, до 80 танков, 250 БМП и БТР, около 170 орудий и минометов.

ВВС Азербайджана в своем составе имеет до 90 самолетов и 30 вертолетов.

Состав, дислокация, оперативная и боевая подготовка этих группировок ориентированы на нанесение внезапных ударов по территории НКР и РА.

Активные военные приготовления проводятся и в Турции.

Турция имеет более чем 600-тысячную армию, оснащенную и обученную по стандартам НАТО, и является самым мощным государством на ближневосточном ТВД.

Являясь союзником Азербайджана и претендуя на лидерство среди тюркоязычных государств бывшего СССР, Турция оказывает всестороннюю военно-экономическую и политическую помощь Азербайджану в войне против НКР и РА, и при определенных условиях возможно ее непосредственное участие в войне на стороне Азербайджана своими боевыми подразделениями, частями и соединениями без официального объявления войны.

Нельзя отрицать вероятность войны Турции против РА самостоятельно.

Республике Армения на турецком направлении противостоят 3-я полевая армия в составе двух армейских корпусов, в которых одна пехотная дивизия, 6 мотострелковых бригад, 4 пехотные бригады, 2 бронетанковые бригады, 1 пограничный полк, армейские и корпусные части и подразделения.

Группировка турецких ВС в своем боевом составе имеет: средства ядерного нападения (203,2 мм гаубицы) — 8, танков — 780, орудий полевой артиллерии и минометов — 1065, ПТУРС — 194, орудий зенитной артиллерии — 260, вертолеты армейской авиации — 55. Авиационная группировка в своем составе имеет 8 эскадрилий — 192 самолета.

В связи с агрессивными устремлениями Азербайджана и Турции, а также с учетом оборонительного характера нашей военной доктрины роль разведки в деле обеспечения безопасности страны значительно возрастает. Остро стоит вопрос о создании основ системы предупреждения о внезапном нападении противника для своевременного при-

нятия соответствующих мер военно-политическим руководством страны.

Подготовка противника к нападению неизбежно будет связана с проведением большого комплекса мероприятий в политической, экономической и военной областях. Вскрытие этих мероприятий дает возможность установить начало непосредственной подготовки противника к нападению на самой ранней ее стадии.

К таким мероприятиям относятся:

- перевод вооруженных сил с мирного на военное положение;
- приведение оперативных объединений и соединений к повышенной степени готовности;
- значительное усиление дежурных сил и средств ПВО;
- вывод соединений из мест постоянной дислокации в районы оперативного предназначения;
- рассредоточение тактической и армейской авиации;
- развертывание пунктов управления войсками;
- развертывание полевых пунктов снабжения и хранения;
- усиление контрразведывательного режима и т.д.

Вскрытие военной разведкой этих мероприятий дает возможность в целом своевременно установить подготовку противника к нападению, что имеет большое значение для обеспечения высокой степени боевой готовности наших войск.

Необходимо учесть, что для обеспечения внезапности подготовка противника к нападению будет проводиться под прикрытием учений, мероприятий по оперативной и стратегической дезинформации и маскировке.

Главным требованием, предъявляемым к военной разведке, является обеспечение предупреждения агрессии противника путем решения следующих задач:

- вскрыть начало непосредственной подготовки противника к войне и сроки перевода страны и ее вооруженных сил с мирного на военное положение;
- добыть данные в интересах планирования и подготовки войск к отражению агрессии противника;

— добыть данные в интересах обеспечения командования разведывательной информацией для выполнения боевых задач.

Система военной разведки должна соответствовать объему и характеру решаемых задач:

— в мирное время — объективно оценивать и прогнозировать обстановку, достоверно и доказательно определять степень угрозы;

— в военное время — обеспечивать максимальную реализацию боевых возможностей войск, а также проводить мероприятия в тылу противника силами специальной разведки.

В связи с возрастанием роли и ответственности военной разведки в мирное и военное время ее части должны оснащаться разведывательной техникой и специальным вооружением. Всестороннее изучение и оценка оперативной обстановки в разведываемых странах, анализ механизма перевода этих стран с мирного на военное положение, определение вероятности возникновения войны и формирование задач военной разведки вызывает необходимость применения для этих целей ЭВМ со специальным математическим обеспечением. Применение вычислительной техники в этом случае значительно облегчит и ускорит решение перечисленных задач.

Ниже приведены основные разведывательные признаки при переводе страны и вооруженных сил Турции с мирного на военное положение (см. табл.).

С учетом того факта, что в разработке военной доктрины и концепции строительства ВС Азербайджана, в обучении азербайджанской армии активное участие принимали и принимают многочисленные турецкие советники и инструкторы, и а также того обстоятельства, что турецко-азербайджанское военное сотрудничество становится теснее и масштабнее, можно предположить, что разрабатываемая в Азербайджане система перевода страны и вооруженных сил с мирного на военное положение будет иметь общие с турецкой системой черты, разумеется, с учетом особенностей экономики и ВС Азербайджана.

ПОВСЕДНЕВНАЯ	ВОЕННАЯ НАСТОРОЖЕННОСТЬ	ПРОСТАЯ ТРЕВОГА	ПОВЫШЕННАЯ ТРЕВОГА	ВСЕОБЩАЯ ТРЕВОГА
<p>Экономика</p> <p>— Плановый выпуск оружия и ВТ для оснащения и модернизации ВС.</p> <p>Правительство и органы высшего военного управления.</p> <p>— Правительственные и военные органы управления работают в обычном режиме мирного времени.</p> <p>Вооруженные Силы</p> <p>— Состав ВС по штатам мирного времени.</p> <p>— В штабах и войсках проводится плановая оперативная и боевая подготовка.</p> <p>Дежурные силы</p> <p>— 8 истребителей-перехватчиков в 5-минутной готовности днем и в 15-минутной готовности ночью (10% общего количества);</p> <p>— 8 ПУ ЗУР "Найк-Геркулес" в 30-минутной готовности к пуску (25% общего количества).</p>	<p>Экономика</p> <p>Состояние "Военная настороженность" распространяется только на вооруженные силы.</p> <p>Правительство и органы высшего военного управления</p> <p>— Внеплановые и экстренные совещания военно-политических органов страны.</p> <p>— Доукомплектование штабов и их подготовка к переходу на пункты управления военного времени, занятие пунктов управления оперативными группами штабов.</p> <p>— Активизация разведывательности, ужесточение контрразведывательного режима.</p> <p>— Организация курьерской авиационной службы военного времени.</p> <p>Вооруженные Силы</p> <p>— Повышение боеготовности частей и подразделений, усиление дежурных сил до 20% истребителей-перехватчиков ПВО и 50% ПУ ЗУР "Найк-Геркулес".</p> <p>— Проверка и уточнение планов тревог и оперативных планов, планов расщедоточения авиации и корабельного состава и их МТО.</p> <p>— Проведение учений и проверок боевой готовности штабов и войск в местах постоянной дислокации.</p> <p>— Усиление гарнизонной и караульной служб.</p> <p>— Доведение запасов средств МТО в ВС до установленных норм.</p> <p>— Ввод в действие мобилизационного плана "специальный призыв".</p> <p>— Подготовительные мероприятия к постановке оборонительных минных полей в территориальных водах.</p>	<p>Экономика</p> <p>— Развертывание системы оповещения о применении противником ОМП.</p> <p>— Привлечение для воинских перевозок гражданских транспортных средств.</p> <p>— Подготовка к эвакуации воинских запасов МТО, гражданского имущества из передовых районов.</p> <p>— Начало функционирования воинской почты.</p> <p>— Подготовка к эвакуации торговых судов и портового оборудования.</p> <p>— Эвакуация военнослужащих и их семей из-за границы.</p> <p>— Объявление в стране чрезвычайного положения.</p> <p>Правительство и органы высшего военного управления</p> <p>— Усиление личным составом пунктов управления военного времени.</p> <p>— Задействование групп связи взаимодействия национальных ВС и ОВС НАТО.</p> <p>Вооруженные Силы</p> <p>— Доведение состава дежурных сил до 50% истребителей ПВО и до 75% ПУ ЗУР "Найк-Геркулес".</p> <p>— Ввод в действие плана пополнения соединений и частей личным составом.</p> <p>— Проведение частичной мобилизации, прекращение увольнения личного состава в запас и отставку.</p> <p>— Оперативное развертывание войск прикрытия.</p> <p>— Завершение мероприятий по подготовке к выводу войск и сил флота в районы оперативного предназначения.</p> <p>— Доставка ядерных боеприпасов с американских складов в подразделения своих ВС.</p> <p>— Начало постановки минных заграждений в территориальных водах.</p> <p>— Расщедоточение сил и средств, обеспечение их охраны.</p>	<p>Экономика</p> <p>— Введение военного контроля над гражданским воздушным движением и морским судоходством.</p> <p>— Введение военной цензуры.</p> <p>— Эвакуация МТС и гражданских объектов из угрожаемых районов, подготовка к уничтожению средств и объектов, которые не могут быть эвакуированы в тыл.</p> <p>Правительство и органы высшего военного управления</p> <p>— Передача управления войсками на пункт управления военного времени.</p> <p>— Перевод всех штабов на круглосуточный режим работы.</p> <p>— Завершение развертывания систем (объектов) связи военного времени.</p> <p>— ВС передаются в оперативное подчинение ОВС НАТО на Юге ТВД.</p> <p>Вооруженные Силы</p> <p>— Полное оперативное развертывание ВС, приведение их в максимальную степень готовности.</p> <p>— Усиление дежурных сил до 75% истребителей ПВО и до 85% ПУ ЗУР "Найк-Геркулес".</p> <p>— Завершение мероприятий к постановке активных минных заграждений в международных водах.</p>	<p>Экономика</p> <p>— Подготовка к уничтожению всех транспортных средств и оборудования, которые не могли быть эвакуированы в тыл.</p> <p>— Вся экономическая деятельность стран НАТО направлена на удовлетворение нужд войны.</p> <p>Правительство и органы высшего военного управления</p> <p>— Передача права принятия решения об уничтожении экономических объектов командованиям исполнительных звеньев.</p> <p>Вооруженные Силы</p> <p>— Начало боевых действий ВВС с переносом на территорию противника.</p> <p>— Неограниченное ведение боевых действий</p>

В ВОЙСКАХ ПВО

ВОЙСКА ПВО: ИХ ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА

Полковник А. Г. САРКИСЯН, начальник войск ПВО ВС РА

Вводные замечания. В основу строительства Вооруженных Сил положен принцип достаточности для обороны. Состав Вооруженных Сил, количество и качество вооружения и военной техники строго соотносятся с уровнем военной угрозы, характером и интенсивностью военных приготовлений противника.

Важная роль в защите любого государства принадлежит войскам противовоздушной обороны. Они предназначены для борьбы с воздушным противником и призваны не допустить ударов по административно-политическим и экономическим центрам (районам) государства, группировкам вооруженных сил и другим важным объектам с воздуха.

Совершенствование противовоздушной обороны предопределяется состоянием и перспективами развития средств воздушного нападения и способов их боевого применения.

Крупные достижения в области радиоэлектронной и ракетной техники в условиях современной научно-технической революции и извечное противоборство средств воздушного нападения и противовоздушной обороны привели к созданию качественно нового средства ПВО — зенитных управляемых ракет. Обладая высокой эффективностью стрельбы и способностью вести борьбу с авиацией противника во всем диапазоне высот и скоростей ее полета, соединения и части зенитных ракетных войск стали основой противовоздушной обороны объектов и группировок Вооруженных Сил.

Создание в СССР первой зенитной ракетной системы С-25 состоялось в августе 1950 г. 1952 г. стал годом образования нового, зенитно-ракетного рода войска. В конце 1954 г. было закончено формирование зенитных ракетных частей. Ракетные системы были приняты на вооружение Войск ПВО СССР (выполненные в стационарном варианте, они предназначались для обороны Москвы).

В декабре 1957 г. на вооружение войск принимается подвижный ЗРК СА-75 (Двина), а в последующем и его модификации: С-75 ("Десна") в 1959 г.; С-75М, С-75В ("Волхов") в 1961 г. В 1961 г. на вооружение поступают ЗРК С-125, С-125М ("Нева"), усилившие оборону объектов на малых и предельно малых высотах. Развитие зенитных ракетных войск приняло невиданный размах. Зенитные ракетные войска почти полностью заменили зенитную артиллерию и наряду с авиацией ПВО стали одним из основных родов войск.

Одновременно с модернизацией зенитных ракетных комплексов средней и малой дальности проводились работы по созданию системы дальнего действия. В 1967 г. на вооружение поступает система С-200 ("Ангара"), а в 1969 г. С-200 В ("Вега").

Для противовоздушной обороны Сухопутных войск поступают мобильные ЗРК различного предназначения ("Круг"-1965 г.; "Куб"-1967 г.; "Оса-АК"-1972 г.; "Стрела-1"-1968 г.).

Создание первых образцов систем С-300ПТ, С-300ПМУ, С-300В, "Бук", "Тор", "Тунгуска", "Стрела-10", "Игла" в конце 70-х начале 80-х гг. ознаменовало начало нового этапа в развитии зенитных ракетных войск.

После окончания Второй мировой войны США и Великобритания сохранили огромные по своей численности ВВС. При отсутствии зенитного ракетного оружия это обусловило оснащение ПВО новыми реактивными истребителями МИГ-15, МИГ-17, МИГ-19, значительная часть которых имела радиолокационные прицепы. В дальнейшем истребительная авиация ПВО пополнилась такими образцами техники, как МИГ-21, МИГ-23, МИГ-25, МИГ-31, СУ-15, СУ-17, СУ-19, СУ-27 и др.

Сформировались радиотехнические войска как род Войск ПВО, имевшие и имеющие на вооружении радиолокационные средства обнаружения воздушного противника (П-12 и др., затем П-40, 5Н8,

далее 19Ж6, 55Ж6), АСУ и др. техника.

Назначение и состав Войск ПВО. Войска ПВО предназначены, как уже отмечалось выше, для борьбы с воздушным противником, для защиты важных административно-политических центров, прикрытия промышленно-экономических районов государства, группировок Вооруженных Сил, важных военных и других объектов от ударов авиации противника.

В мирное время они несут боевое дежурство по охране государственной границы в воздушном пространстве, пресекая ее нарушения. В состав войск ПВО, как правило, входят зенитные ракетные войска (ЗРВ), авиация ПВО, радиотехнические войска (РТВ), а также специальные соединения, части и подразделения разведки, радиоэлектронной борьбы, связи и др.

Зенитные ракетные войска, составляющие основную огневую силу в системе ПВО, уничтожают средства воздушного нападения (СВН) противника в пределах зон поражения. На вооружении зенитных ракетных войск состоят зенитные ракетные комплексы и системы (ЗРК и ЗРС).

Авиация ПВО, являясь основной маневренной силой Войск ПВО, уничтожает средства воздушного нападения противника на максимальных дальностях от обороняемых объектов. На вооружении авиации ПВО состоят самолеты-истребители, боевые вертолеты, специальные (для радиоэлектронной борьбы) и др. самолеты и вертолеты.

Радиотехнические войска — основной источник информации о воздушном противнике. Они ведут радиолокационную разведку противника и выдают информацию о начале воздушного нападения; осуществляют выдачу боевой информации зенитным ракетным войскам, истребительной авиации, подразделениям РЭБ, а также информацию для боевого управления, осуществляют контроль за полетами своей авиации и, соблюдением воздушными судами всех ведомств правил использования воздушного пространства. На вооружении радиотехнических войск состоят радиолокационные комплексы и станции (РЛК и РЛС).

Особенности построения противовоздушной обороны в современных условиях. В настоящее время, когда исход борьбы в воздушной сфере оказывает решающее влияние на результаты вооруженного проти-

вооруженного в целом, противовоздушная оборона становится одним из важнейших элементов системы обеспечения безопасности государства.

Развертывание сил и средств противовоздушной обороны должно определяться в первую очередь задачами обеспечения (совместно с другими наступательными и оборонительными компонентами Вооруженных Сил) эффективного противодействия агрессии, недопущения ее эскалации.

Решать такие задачи в существующих военно-политических и экономических условиях очень сложно и, как показывает анализ, на основе старых подходов к построению системы ПВО уже невозможно. Учитывая геостратегическое положение государства, размеры ее территории и протяженность границ, а также наличную технику, вооружение и людские ресурсы, следует отказаться от заранее сформированной равнопрочной обороны, сделать упор на ее гибкость, что предполагает как содержание в мирное время минимального количества сил ПВО в регионах возможных конфликтов, так и адекватную реакцию на повышение угрозы государству извне. На наш взгляд, данный подход наиболее целесообразен, так как позволяет рационально использовать силы и средства в условиях жесткого ограничения ресурсов на оборону.

С учетом изложенного Войска ПВО как главный компонент воздушной обороны в мирное время могли бы включать в себя: группировки войск (сил), развернутые в приграничных районах государства на наиболее опасных направлениях; группировки войск (сил и средств) во внутренних районах государства, решающие задачи контроля воздушного пространства и пресечения провокаций; мобильные резервы ПВО; необходимые запасы вооружения и военной техники. Группировки войск ПВО в приграничных районах совместно с ударными компонентами Вооруженных Сил должны обеспечивать сдерживание агрессии извне, исходя из расчета применения ими развернутых в мирное время сил.

В состав мобильных резервов ПВО могут входить: заблаговременно и целенаправленно созданные резервы подразделений, находящихся в постоянной готовности к осуществлению маневра в установленные сроки (дислоцируются как в пригра-

нических регионах, так и во внутренних районах государства), а также силы, выделяемые по приказу Министра Обороны из состава группировок ПВО, которые размещены в приграничных районах, характеризующихся стабильностью обстановки. Масштабы привлечения резерва ПВО для усиления группировок войск на том или ином направлении должны определяться характером развития военно-стратегической ситуации.

Мобильный резерв должен состоять из авиационных эскадрилий перехватчиков, имеющих необходимые подразделения боевого обеспечения, а также подразделений, оснащенных мобильными зенитными ракетными комплексами, системами разведки, управления и обеспечения.

Учитывая характер военных конфликтов (войн), масштабы привлекаемых сил, пространственный размах боевых действий, цели и задачи, решаемые средствами воздушного нападения, основой мобильных резервов должны стать авиационные подразделения. Их использование как главного средства маневренной противовоздушной обороны позволяет достичь поставленные цели меньшим составом сил при условии, что налажены глубина и информативность разведки, обеспечены оборона и выживаемость авиации на аэродромах и в воздухе, достигнут высокий уровень подготовки летного и инженерного состава. Кроме этого, опыт показывает, что такая задача, как оборона уязвимых объектов в приграничной полосе, особенно в условиях близкого расположения аэродромов базирования ударной авиации потенциального противника и недостаточного времени для ввода в бой требуемых сил истребительной авиации, может более эффективно решаться зенитными ракетными войсками. Поэтому,

несмотря на трудности, связанные с переброской подразделений ЗРВ из одного региона в другой, подготовкой их к боевым действиям в новом районе в интересах наращивания возможностей по непосредственному прикрытию важных объектов, необходимость включения в состав резерва ПВО подразделений ЗРВ не вызывает сомнения. При широких возможностях противника по масштабам и срокам наращивания средств воздушного нападения более жесткими становятся требования по переброске и развертыванию резерва. На наш взгляд, в составе подразделений ЗРВ резерва целесообразно поэтому использовать главным образом высокомобильные зенитные пушечно-ракетные комплексы. Это позволит не только сократить сроки переброски резерва, но и значительно повысить живучесть и в целом боевую устойчивость региональных группировок ПВО. В целях наиболее эффективного применения мобильных подразделений ПВО резерва в районах возможных конфликтов необходимо дальнейшее совершенствование систем разведки и управления в приграничных районах, придание им способности значительно увеличить количество управляемых и обеспечивающих разведывательной и боевой информацией объектов с началом военных действий (резервирование каналов связи, вычислительных мощностей и др.).

Таким образом, создание и применение мощных боеготовых мобильных резервов ПВО, оснащенных истребителями, мобильными зенитными ракетными комплексами, системами разведки и управления, являются приоритетными направлениями развития противовоздушной обороны, наиболее рациональным способом решения задач ПВО в современных условиях

Приложение

ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕКОТОРЫХ БОЕВЫХ СРЕДСТВ ПВО*

ЗСУ-23-4 "ШИЛКА"

В настоящее время на вооружении зенитных подразделений мотострелковых соединений и частей состоят зенитные артиллерийские комплексы, многоствольные, скорострельные зенитные самоходные установки (ЗСУ).

ЗСУ-23-4 "Шилка" предназначена для обнаружения, опознавания и уничтожения самолетов и вертолетов по данным целеуказания или самостоятельно.

Конструктивные особенности установки дают возможность использовать ее для борьбы с наземными легкобронированными целями и огневыми точками на дальностях до 2000м. Кроме того, установку можно

*Материалы подготовили: подполковник В. Кароян, полковник Б. Тонянци, полковник А. Саркисян, полковник В. Григорян.

использовать для поражения скоплений живой силы противника как на открытой местности, так и находящейся за легкими укрытиями полевого типа.

ЗСУ-23-4 "Шилка" состоит из следующих основных частей и механизмов:

радиоприборного комплекса РПК-2 с радиолокационной станцией 1РА33;

- счетно-решающего прибора /СРП/;
- автоматических зенитных пушек;
- силовых приводов наведения 2Э2;
- гусеничной машины ГМ-575 средств связи.

ЗСУ-23-4 "Шилка" обеспечивает:

1. Стрельбу по воздушным целям:

- со скоростью полета цели-до 450 м/сек
- на дальностях-до 2500 м
- на высотах-до 1500 м

- с ходу при скорости движения ЗСУ - до 25 км/час.

- при наклоне корпуса - до 10°

2. Режимы стрельбы по воздушным и наземным целям:

- по малоскоростным целям - короткие очереди до 10 выстрелов

- по скоростным целям - длинные очереди до 50 выстрелов

- по наземным целям - короткие очереди до 10 выстрелов

3. Темп стрельбы:

- из 4-х автоматов - до 3400 в/мин
- из одного автомата - до 850 в/мин
- боекомплект - 2000 выстрелов
- для верхних автоматов - по 480 выстрелов
- для нижних автоматов - по 520 выстрелов

4. Расход горючего:

- при работе газотурбинного двигателя ДГ-4М1 - 71 кг/час Д.Т.

- при работе двигателя 6В1/1700 об/мин - 36 кг/час Д.Т.

- максимальная дальность обнаружения цели РЛС - 20 км.

5. Время перевода в боевое положение:

- при стрельбе с использованием РПК-2- до 5 мин.
- при стрельбе с прицелом дублером - до 1,5 мин.

РАДИОЛОКАЦИОННАЯ СТАНЦИЯ П-18 /1РА-131/

РЛС П-18 предназначен для обнаружения летательных аппаратов, определения их текущих координат и государственной принадлежности. Может работать в условиях температуры окружающей среды от -50° до +50° С и скорости ветра до 35 м/сек.

Дальность обнаружения по одиночному самолету типа МИГ-21 на Н-100-500-1000-5000-10000 метров, Д-25-40-65-110-180 км.

В РЛС предусмотрены следующие режимы обзора пространства: наклон антенны от -5° до +15°.

Для повышения защищенности РЛС от активных помех используется система перестройки станции на три фиксированные частоты. Время перестройки 7 сек.

Когерентно-компенсационная аппаратура защищает амплитудный канал станции от несинхронных импульсных помех.

Диапазон перестройки передатчика 150-170 мГц.

Импульсная мощность передатчика-не менее 180 кВт.

Чувствительность приемника - не менее 4 мКв.

Потребляемая мощность станции 8 кВт.

Масштаб индикатора кругового обзора по дальности - 90, 180 и 300 км.

Скорость вращения антенны - 2,4 и 6 об/мин.

Время свертывания и развертывания РЛС обученным расчетом - не более 1 часа.

ШТУРМОВИК СУ -25Т

На базе СУ-25, широко использующегося авиацией стран СНГ, разработан новый штурмовик СУ-25Т. В конструкции самолета реализован опыт боевого применения штурмовиков СУ-25 в Афганистане: упрочена центральная секция фюзеляжа, значительно снижена инфракрасная сигнатура двигателей.

На СУ-25Т установлены два ТРД Р-195, имеющие по сравнению с исходными двигателями увеличенную тягу.

Имеется автоматизированная система управления самолетов, обеспечивающая выход на цель в простых и сложных метеусловиях в любое время суток и с высокой точностью.

Штурмовик оснащен прицельным комплексом И-251 для автоматического распознавания и автосопровождения малоразмерных целей (танков, автомобилей, РЛС, ЗРК и т.д.), выдачи целеуказания и автоматического наведения управляемых ракет. В состав комплекса входят дневная оптико-электронная система "Шквал", включающая телевизионные каналы 6,23-кратным увеличением, и лазерный дальномер-целеуказатель. Для действий в ночное время комплекс оснащается инфракрасной телевизионной системой "Меркурий". Дальность обнаружения и захвата цели телевизионной системой дневного канала - 10 км, ночного - несколько меньше. Процесс навигации и атаки цели штурмовиком СУ-25Т в максимальной степени автоматизирован.

Самолет автоматически выходит в район цели. На удалении 10 км от цели вводится в действие телевизионная система, заранее ориентируемая в нужном направлении, затем летчик осуществляет контроль за выбором и захватом цели, после чего система переходит на автоматическое сопровождение. После нажатия летчиком боевой кнопки система осуществляет выбор необходимых боеприпасов и производит их пуск. После первого захода на цель самолет может в автоматическом режиме осуществить повторный заход.

По оценкам экспертов, самолет СУ-25Т с прицельным комплексом И-251 на 5-6 лет опережает аналогичные разработки за рубежом.

В состав оборонительных средств СУ-25Т входит комплекс радиоэлектронной разведки, опознавания, подавления и поражения РЛС и постановки помех ракетам с инфракрасным и радиолокационным наведением. На самолете установлены контейнеры с 192 инфракрасными ловушками и дипольными отражателями, а также генератор инфракрасных помех в хвостовой части штурмовика.

Типовой комплект вооружения - 16 управляемых ракет "Вихрь"

Характеристики самолета СУ-25Т

- размах крыла -15,33 м
- длина самолета -14,52 м
- высота-5,20 м
- максимальная взлетная масса - 19500 кг
- масса топлива - 3840 кг

ВОЙСКА ПВО: ИХ ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА

- максимальная боевая нагрузка - 4360 кг
- количество точек подвески - 10
- максимальная скорость - 950 км/час
- диапазон высот боевого применения - 30-5000 м
- практический потолок - 10000 м
- радиус действия с боевой нагрузкой в 2000 кг: у земли - 400 км; на высоте - 700 км.
- перегонная дальность с подвесными баками - 2500 км
- длина разбега и пробега по грунту - 600-700 м.

СРЕДСТВА ВОЗДУШНОГО НАПАДЕНИЯ

Ф-4-всепогодный многоцелевой истребитель-бомбардировщик фирмы Макдонелл Дуглас (США). Выпускается с 1960г. Имеет несколько модификаций, состоит на вооружении в США, Великобритании,

Турции, Ирана и др. стран.

Тактико-технические характеристики:

- экипаж 2 чел.
- скорость полета:
 - максимальная - 2350 км/час
 - у земли (высота 300м) - 1470 км/час
 - крейсерская - 940 км/час
- вертикальная скорость - 8540 м/мин
- дальность полета - 4023 км
- боевой радиус (с нагрузкой 2600 кг) - 885 км
- практический потолок - 18900 м
- бомбовая нагрузка - 7250кг
- вооружение:
 - пушка 20 мм "Вулкан" - 1
 - управляемые ракеты "Спарроу" - 8
 - или (Сайдвиндер) "Буллпап" - 4

Գիտական խորհրդատվությունը և խմբագրությունը՝
գնենրալ-լեյտենանտ Ն. Գ. Տեր-Գրիգորյանի,
գնդապետ, քաղ. գ. դ. Վ. Ա. Բոթանջյանի,
մայոր, տեխ. գ. դ. Ա. Ե. Սարգսյանի,
պատմ. գ. դ. Կ. Ն. Յուզբաջյանի,
մայոր, փիլ. գ. թ. Ս. Շ. Մուսաբյանի

Научное консультирование и редактирование
генерала-лейтенанта Н. Г. Тер-Григорьянца,
полковника, д. полит. н. Г. С. Котанджяна,
майора, д. тех.н. А. Е. Саркисяна,
д. ист. н. К. Н. Юзбашяна,
майора, к. филос. н. М. Ш. Мусаеляна

Հայերեն տեքստի խմբագրությունը՝ Վ. Ն. Բաղդասարյանի
Ռուսերեն տեքստի խմբագրությունը՝ Ա. Գ. Նախիջևանսկայի և Ռ. Գ. Նավասարդյանի
Գեղարվեստական ձևավորումը՝ Ա. Վ. Նարայանի
Տեխնիկական և գեղարվեստական խմբագրությունը՝ Ռ. Ն. Գևորգյանի
Համակարգչային ապահովումը՝ Ա. Վ. Աթոյանի, Մ. Վ. Թադևոսյանի,
Ա. Գ. Գասպարյանի, Ռ. Ե. Ղարիբյանի, Բ. Զ. Ասատրյանի, Բ. Ս. Բահրիկյանի,
Ա. Ա. Կյուրեղյանի և Է. Ա. Մարգարյանի
Տեքստերի թարգմանությունը կատարվել է ՀՀ ՊՆ գործերի կառավարչությունում

Редактирование армянского текста В. Х. Багдасаряна
Редактирование русского текста А. Д. Нахичеванской и Р. Г. Навасардяна
Художественное оформление С. О. Наразяна
Техническое и художественное редактирование Р. Х. Геворгяна
Компьютерное обеспечение С. О. Атояна, М. А. Тадевосяна,
Р. Е. Гарибяна, С. Г. Гаспаряна., К. З. Асатрян, М. С. Байрикан,
С. С. Кюрегян и Э. С. Маргарян
Перевод текстов осуществлен в управлении делами МО РА

Հանձնվել է շարվածքի 07.01.95 թ.: Ստորագրվել է տպագրության 31.01.95 թ.: Թուղթը՝ օֆսետային:
Յորմատը՝ 60x84 1/8: Հրատարակչական 7,0 մամուլ: Պայմանական տպագրական 8,83 մամուլ: Տառատեսակը՝ «Թայմս» և
«Բարթիկա»: Տպագրությունը՝ օֆսետ: Շարվածքը կատարվել է ՀՀ ՋՈՒ-ի ԳԾ հաշվողական կենտրոնում:
Տպագրվել է Մխիթար Մեծի անվան կրթական համալիրի տպարանում:

Сдано в набор 7.01.95: Подписано к печати 31.01.95. Бумага офсетная. Формат 60x84 1/8,
учетно-изд. 7,0 листов, условно-печатных 8,83 листов. Шрифт "Таймс" и "Балтика".
Печать офсетная. Набор осуществлен в ВЦ ГШ ВС РА.
Напечатано в типографии образовательного комплекса им. Мхитара Себастиа.

ՋՈՐԱՀԱՆԴԵՍ ԱՆԿԱՌՈՒԹՅԱՆ ՕՐԸ

ПАРАД В ДЕНЬ НЕЗАВИСИМОСТИ

ПЛОЩАДЬ РЕСПУБЛИКИ, 21 СЕНТЯБРЯ 1994 г.

ՀԱՋՈՐԴ ՀԱՄԱՐՈՒՄ.

- Ջինված պայքարի օրենքների համակարգի մասին
- Սարտական պատրաստությունը սահմանամերձ զորամասերում
- ՀՀ զինված ուժերի անձնակազմի հետ տարվող դաստիարակչական աշխատանքի հոգեբանական պրոբլեմները
- Ֆաշիստական Գերմանիայի դեմ հաղթանակի 50-ամյակի առթիվ
- Ղարաբաղյան զինված կոնֆլիկտը պատերազմի հունանիտար իրավունքի տեսանկյունով
- Իրավական կարգավորման պրոբլեմները ՀՀ զինված ուժերում
- Նոր մոտեցումներ ՀՀ զինված ուժերի բժշկական ապահովման գործում

В СЛЕДУЮЩЕМ НОМЕРЕ:

- О системе законов вооруженной борьбы
- Боевая подготовка в приграничных частях
- Психологические проблемы воспитательной работы с личным составом вооруженных сил РА
- К 50 - летию победы над фашистской Германией
- Карабахский вооруженный конфликт в аспекте гуманитарного права войны
- Проблемы правового регулирования в вооруженных силах РА
- Новые подходы в медицинском обеспечении ВС РА